

Degradirana okolja

in njihovo oživljanje v kulturni prostor
z umetnostjo

Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo

Ljubljana 2025

Projekt Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo sofinancirata Republika Slovenija, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije, ter Evropska unija – NextGenerationEU.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA VISOKO ŠOLSTVO,
ZNANOST IN INOVACIJE

UNIVERZA
V LJUBLJANI
Pedagoška
fakulteta

NAČRT ZA
OKREVANJE
IN ODPORNOST

Financira
Evropska unija
NextGenerationEU

Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo

Strokovna monografija projekta Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo

Urednice: izr. prof. Anja Jerčič Jakob, asist. Zala Simčič, doc. dr. Uršula Podobnik

Fotografija: Zala Simčič in avtorji projektnih nalog

Avtorji prispevkov: izr. prof. Anja Jerčič Jakob, doc. dr. Uršula Podobnik, asist. Zala Simčič, doc. Boris Beja

Avtorji povzetkov predavanj: doc. Boris Beja, doc. dr. Sabina Dolenec, dr. Mateja Golež, dr. Lucija Hanžič, dr. Lidija Korat Bensa, asist. Jana Mršnik, doc. dr. Uršula Podobnik, izr. prof. dr. Katarina Katja Predovnik, Igor Ravbar, asist. mag. Simona Škorja in dr. Rok Vezočnik.

Avtorji projektnih nalog: Saša Bezjak, Vita Čepič, Pika Gačnik, Klara Grgetić, Heidi Janež, Vesna Kirbiš Skušek, Maša Križ, Polona Maher, Sabina Mattersdorfer, Tjaša Morela, Maja Novak Rupnik, Maruša Rozman, Manca Semprimožnik, Katarina Škofic, Jerca Šuštar, Nataša Tajnik Stupar, Tihomir Vidović, Martina Žličar.

Ureditev besedil projektnih nalog: Zala Simčič

Jezikovni pregled: Valerija Vegič, prof. slov.

Oblikovanje preloma: Zala Simčič

Fotografija na naslovnici: Zala Simčič

Celostna grafična podoba: Zalka Leskovar

Recenzenti: izr. prof. dr. Jurij Selan, izr. prof. dr. Bea Tomšič Amon

Založila in izdala: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

Zanjo: prof. dr. Karmen Pižorn, dekanja

Dosegljivo na (URL): <https://zalozba.pef.uni-lj.si/index.php/zalozba/catalog/book/236>

1. elektronska izdaja

Ljubljana, julij 2025

Publikacija je brezplačna.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 242099459

ISBN 978-961-253-337-3 (PDF)

To delo je ponujeno pod licenco Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije). / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

Projekt Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo sofinancirata Republika Slovenija, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije, ter Evropska unija – NextGenerationEU.

Naziv projekta: Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo

Naziv krovnega projekta: UL za trajnostno družbo – ULTRA

Vodilni partner: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

Vodja projekta: izr. prof. Anja Jerčič Jakob

Sodelujoče institucije:

Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani (Oddelek za likovno pedagogiko),
Naravoslovnotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani (Katedra za oblikovanje tekstilij in oblačil),
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (Oddelek za arheologijo),
Zavod za gradbeništvo Slovenije,
Narodni muzej Slovenije,
Moderna galerija in Muzej sodobne umetnosti Metelkova.

Podjetju Soven, d. o. o. in podjetju Inplet pletiva d. o. o., se zahvaljujemo za donacijo tekstilnega materiala za izvedbo poletne šole in usposabljanja za učitelje.

Kazalo vsebine

Predgovor			
izr. prof. Anja Jerčič Jakob	9		
1 Uvod			
izr. prof. Anja Jerčič Jakob	11		
2 O projektu			
izr. prof. Anja Jerčič Jakob, doc. Boris Beja, doc. dr. Uršula Podobnik, asist. Zala Simčič	12		
3 Utemeljitev potreb po mikrodokazilu			
asist. Zala Simčič	13		
4 Motivacija za udeležbo na dodatnih strokovnih usposabljanjih in vseživljenjsko učenje – primerjava med študenti in učitelji			
asist. Zala Simčič	14		
5 Partnerji v projektu in vsebine usposabljanj			
izr. prof. Anja Jerčič Jakob	20		
Predstavitev sodelujočih projektnih partnerjev	20		
Povzetki predavanj	20		
Interdisciplinarnost v likovni didaktiki	20		
Predstavitev projektne naloge	21		
Industrijska arheologija	21		
Degradirana okolja in mineralni viri za umetniške izdelke	21		
Tekstil v likovni ustvarjalnosti	22		
Tekstilne tehnike	23		
Konserviranje in restavriranje v Narodnem muzeju Slovenije	24		
Razstavljanje ter restavriranje in konserviranje sodobnih umetniških del v Moderni galeriji	24		
Digitalne tehnologije za zajem prostorskih podatkov	25		
Napredne tehnologije 3D tiska	26		
6 Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola			
Opis vsebine – izr. prof. Anja Jerčič Jakob		27	
Poročilo o izvedbi – asist. Zala Simčič		28	
Predstavitev rezultatov projektnih nalog – izr. prof. Anja Jerčič Jakob		30	
Dajla – Vita Čepič		30	
Degradirano okolje Črnuških vrtičkov – Klara Grgetić		33	
Delavke in delovna halja – Heidi Janež		35	
Pot za skupnost – Maša Križ		38	
1230 – Tjaša Morela		41	
Tovarna nogavic Polzela – Manca Semprimožnik in Martina Žličar		44	
Kamnik, ne jezi se – Jerca Šuštar		49	
7 Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje			
Opis vsebine – izr. prof. Anja Jerčič Jakob		52	
Poročilo o izvedbi – asist. Zala Simčič		52	
Predstavitev rezultatov projektnih nalog – izr. prof. Anja Jerčič Jakob		54	
Muzej norosti in fotografinja iz prejšnjega stoletja – Saša Bezjak		54	
Stojan Batič in grafika – Pika Gačnik		57	
Degradirana okolja skozi okvir – Vesna Kirbiš Skušek, Maja Novak Rupnik, Tihomir Vidović		60	
Stari mejni prehod Šentilj – Polona Maher		65	
Degradirana okolja – kopalnice/ umivalnice v šolskih telovadnicah – Sabina Mattersdorfer		68	
Mladostniki s posebnimi potrebami, odnos in likovna umetnost – Maruša Rozman		71	
Kje je kip? Spoznavanje degradiranega območja nekdanje tovarne Utok – Katarina Škofic		74	
Sodelovanje z lokalno skupnostjo za novoletno okrasitev parka Univerzale v Domžalah – Katarina Škofic		77	
Velunjski graben in potopljena vas Družmirje – Nataša Tajnik Stupar		79	
8 Primerjava SWOT analiz študentov in učiteljev o degradiranih okoljih			
doc. dr. Uršula Podobnik		82	

Predgovor

Pričujoča monografska publikacija je nastala v sklopu projekta Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo pod okriljem krovnega projekta UL za trajnostno družbo - ULTRA. Strokovna publikacija razkriva in povzema vsebine projektnih aktivnosti, ki so potekale v sklopu projekta Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo in jih želimo predstaviti širši javnosti. Vanjo smo poleg ključnih informacij o pripravah, idejnem snovanju in izvedbi projektnih nalog udeležencev, ki so podprte z bogatim foto-dokumentarnim in drugim slikovnim gradivom, vključili tudi rezultate in analizo usposabljanj, izvedenih v sklopu projekta. Pomemben del strokovne publikacije predstavljajo povzetki predavanj predavateljev in strokovnih sodelavcev. Projekt Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo se ukvarja z naslavljanjem problematike degradiranih okolij in njihovo potencialno revitalizacijo s pomočjo likovno-pedagoške aktivnosti oziroma vključevanja v pedagoški proces ali lastno likovno-ustvarjalno delo. Bistven cilj projekta je bil realizacija usposabljanj, ki predstavljajo pomemben prispevek v razvoju podpornega okolja za vseživljenjsko učenje in razvoj ekosistema mikrodokazil, ki se vzpostavlja na Univerzi v Ljubljani.

Ciljno občinstvo usposabljanj so bili zlasti učitelji, ki v svoje poučevanje vključujejo likovne vsebine, in študentje, ki se za svoje likovno (pedagoško) delo šele usposabljaajo. Da smo zagotovili kakovostno usposabljanje, v sklopu katerega so učeči pridobili interdisciplinarno znanje, ključno za izvajanje dejavnosti oživljanja degradiranih okolij v kulturni prostor z umetnostjo, smo upoštevali tako smernice prenove visokošolskega strokovnega izobraževanja s predlogom izvedbenega načrta kot potrebe učečih posameznikov, prepoznanih na podlagi izsledkov raziskav. Interdisciplinarnost smo zagotovili z vključevanjem izbranih vsebin s področij sodobnih 3D tehnologij (3D zajem prostora, 3D tisk), tekstila (tradicionalne ročne veščine in znanja ter sodobni vidiki vključevanja tekstila v umetnost) ter s področja industrijske arheologije in konservatorstva ter restavratorstva. Primeri dobrih praks, ki jih predstavljamo v publikaciji, so rezultati udeležencev usposabljanj in njihovega prenosa znanja, usvojenega na usposabljanjih. Pričajo o opolnomočenju učečih s kompetencami za naslavljanje problematike oživljanja degradiranih okolij z umetnostjo v svoji lokalni skupnosti ter ozaveščajo širšo javnost o pomenu varovanja okolja in nacionalne kulturne dediščine.

Monografska publikacija projekta tako ni zgolj dokumentarni povzetek projekta, temveč jo ponujamo širši javnosti zaradi aktualnih vsebin, ki spodbujajo razmislek o revitalizaciji raznovrstnih degradiranih območij. Izbrani primeri dobrih praks v razmislek ponujajo različne ideje, kako iz degradiranega okolja v nekem lokalnem okolju ustvariti trajnostni kulturni prostor s ciljem krepitve zavesti o ohranjanju kulturne dediščine. Publikacija s študijskim gradivom, ki je prav tako nastala v sklopu projekta Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo, tvori podporno gradivo tako za študijsko gradivo pri načrtovanih ponovitvah usposabljanj v prihodnje kot pri informativnih in promocijskih aktivnostih. Strokovna monografija predstavlja pomemben prispevek na področju vključevanja problematike degradiranih okolij ter tekstila in 3D tehnologij v izobraževanje. Namenjena je tako študentom kot učiteljem ter tudi snovalcem učnih gradiv z omenjenih področij za namene poučevanja na različnih ravneh izobraževanja, in sicer v formalni in v neformalni vertikali. Na tem mestu se zahvaljujem Univerzi v Ljubljani, ki je v pilotno skupino Vseživljenjsko učenje in mikrodokazila, v sklopu projekta UL za trajnostno družbo – ULTRA, vključila tudi pričujoči projekt ter s tem omogočila uspešno realizacijo usposabljanj ter izdajo monografije.

Vodja projekta: izr. prof. Anja Jerčič Jakob

1 Uvod

izr. prof. Anja Jerčič Jakob

Projekt Degradirana okolja in njihovo oživljanje v prostor z umetnostjo je del krovnega projekta Univerze v Ljubljani (UL za trajnostno družbo – ULTRA) in je nastal v sklopu Reforme visokega šolstva za zelen in odporen prehod v Družbo 5.0. (tj. sistem, odziven na potrebe okolja in družbe prihodnosti) pod okvirom Načrta za okrevanje in odpornost. Junija 2022 je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport izdalo nove smernice za področje visokošolskega izobraževanja, namenjene prenovi visokošolskega strokovnega izobraževanja s predlogom izvedbenega načrta. V sklopu prenove je Ministrstvo pozvalo slovenske javne visokošolske zavode k sodelovanju in oddaji vloge za projekt Pilotni projekti za prenovo visokega šolstva za zelen in odporen prehod. Cilj tega je prilagoditev visokega šolstva na potrebe družbe in okolja prihodnosti. Diplomantom je s tem zagotovljena pridobitev dodatnih ustreznih kompetenc za digitalni in zeleni razvoj ter hkrati olajšan uspešen zgodnji vstop na trg dela. Pomemben poudarek je tudi vseživljenjsko izobraževanje diplomantov, nadgrajevanje in poglobljanje njihovih znanj po študiju (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2022).*

Univerza v Ljubljani se je na razpis Ministrstva prijavila s projektom UL za trajnostno družbo – ULTRA. Namen tega je izvajanje pilotnih projektov, osredotočenih na vsebinsko prenovo svojih 29 visokošolskih strokovnih študijskih programov. Projekt je zastavljen inter- in multidisciplinarno, s poudarkom digitalnega in zelenega prehoda, k prenovi visokošolskih programov pa pristopa na celosten način, ki ima tendenco povezovanja več univerzitetnih članic (Univerza v Ljubljani, b. d.). UL za trajnostno družbo – ULTRA vključuje 11 pilotnih podskupin. Med slednje sodi tudi Vseživljenjsko učenje in mikrodokazila, v sklopu katerega se na UL med 1. 7. 2022 in 31. 12. 2025 izvaja 28 pilotnih projektov. Ti so namenjeni vzpostavitvi uvajanja mikrodokazil v akademsko okolje. Rezultati vseh 28 pilotnih projektov bodo prispevali k vzpostavitvi sistema dodatnih izobraževanj oz. usposabljanj za pridobitev mikrodokazil, ki naj bi se v prihodnosti na

Univerzi v Ljubljani redno izvajala. Za zagotovitev trajnosti sistema usposabljanj z mikrodokazili mora biti program zasnovan v skladu z aktualnimi smernicami za vzpostavitev vseživljenjskih izobraževanj, ki so del prenove visokošolskega strokovnega izobraževanja. Poleg tega mora biti prilagojen potrebam učečih. To pomeni, da mora ponujati aktualne, relevantne vsebine in pestre oblike izobraževanj. Prilagojen pa mora biti tudi potrebam trga dela, kar pomeni, da omogoča pridobitev ustreznih, iskanih kompetenc. Zaradi svoje prilagodljivosti sistem mikrodokazil omogoča hiter odziv na nove in nastajajoče potrebe v družbi in na trgu dela ter kot tak učečim omogoča izboljšan dostop do novih znanj, veščin in kompetenc. Mikrodokazila bodo tako pripomogla k uresničevanju krovnih ciljev EU do leta 2030, med katere spada tudi dvig ravni zaposlenosti na 78 % in vsaj 60-% udeležbo odraslega prebivalstva v dodatne programe usposabljanja na letni ravni.

V skupino Vseživljenjsko učenje in mikrodokazila sodi tudi projekt Degradirana okolja in njihovo oživljanje v prostor z umetnostjo, v katerem smo zasnovali in izpeljali krajša izobraževanja in usposabljanja. Projekt Degradirana okolja in njihovo oživljanje v prostor z umetnostjo naslavlja potrebo po oživljanju degradiranih prostorov s prepletom znanstvenega in umetniškega pristopa ter z vključevanjem izobraževalnih, raziskovalnih institucij in lokalnih skupnosti, ki se srečujejo ali celo upravljajo degradirane prostore. Cilj projekta je bil zasnovati model izobraževanj oziroma usposabljanj, v katerih učeči pridobijo specifična znanja, kompetence in veščine za oživljanje degradiranih prostorov v likovno-pedagoški ali lastni umetniško-izrazni avtorski praksi.

*Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (2022) Smernice za pre-novo visokošolskega strokovnega izobraževanja s predlogom izvedbenega načrta. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Visoko-solstvo/Javni_razpisi/NOO_poziv_reforma/2022-06-14_Smernice_v1-3.pdf

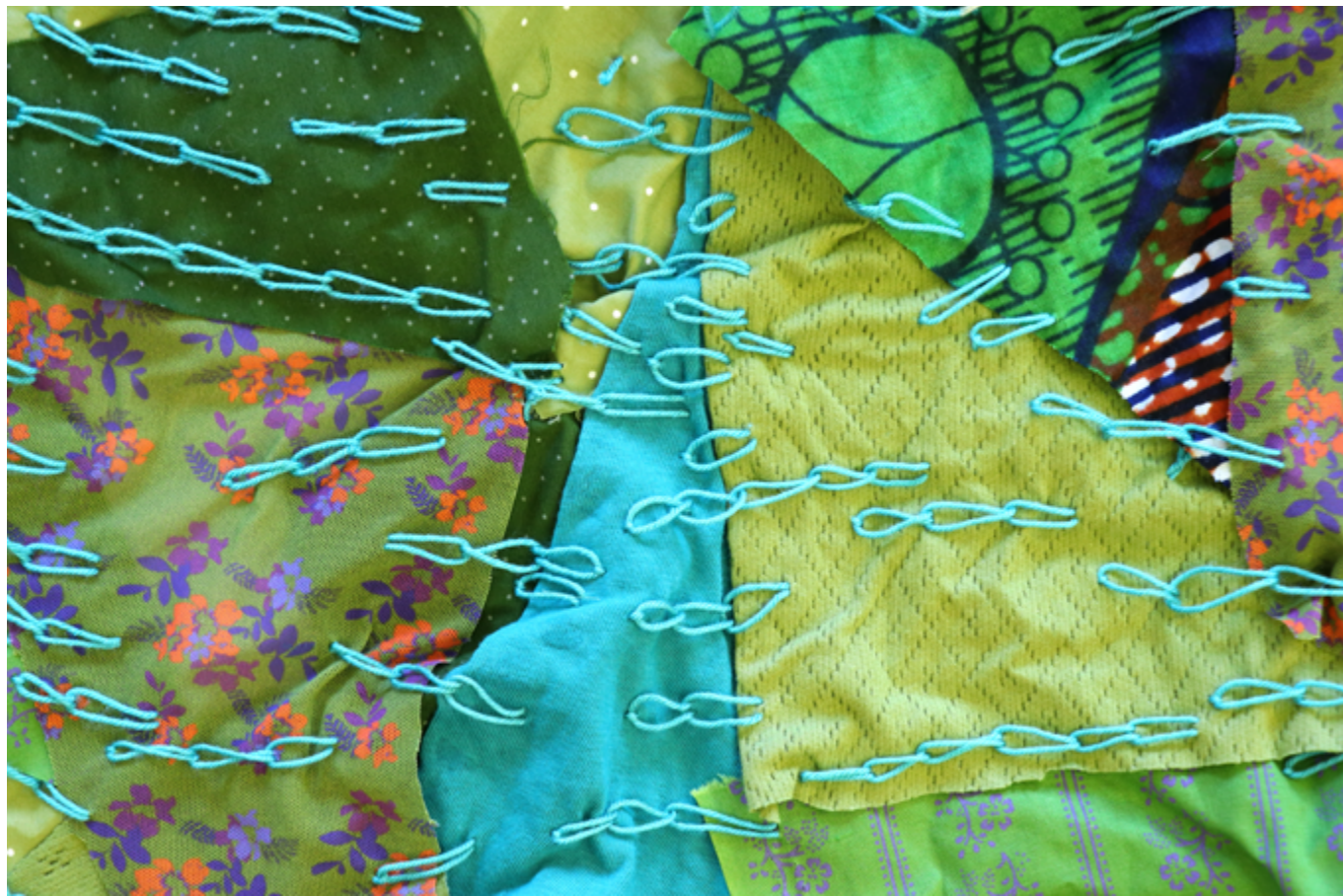
Fotografija na str. 10: Likovni izdelek Katarine Frajzman, nastal v sklopu projekta mentorice Polone Maher z naslovom Stari mejni prehod Šentilj, fotografija: Polona Maher, 2024

2 O projektu

izr. prof. Anja Jerčič Jakob, doc. Boris Beja, doc. dr. Uršula Podobnik, asist. Zala Simčič

Pilotni projekt se ukvarja z naslavljanjem problematike degradiranih okolij, ki so pereča težava tako na lokalni, nacionalni kot na globalni ravni. V Sloveniji je degradirano okolje najpogostejše posledica prenehanja industrijske dejavnosti, kar je za seboj pustilo opuščene objekte in opustošene, propadajoče prostore. Največ tovrstnih objektov je v bližini večjih mest, kjer so bila (nekdanja) industrijska območja, npr. nekdanji veliki tekstilni kompleksi v Mariboru, Celju, Kranju, Trzinu, kompleks podjetja TAM na Teznu, rudniški kompleksi v Litiji, Laškem, zasavski premogovni bazen, na Senovem, v Kočevju, Idriji, Mežici in v Sečoveljskih solinah ter vrsta drugih. V skladu s cilji trajnostnega razvoja ter Agende 2030

in Novim evropskim Bauhausom smo zasnovali krajša izobraževanja in usposabljanja na temo oživljanja zapostavljenih degradiranih okolij v kulturni prostor kot del vseživljenjskega učenja. Posamezniki, delujoči na področju likovne pedagogike, se v sklopu usposabljanj seznanjajo s potrebo po ozaveščanju o tovrstni problematiki na ravni njihovega lokalnega okolja. Z razvijanjem kompetenc na tem področju lahko namreč naslavljajo omenjeno problematiko in vplivajo na spremembe v percepciji in občutljivosti do te problematike tako v lokalni skupnosti kot v širši javnosti, s čimer pozitivno vplivajo na prepoznavanje pomena varovanja okolja in nacionalne kulturne dediščine.

Detajl krpanke, del tekstilne instalacije Klare Grgetić iz projekta Degradirano območje Črnuških vrtičkov, fotografija: Zala Simčič, 2024

3 Uveljavitev potreb po mikrodokazilu

asist. Zala Simčič

V sklopu projekta Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo smo zasnovali ter pilotno izpeljali programa izobraževanja in usposabljanja za mikrodokazilo: Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola za študente in Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje. Strategija Izobraževanje za trajnostni razvoj 2030 (Agenda 2030) poudarja 17 ciljev. Osrednjo vlogo v izobraževanju za trajnostni razvoj bodo imeli prav pedagogi, ki bodo z izvajanjem pedagoške dejavnosti učence opremljali z znanjem in veščinami za aktivno naslavljanje ciljev, ki se bodo odzivali na družbene potrebe prihodnosti in zagotavljali njihovo proaktivno delovanje.

Z uvedbo usposabljanj obema ciljnim skupinama, študentom ter posameznikom, delujočim na področju vzgoje in izobraževanja, omogočamo pridobitev ustreznih kompetenc za naslavljanje problematike degradiranih okolij ter krepitev kompetenc s področja vzpostavljanja sodelovalnih odnosov med vzgojno-izobraževalnimi in kulturnimi institucijami ter lokalnimi skupnostmi.

Pred pripravo obeh programov smo izvedli raziskavo na dveh temeljnih sklopih, in sicer: (a) raziskavo o potrebah študentov, absolventov in mladih diplomantov Likovne pedagogike in drugih pedagoških smeri, ki vključujejo poučevanje likovnih vsebin, in (b) raziskavo o potrebah trga dela. V sklopu prvega smo identificirali interese in potrebe po kakovostnem usposabljanju, ki omogoča pridobivanje novih kompetenc ter poglobljanje znanja s področja umetnosti in trajnosti. Anketirani so izkazali interes za vključevanje v programe dodatnega in nadaljnega strokovnega usposabljanja ter v projekte s področja izobraževanja, umetnosti in kulture. Izsledki analize zaposljivosti diplomantov so pokazali, da imajo mladi diplomanti Likovne pedagogike v primerjavi z diplomanti drugih pedagoških študijskih smeri večje težave pri iskanju prve zaposlitve, zato smo jim kot ciljni skupini želeli omogočiti usposabljanja za pridobivanje dodatnega znanja, s katerim bi uspešneje prepričali potencialne delodajalce ter posledično pospešili njihov prehod od zaključka študija do prve zaposlitve.

V sklopu raziskave o potrebah trga dela, posameznikov, zaposlenih na področjih vzgoje in izobraževanja in/ali na področju kulture in umetnosti po dodatnih izobraževanjih oz.

usposabljanjih smo identificirali potrebo po kakovostnem usposabljanju, ki bi omogočilo pridobivanje novih kompetenc ter poglobljanje znanja s področja umetnosti in trajnosti. Analiza pridobljenih podatkov je pokazala interes za vključevanje v programe dodatnega in nadaljnega strokovnega usposabljanja ter vključevanje v projekte s področja izobraževanja, umetnosti in kulture. Glede na potrebe in tudi možnosti udeleževanja tovrstnih usposabljanj s strani različnih udeležencev smo oblikovali dve obliki izobraževanj, in sicer poletno šolo (10-dnevno izobraževanje za študente) in izobraževanje za učitelje oz. zaposlene na področju kulture (2-dnevno izobraževanje).

Pri načrtovanju obeh programov smo upoštevali smernice Novega evropskega Bauhauza (NEB) in načela: 'lepo', 'trajnostno', 'skupaj'. Izvedba obeh programov izobraževanj omogoča uresničevanje cilja EU po spodbujanju trajnostnega načina življenja tudi s tem, da ustvari estetsko, trajnostno in vključujoče okolje. NEB prepoznava participativen pristop in aktivno vključevanje državljanov kot temeljno za uspešen zelen družbeni prehod. V obeh usposabljanjih učence spodbujamo k participativnemu delovanju in oblikovanju inovativnih rešitev za naslavljanje problematike degradiranih okolij na podlagi interdisciplinarnega pristopa. Slednji omogoča tvorno povezovanje kulture, umetnosti in oblikovanja s tehnologijo, inovacijami in drugimi znanostmi. Posameznikom je s tem omogočena nadgradnja in razvijanje kompleksnih zamisli, znanj, spretnosti in metod, ki jih bodo lahko aplicirali tako v lastno pedagoško kot v avtorsko likovno-umetniško prakso.

Lokalne skupnosti se v svojem okolju srečujejo z degradiranimi območji, zato tovrstna znanja vsekakor lahko prispevajo k vzpostavitvi aktivnih kooperativnih skupin, ki so zmožne (po)iskati nove atraktivne vloge za zapostavljena območja. V Sloveniji je zabeleženih 1064 funkcionalno degradiranih območij, ki so prikazana v kartografskem prikazu FDO: http://crp.gis.si/bf_map. Skozi predstavitev primerov zanimivih zamisli o lokacijah in dobrih praks, ki so jih oblikovali udeleženci, predvidevamo, da bi lahko ena utegnila vzbuditi interes tudi pri družbah v javni ali zasebni lasti, ki imajo v lasti degradirana območja (npr. SŽ, industrijski objekti/območja ipd.), ter tudi na tak način učenci populaciji odpirati možnosti vključevanja v tovrstne ustvarjalne procese.

4 Motivacija za udeležbo na dodatnih strokovnih usposabljanjih in vseživljenjsko učenje

Primerjava med študenti in učitelji

asist. Zala Simčič

POVZETEK

V prispevku smo primerjali motivacijo za udeležbo na strokovnih usposabljanjih pri študentih in učiteljih in motivacijo za vseživljenjsko učenje ter raziskali razlike med omenjenima skupinama. Podatke za analizo smo črpali iz predhodno izvedene raziskave potreb učečih, ki smo jo v sklopu projekta Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo izvedli v letu 2023 ter evalvacije usposabljanj Degradirana okolja in likovna umetnost, ki jih je izvedel Center vseživljenjskega učenja UL.

Ključne besede: vseživljenjsko učenje, strokovna usposabljanja, nadaljnji strokovni razvoj, motivacija

UVOD

Zaradi hitro spreminjajočih se potreb sodobne družbe je vseživljenjsko učenje postalo stalnica, ki je prisotna tako v izobraževalnem kot v delovnem okolju in prostem času. Vseživljenjsko učenje je širok pojem, zajemajoč formalne in neformalne oblike učenja. Je izobraževalna dejavnost, ki jo usmerja posameznikova lastna motivacija na podlagi osebnih ali poklicnih razlogov (Jug, Miglič, 2020). Vseživljenjsko učenje združuje različne vrste učenja in izobraževanja ter sega onkraj tradicionalnega pojmovanja začetnega in nadaljnega izobraževanja. Temelj vseživljenjskega učenja je učeča se družba, ki posamezniku omogoča učenje in celostni razvoj potencialov (Devjak in Polak, 2013). Vseživljenjsko učenje je torej dlje časa trajajoč proces, v katerega se posamezniki vključujejo tudi po zaključku formalne izobrazbe in ob vstopu na trg dela. Z nadaljevanjem lastnega učnega procesa strokovni delavci v VIZ nadgrajujejo in dopolnjujejo znanje, pridobljeno v času študija in pripravništva, zaradi česar so tudi bolje

pripravljeni na opravljanje nalog in odpravljanje izzivov, ki jih prinaša poklicno področje (Valenčič Zuljan idr., 2011).

Pričakovanja družbe in zahteve trga dela vplivajo na poklicno delo strokovnih delavcev s področja vzgoje in izobraževanja. Prihodnost vzgoje in izobraževanja bo zahtevala razvoj specifičnih učiteljskih kompetenc (Ridei, 2021), s pomočjo katerih bodo učitelji opremljeni s sredstvi, da lahko učeče se posameznike pripravijo na potrebe sodobne družbe (Devjak in Polak, 2013, po Plevnik, 2004). Spremembe v načinih poučevanja so razvidne še posebej v času reform šolstva, zaradi česar so učitelji primorani prilagoditi svoje dosedanje učne metode in pristope. Na zmožnost uspešnega prilagajanja vplivajo pozitivne izkušnje iz programov strokovnih usposabljanj, v katerih učitelji kot aktivni udeleženci skozi lastno učno izkušnjo razmišljajo o učnem procesu. Znanje in kompetence, pridobljene s tovrstno izkušnjo, lahko nato aplicirajo v lastni pedagoški praksi (Borko idr., 2010). Profesionalni razvoj, strokovna in osebna rast strokovnih delavcev v VIZ torej vplivajo na kakovost in učinkovitost celotne vertikalne vzgojno-izobraževalnega sistema (Devjak in Polak, 2013). Da bi učni rezultati udeležencev strokovnih usposabljanj bili kar se da uspešni, je ključno, da se pri načrtovanju vsebin usposabljanja in izobraževanj za strokovne delavce v vzgoji in izobraževanju upoštevajo potrebe učečih se pedagogov, da spodbudimo njihovo motivacijo za vključevanje v proces vseživljenjskega učenja. Neskladja programov nadaljnega usposabljanja za učitelje z dejanskimi težavami v praksi se kažejo namreč v slabši udeležbi v izobraževalnih programih in pomanjkanju motivacije za učenje (Zhang idr., 2021).

METODOLOGIJA

Raziskovalno vprašanje

Pri primerjavi rezultatov analize potreb učečih 1 (študenti, absolventi in diplomanti) in učečih 2 (zaposleni pedagogi) ter analizi evalvacij krajšega izobraževanja in usposabljanja za pridobitev mikrodokazila Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola za študente in Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje smo si zastavili naslednje raziskovalno vprašanje:

RV1: Ali se med študenti in učitelji pojavljajo razlike v razlogih za udeležbo na dodatnih strokovnih usposabljanjih?

Metoda

Za namene primerjave smo uporabili rezultate predhodno izvedene kvantitativne raziskave, izvedene z anketnimi vprašalniki, ter evalvacijska poročila usposabljanj Degradirana okolja in likovna umetnost Centra vseživljenjskega učenja Univerze v Ljubljani, pripravljena na podlagi kvantitativne analize oz. anketiranja udeležencev usposabljanj.

Vzorec

Ker smo za primerjavo rezultatov uporabili ugotovitve štirih različnih analiz, imamo na voljo 4 vzorce, in sicer:

– Vzorec raziskave potreb učečih 1: vzorec raziskave predstavlja 99 respondentov, od tega 8 moških in 91 žensk. Respondenti so večinoma študenti (86 %), nekaj respondentov je absolventov (10 %). V raziskavi sta sodelovala tudi dva diplomanta, eden zaposlen in en iskalec zaposlitve.

– Vzorec raziskave potreb učečih 2: vzorec raziskave predstavlja 70 respondentov, od tega 8 moških in 62 žensk. 66 % respondentov je zaposlenih na področju vzgoje in izobraževanja, 7 % na kulturno-umetniškem področju, 22 % na področju vzgoje in izobraževanja v kombinaciji s kulturno-umetniškim področjem, 4 % pa na drugem področju.

– Vzorec analize evalvacije usposabljanja Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola za študente: vzorec raziskave predstavlja 9 študentov, ki so se udeležili usposabljanja Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola.

– Vzorec analize evalvacije usposabljanja Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola za študente: vzorec predstavlja 16 pedagogov, ki so se udeležili usposabljanja Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje.

Opis postopka zbiranja podatkov

Raziskava potreb učečih 1 in učečih 2 je potekala od 16. 10. 2023 do 13. 11. 2023 s pomočjo spletne ankete Ika. Vabilo k sodelovanju v raziskavi in povezava do spletnega vprašalnika sta bila posredovana anketirancem po elektronski pošti, k izpolnjevanju vprašalnikov pa smo učeče povabili tudi z objavami na družbenih omrežjih. Evalvacija usposabljanj je prav tako potekala po spletni strani za anketiranje Ika in je bila posredovana vsem udeležnim v poletni šoli in usposabljanju za učitelje po izvajanju izobraževalnih programov, in sicer v drugi polovici septembra 2024.

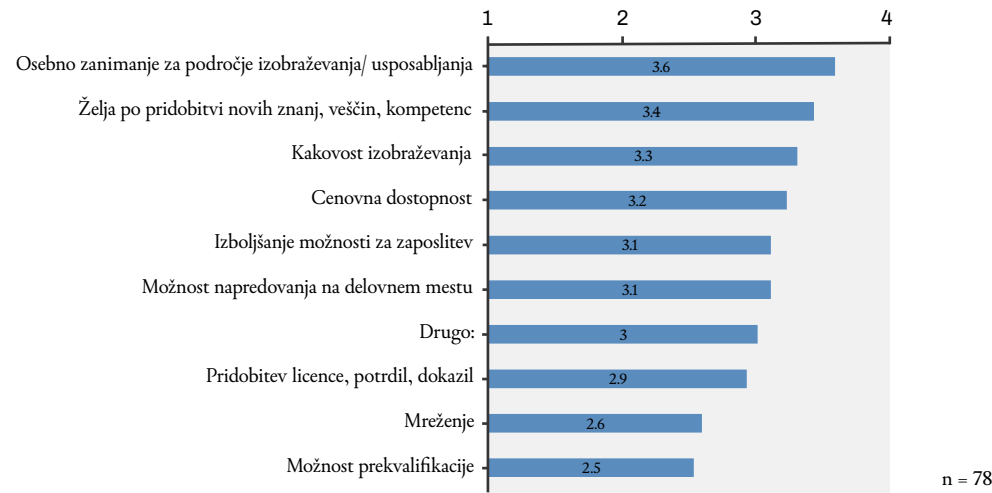
PRIMERJAVA REZULTATOV IN INTERPRETACIJA

Analiza potreb učečih 1 in učečih 2

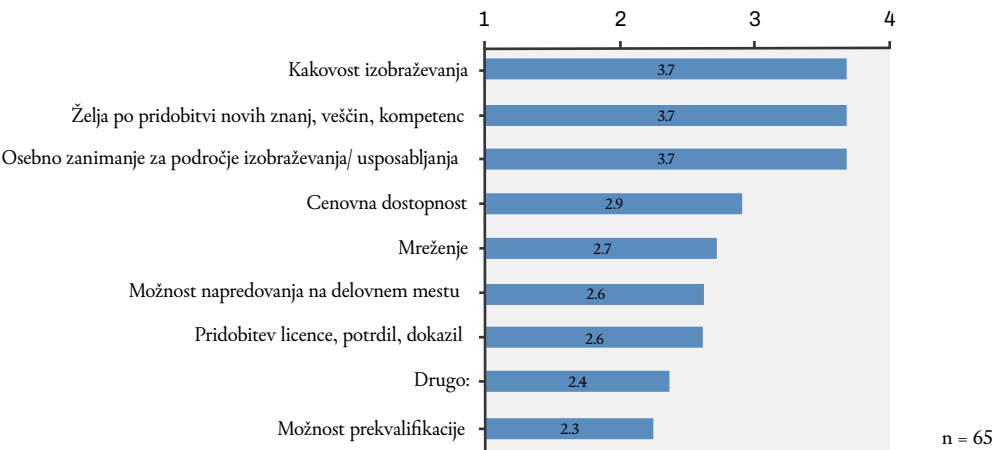
Skupino učečih 1 k udeležbi na dodatna izobraževanja oz. usposabljanja najbolj motivira osebno zanimanje za področje izobraževanja (3.6). Drugi najpogostejši dejavnik, ki študente motivira k udeležbi, pa je lastna želja po pridobitvi novih znanj, veščin in kompetenc (3.4). Kakovost izobraževanja je po pomembnosti na tretjem mestu (3.3), cenovna dostopnost pa na četrtem (3.2). Pri tem velja poudariti, da razmerje med kakovostjo ponudbe izobraževanj in finančnimi zmožnostmi mladih vplivajo na udeležbo v usposabljanjih in drugih izobraževalnih programih (Brezovec, 2017). Brezovec (2017) navaja, da mladi, visoko izobraženi posamezniki, izkazujejo veliko pripravljenost za vseživljenjsko učenje, med drugim tudi zaradi pritiska družbenih zahtev in pričakovanj po nenehnem učenju ter prilagajanju potrebam trga dela. V sodobnem svetu je ohranjanje konkurenčnosti na trgu dela namreč primarna skrb in odgovornost posameznika, ki ga spremlja pri izbiri izobraževanja in zaposlitve. Pozneje ta vpliva tudi na odločitve o vključevanju na dodatna usposabljanja, izobraževanja ali izpopolnjevanja za namene izboljševanja zahtevanih kompetenc s strani delodajalcev (Brezovec, 2017). Rezultati ankete so pokazali, da skupino učečih 2 (zaposleni pedagogi), k udeležbi na dodatna izobraževanja oz. usposabljanja enakovredno pritegnejo kakovost izobraževanja (3.7), želja po pridobitvi novih znanj (3.7) in osebno zanimanje za področje izobraževanja oz. usposabljanja (3.7). Valenčič Zuljan idr. (2011) poudarjajo pomembnost povezave med kakovostjo izobraževanj, strokovno usposobljenostjo njihovih izvajalcev ter kakovostjo profesionalnega razvoja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju (Valenčič Zuljan idr., 2011). Rezultati anke-

te nakazujejo, da strokovni delavci v VIZ tudi sami kakovost izobraževanj vrednotijo kot enega pomembnejših dejavnikov motivacije za nadaljnji profesionalni razvoj. Na podlagi odgovorov anketirancev ugotavljamo, da na udeležbo v programih nadaljnega profesionalnega razvoja najbolj vpliva posameznikova notranja motivacija – osebno zanimanje za področje izobraževanja in želja po pridobitvi novih znanj in kompetenc tako pri študentih kot pri zaposlenih pedagogih. Pomembnost notranje motivacije poudarjata tudi Jug in Miglič (2020), ki sta v svoji raziskavi ugotovili, da intervju-

vane posameznike (zaposlene na področju vzgoje in izobraževanja) »veliko bolj zanima in motivira udeležba na raznih izpopolnjevanjih zaradi notranjih dejavnikov oziroma tako imenovanega samouresničevanja ali samopotrjevanja in manj zaradi zunanjih dejavnikov, kot so napredovanje, višja plača ali boljši socialni položaj«(str. 307). Njune ugotovitve se ujemajo z rezultati naše raziskave, saj obe skupini anketirancev ocenjujeta, da jih najmanj motivirajo zunanji dejavniki, kot so možnost prekvalifikacije in pridobitev licence, potrdil in dokazil.

Graf 1: Kaj vas motivira k udeležbi na dodatna izobraževanja/usposabljanja? Odgovori skupine učečih 1 (študenti)

Graf 2: Kaj vas motivira k udeležbi na dodatna izobraževanja/usposabljanja? Odgovori skupine učečih 2 (zaposleni pedagogi)

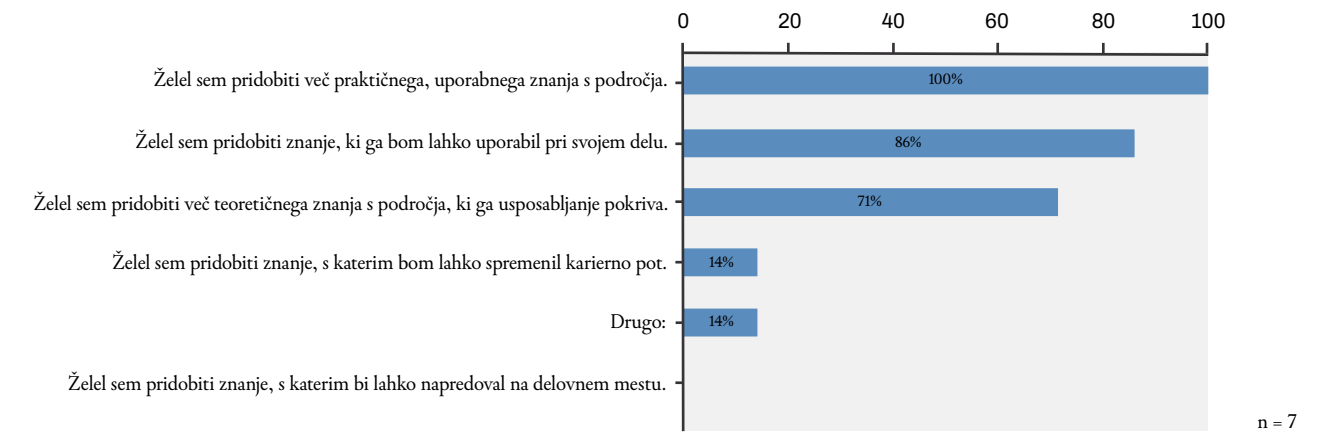
Evalvacija krajšega programa izobraževanja in usposabljanja za mikrodokazilo – Degradirana okolja in likovna umetnost

Tako študenti (100 %) kot učitelji (88 %) so kot glavni razlog za udeležbo na usposabljanju označili željo po pridobivanju praktičnega, uporabnega znanja s področja. Obe skupini sta kot drugi razlog najpogostejše izbrali možnost: *želel sem pridobiti znanje, ki ga bom lahko uporabil pri svojem delu*. Pevec (2012) v svoji kvalitativni raziskavi ugotavlja, da si pedagogi želijo predvsem aktualne in praktično naravnane vsebine, odražajoče konkretne situacije v praksi, kar se ujema tudi z odgovori respondentov evalvacije usposabljanj. Strokovne delavce v VIZ namreč zanima možnost spoznavanja inovativnih pedagoških pristopov, ki »vnašajo svežino in poglobljajo razmišljanje o lastnem delu« (Pevec, 2012, str. 179). Podobno v svoji raziskavi ugotavljajo tudi Kozina idr. (2015) za učitelje na področju poklicnega in strokovnega izobraževanja, ki kot razloge za izbiro izobraževalnih dejavnosti najpogostejše navajajo uporabnost v praksi in lastno strokovno rast. Rezultati raziskave so med drugim pokazali, da se anketirani učitelji za izobraževalne dejavnosti najpogostejše odločajo na podlagi zanimivosti vsebine programov, dolgoročni uporabnosti pridobljenih znanj in tudi želje po poglobljanju poznavanja strokovnega področja, ki ga poučujejo (Kozina idr., 2015).

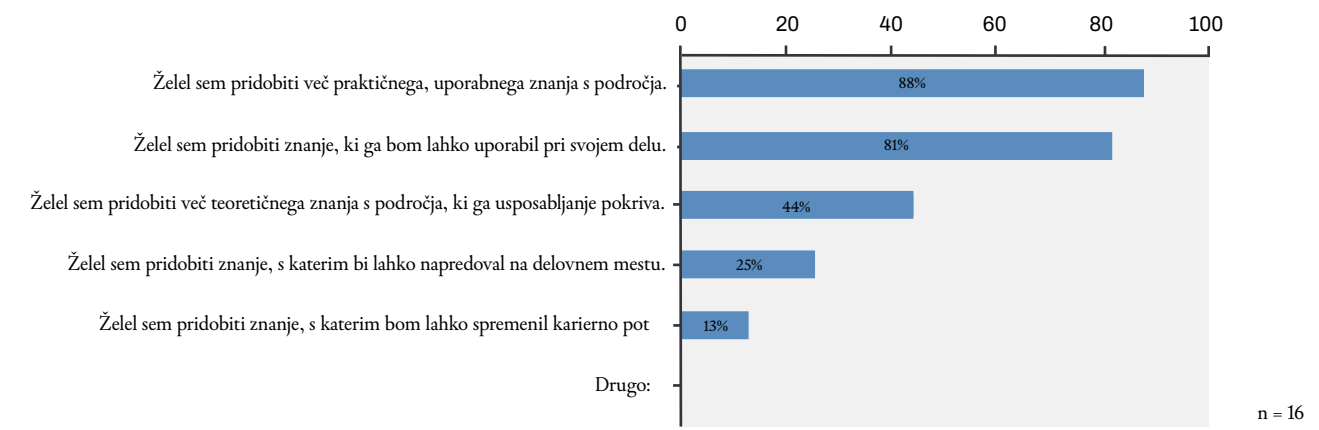
Borko idr. (2010) poudarjajo, da je za kakovostna izobraževanja profesionalnega razvoja učiteljev značilno prav dvojje, in sicer praktično naravnana vsebina in osredotočanje na sam proces učenja. Z aktivnim vključevanjem v proces učenja učitelji namreč raziskujejo konkretne pristope poučevanja, ocenjevanja, opazovanja in razmišljanja, kar jim omogoča vzpostavitev povezav med lastno izkušnjo učenja in poučevanjem svojih učencev (Borko idr., 2010). Strokovna izobraževanja za strokovne sodelavce v VIZ organizirajo izobraževalne institucije (Kosevski Puljič, 2010), pa tudi nevladne organizacije, samozaposleni strokovnjaki, zasebni zavodi in organizacije itd. Usposabljanja za učitelje so organizirana tudi velikokrat v sklopu nacionalnih ali mednarodnih razvojnih projektov (Kosevski Puljič, 2010), ki v zadnjem času pridobivajo pomembno vlogo pri spodbujanju vseživljenjskega učenja (Pevec, 2012). Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje upravlja sistem KATIS – Katalog programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja. Ta strokovnim delavcem v VIZ omogoča uveljavljanje svoje pravice do izobraževanja in pravico do napredovanja v skladu z državnimi pravnimi akti

(Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, b. d.). Marija Pevec (2012) je z izvedbo kvalitativne raziskave ugotovila, da sodelujoči učitelji v raziskavi večinoma niso zadovoljni s kakovostjo ponujenih programov. Strokovni delavci, sodelujoči v raziskavi avtoric Jug in Miglič (2020), navajajo o pomanjkanju primernih izpopolnjevanj, zaradi česar se izpopolnjevanj udeležujejo manj. Podobno poročajo tudi učitelji v neformalnih pogovorih, ki poudarjajo predvsem težavo neprimernosti ravni vsebin izobraževanja, saj so te usmerjene v predstavljanje in demonstracijo tehničnih novosti na področju stroke, manj pa v premišljene pedagoške razmisleke, ki bi strokovne delavce spodbujali v oblikovanju kakovostnih, inovativnih učnih vsebin. Kosevski Puljič (2010) poudarja, da je pri izvedbi in organizaciji strokovnih izobraževanj ključno prav posvečanje procesom poučevanja učenja, v katere se učitelji vključujejo kot strokovnjaki svojega področja in kritično razmišljajo o svojem strokovnem znanju in veščinah.

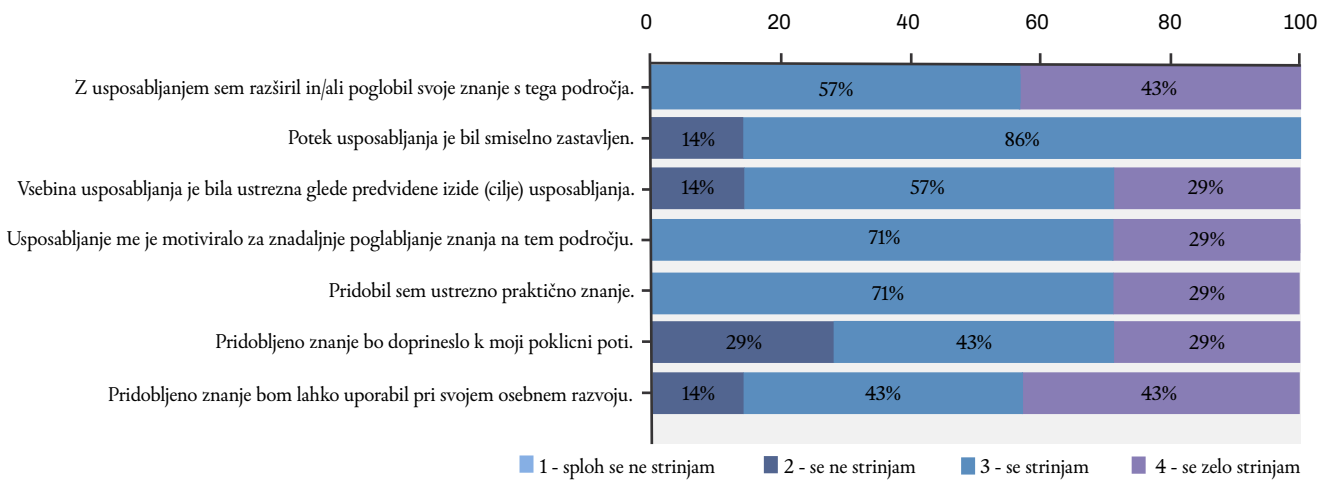
V sklopu evalvacije usposabljanj Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola za študente in Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje so anketiranci ocenjevali svoje strinjanje s trditvami o usposabljanju, med drugim tudi z naslednjo trditvijo: *Usposabljanje me je motiviralo za nadaljnje poglobljanje znanja na tem področju*. Ob primerjavi rezultatov ugotavljamo, da so učitelji (75 % – se zelo strinjam) po udeležbi usposabljanja v večji meri motivirani za nadaljnje učenje kot študenti (29 % – se zelo strinjam). Rezultati evalvacije usposabljanj so pokazali, da so učitelji z izkušnjo krajšega izobraževanja in usposabljanja na splošno zadovoljnejši kot študenti, kar bi lahko pojasnilo višjo motivacijo za nadaljnje učenje po zaključku programa. Konkretnjših razlogov za razliko v motivaciji za nadaljnje delo med študenti in učitelji nismo mogli raziskati, predpostavljamo pa, da je njihov odziv povezan tudi z dejavniki, kot so trajanje programa, zahtevnost lastnega projektnega dela, način komunikacije z mentorji in tudi stopnja osebne zanimanja za vsebine usposabljanja.

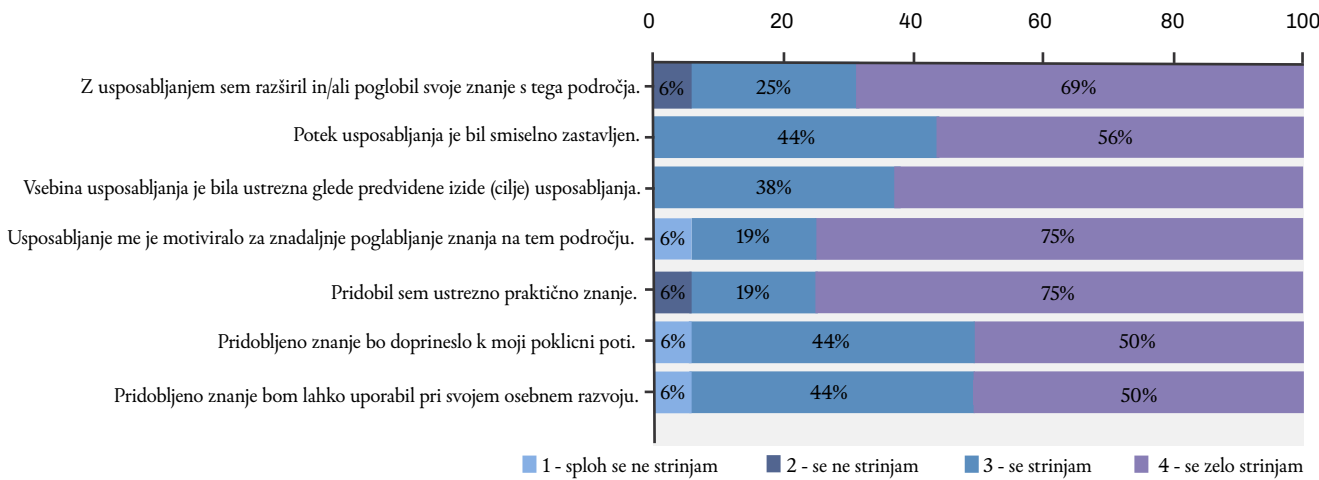
Graf 3: Razlogi za udeležbo na usposabljanju za mikrodokazilo – študenti

Graf 4: Razlogi za udeležbo na usposabljanju za mikrodokazilo – učitelji

Graf 5: Mnenje o usposabljanju – študenti

Graf 6: Mnenje o usposabljanju – učitelji

ZAKLJUČEK

Profesionalni razvoj strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju je kontinuiran, dolgotrajen proces. Tkachenko idr. (2023) navajajo, da večina učiteljev meni, da so za sodelovanje v strokovnih usposabljanjih motivirani. Poleg usposabljanj pa se učitelji lahko učijo tudi iz lastne prakse, ob opazovanju drugih strokovnih delavcev pri izvajanju učnih aktivnosti in sodelovalnem, ekipnem delu z drugimi učitelji. Osební profesionalni razvoj je torej preplet tako formalnega kot neformalnega učenja, ki pedagoge spremlja na celotni poklicni poti (Postholm, 2012). Motivacija za udejstvovanje v procesu vseživljenjskega učenja je največkrat skupek zunanjih in notranjih motivacijskih dejavnikov (Zhang idr., 2021). Na podlagi analize rezultatov raziskave potreb učečih 1 in učečih 2 ter analize evalvacije usposabljanj Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola in Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje smo ugotovili, da tako študente kot zaposlene pedagoge k udeležbi na dodatna strokovna usposabljanja najbolj motivira lastni interes za vsebine izobraževanj ter želja po pridobitvi novih znanj in kompetenc. Pri tem največjo pozornost namenjajo prav učenju praktičnih vsebin, ki so prenosljive v šolski prostor. Kakovost izobraževanja vpliva na učno motivacijo udeležencev, zaradi česar je skrbno načrtovanje in oblikovanje programov usposabljanja ključno za učinkovit prenos in rabo novih znanj in dognanj v šolsko okolje.

VIRI IN LITERATURA

– Borko, H., Jacobs, J., Koellner, K. (2010). Contemporary approaches to teacher professional development. *International encyclopedia of education*, 7(2), 548–556.
– Devjak, T., Polak, A. (2013). Nadaljnje izobraževanje in usposabljanje delavcev v vzgoji in izobraževanju. Pedagoška fakulteta; Ministrstvo za

šolstvo in šport. <https://zalozba.pef.uni-lj.si/index.php/zalozba/catalog/view/143/341/310-1>.
– Jug, N., Miglič, G. (2020). Zakaj se strokovni delavci (ne) udeležujejo izpopolnjevanj? 301–312. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/view/503/613/1070-1>.
– Kosevski Puljić, B. (2010). Stalno izobraževanje učiteljev in učiteljic nemščine kot del vseživljenjskega učenja. *Vestnik za tuje jezike*, 2(1/2), 119–133. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-G89AQPS0>.
– Kozina, A., Kelava, P., Ivanuš Grmek, M. (2015). Nadaljnje izobraževanje in usposabljanje učiteljev. V *Strokovni delavci v poklicnem in strokovnem izobraževanju in njihov profesionalni razvoj* (str. 87–99). Pedagoški inštitut. <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=155>.
– Mikulec, B. (2023). Teoretski modeli in koncepti vseživljenjskega učenja. V *Vseživljenjsko učenje odraslih za trajnostni razvoj in digitalni preboj* (str. 11–25). Založba Univerze na Primorskem. <https://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-293-230-5.pdf>.
– Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. (b. d.) Prijava. <https://paka3.mss.edus.si/Katis/Prijava.aspx>.
– Pevec, M. (2012). Programi nadaljnega izobraževanja in usposabljanja učiteljev kot dejavnik profesionalnega razvoja = Further education and training (FET) programmes as a factor of teachers' professional development. *Revija za elementarno izobraževanje*, 5(2/3), 167–182.
– Postholm, M. B. (2012). Teachers' professional development: A theoretical review. *Educational research*, 54(4), 405–429.
– Ridei, N. (2021). Analysis of professional competencies in the characteristics of the teacher of the future: global challenges of our time. *Futurity Education*, 1(1), 22–32.
– Sancar, R., Atal, D., Deryakulu, D. (2021). A new framework for teachers' professional development. *Teaching and teacher education*, 101, 103305.
– Tkachenko, L., Kushevska, N., Kabysh, M. (2023). Analysis of professional competencies in the characterization of the teacher of the future: global challenges of the present. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70528C2A-E745-45B4-8AE9-1206D8AF8827/content>.
– Valenčič Zuljan, M., Cotič, M., Fošnarič, S., Peklaj, C., Vogrinc, J. (2011). Izobraževanje strokovnih delavcev in njihov profesionalni razvoj. V *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011* (str. 465–518). Zavod RS za šolstvo. <http://pefprints.pef.uni-lj.si/1202>.
– Zhang, X., Admiraal, W., Saab, N. (2021). Teachers' motivation to participate in continuous professional development: relationship with factors at the personal and school level. *Journal of Education for Teaching*, 47(5), 714–731. <https://doi.org/10.1080/02607476.2021.1942804>.

5 Partnerji v projektu in vsebine usposabljanj

PREDSTAVITEV SODELUJOČIH PROJEKTHNIH PARTNERJEV

izr. prof. Anja Jerčič Jakob

Projekt Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo je zasnovan interdisciplinarno. Posamezne vsebine so prispevale članice Univerze v Ljubljani: Pedagoška fakulteta kot nosilna članica oziroma prijaviteljica projekta, Filozofska fakulteta ter Naravoslovnotehniška fakulteta, nekatere vsebine pa zunanji partnerji: Zavod za gradbeništvo Slovenije, Narodni muzej Slovenije in Moderna galerija z Muzejem sodobne umetnosti.

UL PEF (Oddelek za likovno pedagogiko) je nosilni partner projekta. Aktivno likovno-ustvarjalno delo študentov Likovne pedagogike, njihovo razumevanje likovnih zakonitosti ter zmožnost uspešnega posredovanja teh zakonitosti so prepoznani kot bistveni elementi za uspešno realizacijo njihove kariere. UL PEF v okviru izvedbe usposabljanj ponuja spodbudno okolje za krepitev ustvarjalnosti in razvoj specifičnih veščin in znanj s področja slikarstva, kiparstva, arhitekture in umetnosti v prostoru. Prispevek UL PEF v projektu je zasnova izobraževanj, kjer je glavni namen razumevanje širine vsebin umetniških pristopov pri obravnavi degradiranih območij s praktičnimi rešitvami ter ponudba drugih vsebin, ki ozaveščajo pomen likovnosti v širšem prostoru, s poudarkom medpredmetnega povezovanja likovnosti z drugimi predmetnimi področji.

NTF (Katedra za oblikovanje tekstilij in oblačil) prispeva uporabne vsebine in znanja s področja tekstilij. Z genezo tekstilij za oživljanje degradiranih okolij razvijajo in poudarjajo določene pomenske in uporabne lastnosti tekstilij s pomočjo poznavanja ter razumevanja tekstilnih tehnik. Slednje izhajajo iz kulturnega izročila in tradicije ročno izvedenih tekstilij v izvirnem smislu, kot so jih spodbujale pobude in odkritja dejanskega Bauhausa (ki so med drugim oblikovanje tekstilij povzdignili na raven umetnosti), a so obenem prilagojene potrebam sodobnega, trajnostno usmerjenega časa.

Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, prispeva aktualne vsebine s področja industrijske arheologije, ki označuje interdisciplinarno raziskovalno področje, usmer-

jeno v raziskovanje, vrednotenje in varovanje dediščine industrijske dobe.

Zavod za gradbeništvo Slovenije je projektni partner, ki s svojim znanjem in kompetencami na izbranih primerih dobrih praks, kot so Rovi Kranj in rudnik Sitarjevec, prispeva k širšemu razumevanju podzemnih dediščinskih industrijskih kompleksov, problematiki pridobivanja mineralnih virov in ozaveščanju o posledicah za okolje. Po drugi strani prispeva k razumevanju uporabe mineralnih virov v umetnosti ter seznanja z možnostmi uporabe sodobnih tehnologij, kot je 3D tisk ter uporaba 3D zajema podatkov.

Narodni muzej Slovenije in MG+MSUM prispevata znanja s področij konserviranja in restavriranja umetniških ali muzejskih artefaktov.

POVZETKI PREDAVANJ

Interdisciplinarnost v likovni didaktiki

Predavateljici: doc. dr. Uršula Podobnik (UL PEF), asist. Zala Simčič (UL PEF)
Naslov predavanja v angleščini: Interdisciplinarity in art didactics

Ključne besede: likovna didaktika, interdisciplinarnost (medpredmetnost), intradisciplinarnost (medpodročnost), degradirani prostori

Likovna umetnost predstavlja področje, ki navdih pogosto črpa iz okolja in mu vrne artistično premišljene in preoblikovane vsebine v obliki bolj ali manj provokativnih artefaktov. Ti gledalca nagovarjajo k ponovnemu premisleku ali zgolj k ozaveščanju nečesa samoumevnega. Da lahko to dosežemo, sta nujna vzgoja in izobraževanje bodočega gledalca, kot tudi spodbuditev njegove aktivacije. Oboje zahteva tako čas kot spoprijemanje s stimulativnimi izkušnjami, zato je razumljivo, da je likovnost predvidena tudi v vzgojno-izobraževalnih dokumentih od vstopa otroka v ta sistem. Medtem ko je v predšolskem obdobju v ospredje postavljeno zgodnje spoznavanje osnovnih značilnosti bližnjega okolja otroka in fenomenov v njem, nudi interdisciplinarnost učitelju v osnovni šoli in pozneje širše polje delovanja. Na sleherno likovno tematiko pa je mogoče pogledati na več načinov in v likovno realizacijo

vkjučiti različne aktualne vsebine. V takem procesu je učitelju zagotovljen temelj za ustvarjalno načrtovanje in izvajanje izbrane vsebine, učečemu pa možnost vnosa individualnih zamisli. Na predavanju tako osvetlimo določene možnosti izvajanja intradisciplinarnosti in interdisciplinarnosti ter jih podkrepimo s primeri. Sledi navezava na izhodiščno problematiko, na kateri temelji projekt (tj. degradirana okolja) in razmislek udeležencev z diskusijo.

Predstavitev projektne naloge

Predavatelja: doc. dr. Uršula Podobnik (UL PEF), doc. Boris Beja (UL PEF)
Naslov predavanja v angleščini: Presentation of the seminar paper

Ključne besede: degradirani prostori, lokalne značilnosti, zgodovinsko ozadje, idejna zasnova, dokumentiranje

Predstavitev vsebinske in formalne zasnove projektne naloge zasnujemo na izhodišču likovno-razvojnih značilnosti in izraznih potencialov različno stare populacije. V predstavitvi poudarimo temeljne dele projektne naloge, opredelimo okvirni obseg in možne oblike. Udeležence spodbudimo k razmisleku o potencialnih umetniških intervencijah v (izbrano) degradirano okolje s poudarkom vsebin, ki jih nudi izobraževalni program. Posebej naglasimo sprotno spremljanje, beleženje in dokumentiranje postopka razvijanja in realizacije zamisli skozi celoten proces, čemur mora slediti razmislek o vključevanju drugih deležnikov v ta proces, tj. prenos na novo učno populacijo. Pri snovanju slednjega poudarimo prisotnost osnovnih didaktičnih načel (npr. aktualnost, prilagodljivost, aktivnost, sistematičnost, osmišljenost). Poudarimo tudi pričakovanje, da dokument predstavlja vsebinsko in oblikovno izpopolnjen izdelek.

Industrijska arheologija

Predavateljica: izr. prof. dr. Katarina Katja Predovnik (UL FF)
Naslov predavanja v angleščini: Industrial Archeology

Ključne besede: historična arheologija, arheologija sodobne preteklosti, industrijska dediščina, materialnost, identitete
Besedna zveza industrijska arheologija označuje interdisciplinarno raziskovalno področje, usmerjeno v raziskovanje, vrednotenje in varovanje dediščine industrijske

dobe. Na predavanju je predstavljen razvoj industrijske arheologije in njena različna razumevanja – od preprostega dokumentiranja opuščenih in propadajočih industrijskih proizvodnih naprav in objektov, celovitega interdisciplinarnega raziskovanja njihovih tehnoloških, družbenogospodarskih in kulturnih kontekstov do procesov dediščinjenja, interpretacije in premišljenega oživljanja (preuporabe). Industrijska arheologija je ob tem umeščena v širši kontekst arheološkega raziskovanja novejših obdobj t. i. historične arheologije in arheologije sodobne preteklosti. V nadaljevanju so na izbranih praktičnih primerih predstavljene različne raziskovalne teme in pristopi industrijske arheologije. Udeleženci so povabljeni k aktivnemu razmisleku in razpravi o pomenu industrijske dediščine za razumevanje preteklosti, njeni vlogi v oblikovanju identitet posameznikov in skupnosti ter o raznolikih, konfliktnih razumevanjih in vrednotenju materialnih ostankov industrijskih dejavnosti in življenja v industrijski dobi.

Degradirana okolja in mineralni viri za umetniške izdelke

Predavateljice: dr. Mateja Golež (ZAG), Ana Brunčič (ZAG), doc. dr. Sabina Dolenc (ZAG)
Naslov predavanja v angleščini: Brownfields and mineral resources for art production

Ključne besede: revitalizacija, anorganski materiali, materiali v umetnosti, znanost in umetnost, lokalna skupnost

Ko je človek zapustil jamski prostor in se naselil v odprti krajini, je prvič v svojem razvoju posegel tudi po gradbenih materialih, s katerim si je lahko zgradil zavetišče/bivališče. Še prej pa je anorganske materiale, kot so pigmenti oker in žgani oker, uporabil v jamski umetnosti in tako zapustil prva umetniška dela, ki po kakovosti izvedbe in izbrani motiviki še danes navdušujejo množice obiskovalcev teh izjemnih podzemnih galerij. Proces pridobivanja mineralnih virov in umetniškega izražanja tako nepretrgoma poteka več tisočletij, pri čemer se med anorganske mineralne vire v umetnosti uvrščajo pigmenti, kamen, dragi in poldragi kamni, glina, steklo ter kovina. Z leti je pridobivanje mineralnih virov postalo neuravnoteženo s posegi v prostor do te mere, da danes govorimo o degradiranih prostorih in potrebi po njihovi revitalizaciji. Ker je proces revitalizacije kompleksen in celosten, se v njem združujeta znanost in umetnost, da bi se našle najboljše rešitve za prostor ob hkratnem močnem sodelovanju lokalne skupnosti, ki ta prostor upravlja.

Demonstracija zračne čipke v izvedbi asist. Jane Mršnik, fotografija: Zala Simčič, 2024

Tekstil v likovni ustvarjalnosti

Predavatelj: doc. Boris Beja (UL PEF), asist. Jana Mršnik (UL NTF)

Naslov predavanja v angleščini: Textiles in art

Ključne besede: tekstilije, prostorska tekstilija, tekstilija v prostoru, tekstilno prostorska postavitve, tekstilni posegi v prostor

Med vsemi področji klasičnega likovnega snovanja je morda prav tekstilna umetnost tista, ki nas z umetnostnozgodovinskim pregledom navdihuje in ima v svojih zasnovah vselej oblike modernosti in sodobnosti. Je preplet in splet tehničnega napredka in posameznikove želje po organizaciji in olepšavi svojega vsakdanjega življenja. Na vseh kontinentih se srečujemo s specifičnimi vzorci in postopki, ki v lokalnostih iščejo razlike v ornamentiki in barvitosti materiala. Tekstil torej nosi v sebi arhetipskost, z zavedanjem lastnega telesa, in želji

prekrivanja in zakrivanja. Kultura oblačenja se je nadgrajevala s tekstilnimi tapiserijami, ki so dopolnjevale freske in bile s svojo premičnostjo lahko posredovane širšim skupnostim. S pomočjo fragmentov ohranjenih tekstilij danes sestavljamo tkano preteklost v sodobnosti, ko je nit zavzela enakovredno mesto z vsemi drugimi likovnimi materiali in nastopa tako v dvodimenzionalnih predstavitev kot v drugih prostorskih razsežnostih. Predavanje premišljuje tekstil kot material pri snovanju na dvodimenzionalni ravnini in v obliki objekta. Predstavimo tekstilne tehnike in orodja šivanja, vezenja, krpanja, pletenja in sestavljanja. Hkrati predstavimo tekstil tudi kot obliko izjave, njegov vsebinski vidik likovnega snovanja. Namen predavanja je predstaviti tekstil v umetnosti s pomočjo likovne pedagogike, kako ga vključevati v likovni prostor kot material in kako se z njim povezovati na vsebinski ravni koncipiranja umetniškega dela z uporabo tekstilnih orodij. Hkrati želimo klasična tekstilna orodja preverjati v lastni ustvarjalni in likovno-pedagoški praksi.

Tekstilne tehnike

Predavateljica: asist. Jana Mršnik (UL NTF)

Naslov predavanja v angleščini: Textile techniques

Ključne besede: čipka, vezenina, krpanka, nit, vlakno, pletivo, tkanina, taftanje

Na predavanju so predstavljene nekatere tehnike, kjer je iztočnica tekstilna nit. Slednja lahko ustvarja raznolike likovne elemente, kot so točka, linija, ploskev, struktura, tekstura. Lahko se pojavi kot risba na površini ali pa vstopi v prostor in gradi večplastne mikro in makro svetove. S pomočjo raziskovanja zračne čipke, ročne vezenine, pletenja na prste, taftanja se prepustimo domišljiji in ustvarjalnosti ter ustvarjamo individualne tekstilne kose, ki bodo pripovedovali vsebine degradiranih okolij. Zračna čipka je vrsta strojno vezene tekstilije, pri kateri se za vezilno osnovo uporablja vodotopna sintetična koprena. Po vezenju se nastala struktura namoči v vodo, pri čemer se vezilna osnova raztopi. Rezultat je čipka, ki se po potrebi lahko tudi modelira v prostorsko tvorbo. Ročna vezenina je vrsta vzorčenja tekstilne (ali druge) površine, pri kateri s pomočjo šivanke nit nanesemo v površino. Je preprosta in ena najbolj intimnih tekstilnih tehnik. Dopolnjuje številne in popolnoma individualne interpretacije. Lahko ostane zgolj risba na površini, lahko pa nastopa kot 'tehnični' element, s pomočjo katerega manipuliramo tekstilno osnovo. Taftanje je tehnika ročnega ali strojnega vzorčenja tekstilije, ki se uporablja za preproge (itison) ali tapiserije. Nit je vdeta v ročno napravo, s pomočjo katere prejo vbada v vertikalno, napeto tkanino in ustvarjamo mehke, kosmate tekstilne površine in vzorce. Pletenje je tekstilna tehnika, pri kateri se iz ene same niti ali traku ustvari prožna, zračna tekstilija. Predstavimo tudi pletenje s pomočjo prstov. Rezultat so 'neskončne' pletene vrvi, iz katerih se lahko oblikujejo različni prostorski ali ploskovni objekti.

Preizkušanje tafting tehnike z doc. Borisom Bejo, fotografija: Zala Simčič, 2024

Zračna čipka, fotografija: Zala Simčič, 2024

Levo: Udarna igla, fotografija: Zala Simčič, 2025

Konserviranje in restavriranje v Narodnem muzeju Slovenije

Predavatelj: Igor Ravbar (NMS)

Naslov predavanja v angleščini: Conservation and restoration in National museum of Slovenia

Ključne besede: kulturna dediščina, preventivno konserviranje, muzejski predmeti, dediščina, replike

Predstavljen je Narodni muzej Slovenije, najstarejša muzejska ustanova v Sloveniji, ter Oddelek za konserviranje in restavriranje, ki deluje že več kot 60 let. Oddelek je razdeljen po materialih, zato so predstavljeni vsi materiali, ki so na oddelku obravnavani. Poseben del predavanja namenjamo tudi terminom, kot so preventivno konserviranje, restavriranje in obnova muzejskih predmetov. Predstavljen je pojem eksperimentalna arheologija z replikami večjih arheoloških predmetov. Sledi izbor zanimivejših projektov Oddelka za konserviranje in restavriranje zadnjih 30 let in razmišljanja, kako zagotoviti restavriranim predmetom ustrezne pogoje hranjenja, še posebej, ko predmeti niso v ustreznih pogojih, kot jih omogočamo v muzejih.

Predavanje Igorja Ravbarja: Konserviranje in restavriranje v Narodnem muzeju Slovenije, fotografija: Zala Simčič, 2024

Razstavljanje ter restavriranje in konserviranje sodobnih umetniških del v Moderni galeriji

Predavateljica: asist. mag. Simona Škorja (MG+MSUM)

Naslov predavanja v angleščini: Exhibition and restoration of contemporary works of art at Moderna galerija.

Ključne besede: sodobna umetnost, razstavljanje, restavriranje, konserviranje

Konserviranje in restavriranje moderne in sodobne umetnosti sodi med najtežje izzive na področju ohranjanja dediščine. Razpon materialov, ki jih uporabljajo sodobni umetniki pri svojem ustvarjanju, je skoraj neomejen. Konservatorji in restavradorji se srečujejo z zelo raznolikimi materiali ali kombinacijami materialov, ki pogosto nimajo dobrih karakteristik staranja. Številni sodobni materiali že po naravi niso stabilni in hitro kažejo znake propadanja. V nekaterih primerih je ta degradacija tako katastrofalna, da umetniških del po relativno kratkem času ni več mogoče razstavljati, kar je v nasprotju z umetninami, izdelanimi iz tradicionalnih materialov (npr. kamen, les, papir ...). Pogosti so nesporazumi med umetnikovim konceptom in fizičnim obstojem umetnine. Ta paradoks spodbuja k večkratnemu premisleku o

Predavanje Simone Škorja: Razstavljanje ter restavriranje in konserviranje sodobnih umetniških del v Moderni galeriji, fotografija: Zala Simčič, 2024

etiki ohranjanja umetnine, da bi zagotovili ustreznost in uporabo. Staranja in dokončnega propada umetnine v številnih primerih ne moremo zaustaviti, temveč ga lahko le upočasnimo z načinom rokovanja, razstavljanja in deponiranja umetnin glede na posamezno vrsto materiala.

Predavanje ob demonstraciji uporabe orodij in postopkov, 3D zajem prostora ali objektov z dr. Rokom Vezočnikom, fotografija: Zala Simčič, 2024

Digitalne tehnologije za zajem prostorskih podatkov

Predavatelj: dr. Rok Vezočnik (ZAG)

Naslov predavanja v angleščini: Digital technologies for spatial data acquisition

Ključne besede: zaznavanje prostora, brezstične tehnologije, digitalna kopija

Digitalizacija fizičnega prostora se danes uporablja za različne namene in izvaja s pomočjo različnih tehnologij. Vsem pristopom je skupno, da poskušajo ustvariti metrično sliko oziroma digitalno kopijo fizične vsebine (lahko dvo- ali tridimenzionalno), ki mora ustrezati izbranim merilom natančnosti in podrobnosti. Digitalna kopija hkrati predstavlja časovno kapsulo, do katere lahko vedno dostopamo, čeprav se prostor nenehno spreminja. Vse te lastnosti digitalnih podatkov o prostoru in objektih s pridom uporabljamo za namene izdelave kakovostne dokumentacije bodisi o trenutnem stanju bodisi o kronologiji sprememb obravnavanih vsebin. Poleg tega nam delo na digitalnih kopijah nudi tudi različne možnosti neinvazivne realizacije idej, povezanih s prenovo, preoblikovanjem ali razširitvijo obstoječe funkcionalnosti prostora. Predavanje zajema predstavitev tehnologij za brezstičen zajem prostorskih podatkov in postopkov pri-

3D zajem objektov z dr. Rokom Vezočnikom, fotografija: Zala Simčič, 2024

dobitve digitalnih podatkov o prostoru ter možnostih, ki so na voljo na strani nabora izdelkov. Poleg predstavitve obstoječih možnosti, ki jih tehnologija danes omogoča, je poudarek tudi na konkretnih primerih uporabe, da si lahko lažje predstavljamo, kje se digitalni podatki o prostoru uporabljajo in kako nam lahko kot bogat vir informacij pomagajo pri reševanju različnih nalog in težav.

Napredne tehnologije 3D tiska

Predavateljici: dr. Lucija Hanžič (ZAG), dr. Lidija Korat Bensa (ZAG)

Naslov predavanja v angleščini: Advanced technologies – 3D printing

Ključne besede: 3D tisk, selektivno spajanje zrnavih materialov, ekstruzijske metode, rentgenska računalniška mikrotomografija

3D tisk predstavlja inovativno tehnologijo, ki se pospešeno razvija v zadnjih letih. Tehnike 3D tiskanja, ki so najbolj primerne za proizvodnjo gradbenih izdelkov, so selektivno spajanje zrnavih materialov in ekstruzijske metode. Na predavanju je predstavljen razvoj 3D tiska, različne tehnologije ter razvoj materialov v gradbene namene. Podrobneje bodo predstavljeni naslednji materiali glede na tehnologijo in njihove lastnosti: (a) za spajanje zrnavih materialov so primerni tako inertni kot reaktivni zrnavi materiali, ki jih v tankih slojih nanese-mo enega na vrh drugega. Nasprotno od spajanja zrnavih materialov so (b) za ekstruzijsko tiskanje primerni kohezivni, plastični materiali. To so materiali, kjer notranje kohezijske sile zagotavljajo koherentnost zmesi in primernost za plastično oblikovanje z iztiskanjem skozi šobo. Povezovanje naprednih tehnologij predstavimo še z dopolnilno tehniko, imenovano rentgenska računalniška mikrotomografija (XCT). Visokotehnološka raziskovalna oprema Oddelka za materiale omogoča analize 2D, 3D in 4D različnih materialov in njihovih struktur ter spremembe struktur v odvisnosti od časa, temperature ali mehanskih obremenitev. Predstavljeni bodo najbolj zanimivi primeri s področja gradbeništva in kulturne dediščine, kjer se 3D tisk in XCT povezuje-ta.

Demonstracija 3D tiska dr. Lucije Hanžič na Zavodu za gradbeništvo Slovenije, fotografija: Zala Simčič, 2024

Priprava na izvedbo 3D tiska z zemljino na Zavodu za gradbeništvo z dr. Lucijo Hanžič, fotografija: Zala Simčič, 2024

6 Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola

OPIS VSEBINE

izr. prof. Anja Jerčič Jakob

Učni program usposabljanja Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola za študente temelji na problemskem učenju, premišljuje in raziskuje degradirana območja, ki se lahko v konkretnem likovnem snovanju predstavijo v obliki vsebine, interpretacije ali reartikulacije degradiranega okolja. Nastala likovna dela lokalni skupnosti ponujajo alternativne predloge, kako ta območja preoblikovati oz. izkoristiti kot prostore za razstavljanje in umetniško raziskovanje.

Vsebine predavanj in demonstracij, vključenih v usposabljanje, so interdisciplinarne in zajete s področij likovne pedagogike, likovnosti v prostoru, tekstilne umetnosti in izbranih tekstilnih tehnik, industrijske arheologije, konserviranja in restavriranja umetniških del, degradiranih okolij, mineralnih virov in 3D tehnologij. Pomemben del usposabljanja predstavlja samostojno likovno-raziskovalno delo udeležencev pod vodstvom

mentorja. Ta nastaja na podlagi likovne vsebine v povezavi z določenim degradiranim okoljem. Slednjega udeleženci preučijo na podlagi različnih verodostojnih virov, da spoznajo izhodišča, ki so botrovala nastanku degradacije in predstavljajo pomemben del njihove ideje za interveniranje v izbrano okolje. Delo spremlja konzultacije in korekture mentorjev, ki udeležencu omogočajo reflektiranje lastnih idej in spoznanje najbolj optimalne rešitve. Likovno-raziskovalno delo vključuje vse vrste likovnih področij. Poleg klasičnega kiparskega oblikovanja in snovanja prostora ter uporabe klasičnih materialov v likovno formo vpeljuje tudi področje oblikovanja tekstilij in digitalno snovanje ter 3D tehnologije.

Udeleženci svojo zamisel predstavijo v projektni nalogi, ki vsebuje izhodiščno idejo, likovno realizacijo ob spoznavanju značilnosti konkretnega degradiranega okolja in smiselnem vključevanju 3D tehnologij, oblikovanju tekstila ipd. Likovno delo temelji na podlagi likovne naloge, ki se povezuje z izbranim degradiranim okoljem. Ob tem udeleženci razmišljajo tudi o možnostih prenosa znanja na potrebe nove učeče populacije (pedagoški del).

Demonstracija ročnega pletenja z asist. Jano Mršnik fotografija: Zala Simčič, 2024

Ekskurzija v Litijo, fotografija: Zala Simčič, 2024

POROČILO O IZVEDBI

asist. Zala Simčič

Krajše izobraževanje in usposabljanje Degradirana okolja in likovna umetnost – poletna šola za študente je prvič potekalo od 3. 9. 2024 do 13. 9. 2024 na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. Udeležilo se ga je 11 študentov, od tega 10 študentov študijskega programa Likovna pedagogika Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani ter 1 študentka Fakultete za design.

Program poletne šole je obsegal predavanja in demonstracije, ki so jih izvedli univerzitetni pedagoški delavci ter zunanji strokovnjaki. Poleg tega so program dopolnjevale tudi vaje oz. ateljejsko delo, osredinjeno na likovno-raziskovalno delo ob podpori mentorjev – doc. Borisa Beje (UL PEF), doc. dr. Uršule Podobnik (UL PEF) in asist. Jane Mršnik (UL NTF). Na začetku usposabljanja je bil študentom predstavljen

Pregledovalnik baze funkcionalno razvrednotenih območij v Sloveniji, ki je (lahko) predstavljal izhodišče za njihovo likovno-raziskovalno delo. Študenti so bili ob tem pozvani k raziskovanju degradiranih območij v svojem lokalnem okolju oz. kraju prebivališča. Poletna šola se je večinoma odvijala na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani, del izobraževalnega programa pa je potekal tudi na drugih lokacijah. V prvem tednu poletne šole so udeleženci namreč obiskali Litijo, kjer so si ogledali Predilnico Litija, Muzej Litija in Rudnik Sitarjevec. Namen ekskurzije je bil seznanitev z zgodovino in industrijsko dediščino kraja ter obisk Rudnika Sitarjevec kot primera dobre prakse revitalizacije degradiranega območja. V drugem tednu poletne šole so se študenti v spremstvu mentorjev udeležili demonstracije 3D tiska z zemljino na Zavodu za gradbeništvo Slovenije, in sicer v izvedbi dr. Lucije Hanžič. Udeleženci so tako poskusno izvedli tisk svojih 3D objektov, ki so jih predhodno računalniško obdelali s pomočjo aplikacij za zajem prostorskih podatkov, predstavljanih na predavanju in demonstraciji dr. Roka Vezočnika.

Poletna šola se je zaključila z odprtjem razstave delnih rezultatov, ki je bila med drugim predstavljena tudi udeležencem krajšega izobraževanja in usposabljanja Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje. Študenti, vključeni v program poletne šole, so po zaključku izobraževanja nadaljevali s koncipiranjem in izvedbo projektne naloge, v kateri so premišljevali možnost implementacije degradiranih prostorov v kulturni prostor. Po poletni šoli so udeleženci sodelovali v zaključni evalvaciji, ki jo je izvedel Center vseživljenjskega učenja Univerze

v Ljubljani. Rezultati analize odgovorov so pokazali, da so bili udeleženci z organizacijo in izvedbo zadovoljni ter da bi jih večina izobraževanje priporočila tudi drugim. Pozitivno so ocenili tudi vzdušje ter same izvajalce izobraževalnega programa. Kot možnost izboljšave so študentje predlagali, da bi si v prihodnje želeli še več praktičnega dela in možnosti preizkušanja tekstilnih in drugih tehnik, kar nakazuje željo po pridobivanju praktičnega znanja, ki je v evalvaciji predstavljalo tudi enega glavnih motivacijskih razlogov za udeležbo na usposabljanju.

Razstava delnih rezultatov poletne šole, fotografija: Zala Simčič, 2024

PREDSTAVITEV REZULTATOV POLETNE ŠOLE

izr. prof. Anja Jerčić Jakob

Udeleženci programa Degradirana okolja – poletna šola so na podlagi projektne naloge, ki so jo oddali po usposabljanju, pridobili potrdilo o opravljenem krajšem izobraževanju in usposabljanju za mikrodokazilo. V projektni nalogi so udeleženci predstavili izhodiščno idejo avtorskega projektnega dela, likovno realizacijo ter realizirane ali idejne zasnove likovno-pedagoških aktivnosti za izbrano ciljno občinstvo. Projektna naloga je predstavljala način, na osnovi katerega smo ovrednotili dosežke predvidenih ciljev udeleženca. Analitični prikaz izpeljanih projektnih nalog razgrinja uspešnost izvedbe usposabljanja.

Dajla

Vita Čepič

Izbrano degradirano okolje: obzidje samostana v Dajli (Hrvaška)

Področje: slikarstvo, tekstilna umetnost

Tehnika: kvačkanje s prsti, barvanje tekstila z naravnimi pigmenti

Projekt Dajla se osredotoča na degradirano okolje nekdanjega samostana v Dajli na Hrvaškem in pripadajočega obzidja, ki se nahaja ob plaži Šćunac. Obzidje, ki pripada samostanu v Dajli, je pomemben del zgodovinske in kulturne dediščine Istre. Dajla je vas, ki se nahaja približno 5 km od Novigrada, in sicer ob obali Jadranskega morja. Zgodovina vasi sega v antiko, saj je bila na tem območju rimska posest. V 5. in 6. stoletju so območje naselili grški menihi in na lokaciji zgradili samostan in cerkev, posvečeno sv. Janezu Krstniku.

V 9. stoletju so samostan prevzeli benediktinci ter v njem ostali do 13. stoletja. Samostan je nato prešel v last novigradskih škofov, ki so ga leta 1273 darovali plemiški družini Sabini. Ti so obnovili posest in zgradili utrdbo, ki je postala znana kot Kaštel Dajla. Ob koncu 17. stoletja je posest prešla v roke grofov Grisoni iz Kopra ter leta 1839 postala neoklasicističen dvorec pod zasnovo francoskega arhitekta Le Terriera de

Manetota. Zgradba je bila zgrajena na temeljih starega objekta, arhitekt pa je obdržal baročno cerkev sv. Janeza Krstnika in nasproti cerkve zgradil kaplanovo stanovanje, ki se ujema z glavnim poslopjem (Dropuljić, 2021; Ladanjska palača / Samostan u Dajli (b. d.)). Leta 1841 je bila palača zapuščena benediktincem iz samostana S. Marije di Praglia pri Padovi. V samostan so vstopili leta 1860 in bili v njem dejavni do leta 1948. Posestvo je po drugi svetovni vojni v postopku nacionalizacije postalo državno premoženje SFRJ. V 70. letih je postalo last občine in se nato vrnilo v last benediktincem.

Lastništvo samostana danes pripada Škofiji Poreča in Pulja (Ladanjska palača / Samostan u Dajli (b. d.)). Arhitekturni kompleks danes ohranja svojo veličino kljub dolgotrni zapuščenosti in propadanju. Ker so v preteklosti samostan in njegovo obzidje slabo vzdrževali, je danes večji del kompleksa v slabem stanju. Obzidje je dolgo več kot kilometer in se razteza od samostana do plaže Šćunac in nato ob obali. Zaradi poraščenosti območja ni možno obhoditi njegove celotne površine (Dropuljić, 2021). Vita Čepič obzidje opisuje kot vidno propadajoče, z razpokami v strukturi, poraščeno z rastlinami, prisotno je odpadanje ometa. Zaradi bližine plaže obzidje v prostoru dojema kot zanimiv preplet zgodovine, vizualne degradacije in narave. Ker je v preteklosti sama na lokaciji že pridobivala pigmente za namene slikarstva, se je zaradi pretekle izkušnje odločila za obravnavo degradiranega okolja v svojem projektu ter ponovno vključitev naravnih pigmentov v likovni proces. Umetniški koncept projekta temelji na procesu degradacije umetniškega dela v izbranem prostoru. Vključitev umetniškega dela v degradirano okolje, natančneje v okolico obzidja, je ključen element, ki omogoča interakcijo med umetnostjo in naravnimi procesi, ki se odvijajo v tem prostoru. Pomemben vidik dela pa je tudi preplet okolja z umetniškim delom, ki ga je Vita Čepič prikazala tudi z uporabo pigmentov, pridobljenih neposredno iz degradiranega okolja.

Viri in literatura:

Ladanjska palača / Samostan u Dajli (b. d.). Dostopno na: <https://www.istra.hr/hr/dozivljaji/kultura/znamenitosti/ladanjska-palaca-samostan-u-dajli>.

Dropuljić, M. (2021). Ladanjska palača/samostan u Dajli je puno više od samo lijepe pozadine za Instagram fotke. Dostopno na: <https://underdreamskies.com/2021/05/27/ladanjska-palaca-samostan-u-dajli-je-puno-vise-od-samo-lijepe-pozadine-za-instagram-fotke/>.

Ključni cilji:

– **Uporaba naravnega pigmenta v likovnem procesu:** Ključni element dela Vite Čepič so naravni pigmenti, ki jih je pridobila v okolici obzidja. Pigment je pridobila z nabiranjem zemlje, sušenjem, mletjem in filtriranjem. Blago je poslikala z mešanico vode in pigmenta, da bi lahko ohranila teksturo in lastnosti blaga ter da bi dosegla postopno bledenje pigmenta skozi čas zaradi izpostavljenosti dela vremenskim vplivom. Avtorica navaja, da je z uporabo naravnih pigmentov poudarila časovno dimenzijo umetniškega dela, ki bo med degradacijo postalo del okolja, v katerega je bilo umeščeno. Z uporabo naravnih pigmentov, ki se spreminjajo, razgrajujejo, projekt poudarja minljivost in spreminjanje umetnosti skozi čas.

– **Uporaba tekstilnih tehnik pri izvedbi avtorskega dela:** Umetniško delo v velikosti 50 × 70 cm sestavlja velika, ročno nakvačkana površina, napeta na podokvir, ki tvori organsko obliko. Za kvačkanje je Vita Čepič uporabila bele trakove blaga iz odpadnega tekstilnega materiala. Oblika in material sta avtorici projekta omogočila prilagodljivost in prepletanje različnih estetskih in funkcionalnih lastnosti v delu.

– **Spremljanje spreminjanja umetniškega dela v procesu degradacije:** Po postavitvi umetniškega objekta v degradirano okolje je to izpostavljeno številnim zunanjim dejavnikom, zaradi česar se začne proces njegove degradacije in razkroja. Vita Čepič predvideva, da bo to izgubilo svojo prvotno barvo, lesen okvir slike pa bo počasi trohnel, tako da bo njegova struktura postajala postopno krhkejša in nestabilnejša. Za zadnjo stopnjo projekta Vita Čepič predvideva, da bo delo popolnoma razkrojeno ali pa odstranjeno iz prostora s strani obiskovalcev, lokalnih prebivalcev, vandalov itd. Ta stopnja predstavlja zaključek umetniškega dela v tem okolju in simbolizira zaključek cikla projekta. Zaradi zunanjih dejavnikov, na katere avtorica ne more vplivati, zadnja stopnja ni predvidljiva in je tako prepuščena naključjem.

Obzidje samostana in plaža Šćunac, fotografija: Vita Čepič, 2024

Obala plaže Šćunac – lokacija pridobivanja zemeljskih pigmentov, fotografija: Vita Čepič, 2024

Umestitev likovnega dela v degradirano okolje, fotografija: Vita Čepič, 2024

Umestitev likovnega dela v degradirano okolje, fotografija: Vita Čepič, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Kako likovni pedagog uvidi možnosti, ki mu jih nudi izbrana degradirana lokacija, ni odvisno zgolj od izbranega okolja, temveč tudi od njegovih siceršnjih aktivnosti. Slednje mu pomagajo uvideti določene možnosti, tudi če se projekta loti sam, brez sodelovanja pedagogov drugih strok. Določeni materiali naravnega ali umetnega izvora lahko predstavljajo izhodišče, na katerem zraste ideja o tem, kam zapeljati raziskovanje. Avtorica je svoj projekt povezala z eno svojih preteklih izkušenj pridobivanja naravnih pigmentov ter vanj vpletla znanja oblikovanja tekstilnih materialov. Pomemben vidik predstavlja tudi njeno razmišljanje o povezavi novonastalega artefakta z ambientom, ki je navdihnil njegov nastanek. Razstavni prostor predstavlja eno od nekoliko zapostavljenih področij pouka likovne umetnosti, saj smo (pre)pogosto priča ustaljenim vzorcem, ki zapolnjujejo vnaprej predvidene lokacije v izobraževalnih prostorih, bistveno redkeje pa že sama postavitev vzbudi pozornost priložnostnemu gledalcu.

Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika

Avtorica svoje umetniško delo postavlja v kontekst samostanskih vrtov, natančneje na razpadajoče obzidje nekdanjega samostanskega območja. Kulturno in religiozno vsebino povezuje z morskimi užitki, kjer se na divji plaži sončijo gola telesa in v morju izogibajo morskim ježkom. Raziskovalni projekt vključuje tudi pripravo naravnih pigmentov, ki jih je avtorica našla na izbranem območju in s tem likovno sporočilo nadgradila s slikarsko tehnologijo priprave gradiva za posredovanje sporočila. Na prste kvačkana pletenina se zaradi uporabe pigmenta terra rosse lepo vključuje v degradirano območje. Z navezavo in amorfn obliko na površini pa deluje kot kos zemlje, skalovja, ki mineva z razpadanjem obzidja že od nekdaj.

Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja

Degradirano okolje Črnuških vrtičkov

Klara Grgetić

Izbrano degradirano okolje: Črnuški vrtički

Področje: tekstilno oblikovanje, tekstilna prostorska postavitev

Tehnika: pletenje s prsti, krpanka, šivanje

Projekt Degradirano okolje Črnuških vrtičkov se ukvarja z degradiranim območjem, ki se nahaja ob reki Savi v neposredni bližini Črnuč. To območje lokalno prebivalstvo že nekaj časa uporablja za namene vrtnarjenja, samooskrbo in preživljanje prostega časa. Kljub skupnim interesom uporabnikov prostora pa se ti ne povezujejo v skupnost, kar za območje predstavlja neizkoriščen potencial.

Glavna ideja projekta se je razvila na podlagi refleksije avtorice ob rednem obiskovanju degradiranega prostora. Skozi ustvarjalno-raziskovalni proces je nastalo likovno delo, ki ciljno občinstvo (uporabnike vrtičkov) nagovarja k povezovanju, sodelovanju in tkanju skupnostnih vezi. Interaktivna instalacija, nastala v času poletne šole Degradirana okolja, je namenjena umestitvi v dotično degradirano območje ter lokalnim vrtičkarjem omogoča izmenjavo semen. Avtorica zasnuje idejo za implementacijo tekstilnih praks v šolski prostor, kjer se te povezujejo s tematiko omenjenega degradiranega okolja.

Izvedba projekta poteka v okviru izbirnega predmeta likovno snovanje, v sklopu katerega učenci najprej spoz-

najo in obišejo degradirano okolje ter nato v šolskem prostoru iščejo rešitve za povezovanje skupnosti. S preizkušanjem različnih tekstilnih tehnik ustvarijo likovna dela, ki uporabnike vrtičkov nagovarjajo k navezovanju medsebojnih stikov ter sodelovanju. Tekstilne instalacije nato učenci umestijo na različne lokacije vrtičkarskih površin. Ker je v dotičnem primeru degradiranega območja to prostor, v katerem ljudje pridelujejo hrano, projekt odpira tudi možnosti medpredmetnega povezovanja z naravoslovnimi predmeti, v sklopu katerih učenci lahko spoznajo osnove vzgoje rastlin za namen samooskrbe.

Ključni cilji

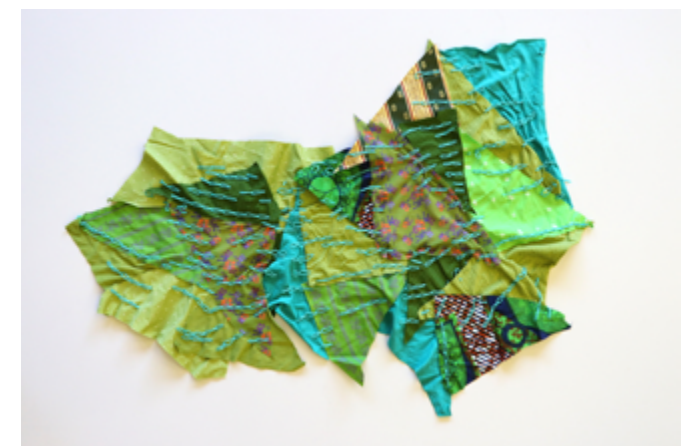
– **Povezovanje tekstilnih praks in projektne dela v šolskem prostoru:** Učenci se v sklopu projektne dela seznanijo z različnimi tekstilnimi tehnikami in preizkusijo ročno pletenje, šivanje in vezenje. Seznanijo se s tematiko degradiranih okolij in poiščejo skupne rešitve za izbran prostor vrtičkov. S skupinskim ustvarjanjem interaktivnih tekstilnih instalacij učenci krepijo medosebne odnose.

– **Povezovanje šole z lokalnim okoljem:** Z umestitvijo likovnih izdelkov učencev v degradiran prostor in izvajanjem drugih projektne aktivnosti okoliška šola navezuje stike z uporabniki vrtičkov in se tako povezuje z lokalnim okoljem.

– **Nagovori uporabnikom vrtičkov k medsebojni interakciji in povezovanju v skupnost:** Interaktivne tekstilne instalacije uporabnike vrtičkov nagovarjajo k izmenjavi semen ter posledično spodbujajo medsebojno sodelovanje in povezovanje v vrtičkarsko skupnost.

Degradirano območje črnuških vrtičkov, fotografija: Klara Grgetić, 2024

Del tekstilne instalacije, Klara Grgetić, fotografija: Zala Simčič, 2024

Vizualizacija končne postavitve tekstilne instalacije v degradiranem okolju, Klara Grgetić, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Avtorica svoje razmišljanje osredotoči predvsem na socialni vidik svoje intervencije v izbrano okolje. Razmislek o tem, čemu je določena aktivnost namenjena, je ključnega pomena tudi pri načrtovanju likovno-pedagoške aktivnosti. Medtem ko so okviri slednjega v šolskem okolju običajno opredeljeni z likovnimi pojmi in cilji v UN Likovna vzgoja (2011), je pri samostojno izbrani nalogi, povezani z lokacijo, značilnostmi, zgodovino in potenciali degradiranega okolja, okvir nekoliko ohlapnejši. Avtor si je zato primoran določiti obod postaviti sam, a ga mora biti sposoben tudi nadzirati do te mere, da si ne zapira potencialno obeh možnosti, ki mu jih poda ustvarjalni proces. Črnuški vrtniki so avtorico nagovorili predvsem s tem, da je razmišljala o priložnostih, ki jih nudi veliko ljudi s podobnimi interesi na razmeroma strnjem območju, in možnostih, kako jih napeljati na neko obliko sodelovanja, ki zanje ne bi bila vsiljiva, a obenem tudi ne toliko neopazna, da bi jo prezrli. Rešitev je našla v obliki interaktivne instalacije, ki je hkrati zanimiva, uporabna in ni vsiljiva. Intervencija v prostor, ki vsekakor nudi razmislek tudi likovnim pedagogom pri načrtovanju določenih šolskih aktivnosti za vse, ki vstopajo v šolske prostore.

Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika

Klara Grgetić nas s svojim projektom nagovarja s skupnostjo, ki jo gradijo različni najemniki ali lastniki urbanih vrtičkov. Vrtički so za meščane prostor raziskovanja in ustvarjanja, predvsem pa kraji srečevanj in ne nazadnje tudi tekmovanj. S tem se njen projekt močno navezuje na vsakdanjik umetnikov, kjer so naši vrtički ateljeji ali galerijski prostori. Tudi vrtički so se institucionalizirali. Občinske oblasti z razpisi, tako kot za umetnike, ponujajo uporabnikom zelenih površin prostore oddiha, navdiha in sproščanja. V tej fizični dejavnosti in včasih obsesivni urejenosti vrtičkov se v njenem projektu srečamo še z enim pomembnim dejstvom. S pomočjo izmenjevalnice semen v obliki tekstilne instalacije vabi posameznike, da se povežejo tudi brez besed ali telesne komunikacije. S projektom oblikuje določeno skupnost in jo povezuje tako, kot so v verigah povezane različne tekstilije s kolažiranjem različnih trikotnikov v jadro, ki nas enkrat varuje pred vetrom, drugič pa zastira pogled v žgoče sonce. Trajnostno naravnani projekt izhaja iz najdenih tekstilnih kosov, ki so sestavljeni na novo v celoto, kot bi gledali vrtove iz ptičje perspektive. Avtorica jih predstavi v frontalni ravnini, vpeti v izbran degradiran prostor, ki je oblikovan, preoblikovan in obdelan po volji posameznika – vrtičkarja.

Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja

Delavke in delovna halja

Heidi Janež

Izbrano degradirano okolje: tovarna na Babnem polju

Področje: tekstilna umetnost, slikarstvo

Tehnika: pletenje s prsti, kvačkanje, ready-made, krpanka

Heidi Janež je za projektno izhodišče izbrala zaprto tovarno v Babnem Polju, ki se nahaja v njenem domačem okolju. Poleg tega se objekt povezuje s samo zgodovino kraja in ljudmi, ki se še danes spominjajo časa obratovanja proizvodnje. Tovarna je povezana tudi z osebno zgodbo družine avtorice, saj je v njej bila v preteklosti zaposlena tudi njena babica, ki je svoje delo opravljala od doma in izdelovala sponke. Kovinoplastika Lož je svoj tovarniški obrat odprla v Babnem Polju okrog leta 1960. Najprej je obrat deloval v hiši, ki je stala v bližini današnje tovarne, kjer so lakirali karnise za podjetje Kar-nise Snežnik in izdelovali sponke. Ko se je proizvodnja povečala, se je obrat preselil v spodnje prostore takratnega združenega doma, v katerem so poleg karnis in sponk v tovarni izdelovali še okovja za okna in podobno.

Večina zaposlenih delavcev je bilo iz Babnega Polja in sosednjega Prezida. Zaposlitev žensk pa je imela velik vpliv na razvoj vasi, saj se je s tem izboljšal finančni proračun družin. V vasi so se posledično začele obnavljati domačije, gradile so se hiše, napredek pa je bil viden tudi v Prezidu in sosednjih vaseh. Okrog leta 1994/1995 se obrat preseli v Lož, tovarno pa prevzame italijansko podjetje, ki si je lastništvo delilo s Kovinoplastiko Lož (Klepac, 2022). Zaprtje tovarne leta 2004 je vodilo v brezposelnost številnih delavcev, kar je bil tudi povod za izselitev dela

družine Heidi Janež. Avtorica projekta navaja, da se med vaščani občasno širijo govorice o novih lastnikih in ponovnem odprtju. Odprtje tovarne bi lahko pripomoglo k oživetju vasi, ki počasi zamira. Trenutno zunanje območje tovarne občasno uporablja prostovoljno gasilsko društvo za razne vaje in dogodke, v zadnjem letu pa je Heidi Janež na lokaciji tovarne opazila tudi igro otrok, kar jo je kot bodočo pedagoginjo posebno nagovorilo. Zanimivo se ji je zdelo predvsem dejstvo, da so otroci v degradiranem območju prepoznali potencial za igro, medtem ko prostor pri večini odraslih vzbudi negativne odzive.

Heidi Janež se je pri snovanju koncepta avtorskega dela navezala tako na zunanost kot na notranost območja. Da bi poudarila zgodbe nekdanjih delavcev tovarne, je kot izhodišče za ustvarjanje izbrala delavsko haljo, ki so jo v preteklosti uporabljali tudi člani njene družine. Zunanost zapuščene tovarne pa je namenila otrokom in njihovi igri.

Ključni cilji

– **Oblikovanje koncepta v povezavi izbranega degradiranega okolja z zgodovino vasi in vaščanov:** Pri oblikovanju koncepta se je Heidi Janež navezala na delavske halje, ki so jih v preteklosti nosili delavci v tovarnah in tudi člani njene družine: oče, tete in babica. Temno modro barvo je tako povezala z delovnimi haljami in delavkami, ki so nekoč delale v izbranem degradiranem objektu. Avtorica projekta navaja, da je v virih zasledila, da so nekatere delavke namesto halj nosile kar kuhinjske predpasnike (Klepac, 2022). Po ustnem izročilu nekdanje delavke je hkrati izvedela, da so si halje morale kupiti same.

– **Povezovanje skupnosti:** V času zbiranja informacij o izbranem degradiranem okolju je Heidi Janež uspelo

Tovarna na Babnem polju, fotografija: Heidi Janež, 2024

Tovarna na Babnem polju, fotografija: Heidi Janež, 2024

Krpanka, sprednja stran, fotografija: Heidi Janež, 2024

povezati ljudi in izmenjavo spominov. Stik je najprej navezala z gospo, ki je pred leti pisala o tovarni, njenih delavkah in pomembnosti takratnega dela žensk za razvoj vasi. Avtorica članka je nato pogovor nadaljevala s sosedo, nekdanjo zaposleno v tovarni, ter informacije posredovala Heidi Janež. Pozneje je s svojo babico obiskala še gospo, ki je bila ena od prvih delavk v tovarni. S svojo nekdanjo sodelavko (babico avtorice projekta) sta si nato izmenjali spomine ter odprli pogovor o delu v tovarni.

– **Izdelava lastnega likovnega dela:** V procesu dela je avtorica najprej iz odpadnega tekstilnega materiala temno modre barve spletla dolgo vrv, o kateri je razmišljala kot o preprostem pripomočku za otroško igro, saj je na podlagi lastnih opažanj ugotovila, da otroci med igro na dvorišču izbranega degradiranega objekta ne potrebujejo veliko pripomočkov in igrač za igro in druženje. Otrokom bi tako spletena vrv bila namenjena kot izhodišče za lastno, samostojno ustvarjanje novih iger. Po pletenju vrvi se je Heidi Janež posvetila reinterpretaciji delovne halje, ki jo je oplemenitila s kvačkanjem. Pri tem je uporabila bleščečo prejo, ki jo je sama povezala z odpadnimi delci, ki nastanejo pri obdelovanju kovine in jih lahko najdemo na tleh tovarn, kjer poteka izdelava kovinskih izdelkov. Z uporabo tehnike kvačkanja se je povezala z ročnimi deli, ki so jih včasih uporabljale ženske za izdelavo nogavic, kap, šal, vrhnjih oblačil in podobno. Na halji je s kvačkanimi elementi poudarila šive na hrbtenici, ramenih in rokah, s čimer je želela osvetliti delo, ki so ga opravljale delavke tovarne. Heidi Janež navaja, da je z umestitvijo kvačkanega

Razstavna postavitev ready made-a, skupaj s pleteno vrvjo za igro, fotografija: Zala Simčič, 2024

elementa na spodnji rob halje želela poudariti tudi ženstvenost in nežnost, ki se je pri delu v tovarni izgubila. Oplemeniteno haljo je razstavila z moškim kombinizonom kot ready-made. S postavitvijo halje in kombinizona v isti višini je avtorica želela ponazoriti enakovrednost moških in žensk ter hkrati pomena žensk in njihovega dela za razcvet vasi. Navezala se je tudi na zgodovino vasi, natančneje na obdobje po drugi svetovni vojni, ko so v vasi ostale večinoma ženske z otroki in starejšimi in so bile primorane opravljati širok nabor del. Motiv halje in ženskih delavk v tovarni je Heidi Janež upodobila tudi v krpanki, ki jo je izdelala iz ostankov delavske halje. Krpanko je nato napela na okvir in jo dopolnila z ročno napisanimi izjavami nekdanjih delavk o delu v tovarni. Končni izdelek je nato izročila eni od delavk ter dogodek dokumentirala s fotografijo.

Viri in literatura:

Klepac, T. (2022). 1969 Babno Polje – Delavke na Babnem Polju. *stareslike.cerknica.org*. <https://stareslike.cerknica.org/2022/03/08/1969-babno-polje-delavke-na-babnem-polju/>

ANALIZE MENTORJEV

Avtorica naniza nekaj idej, kjer izhodišče primarno ni degradirano okolje kot tako, temveč material, prisoten med seznanjanjem s projektno temo oziroma natančneje njegova barva. Pri snovanju likovne ideje je v veliki meri prisotno zavedanje likovnih pedagogov, da je raznovrstnost sprožilcev prej prednost kot ovira za načrtovanje likovne aktivnosti. Zato je struktura učnega načrta za LUM (2011), ki pedagogu s pomočjo likovnih pojmov zapoveduje le nujno vsebino, formo pa mora na podlagi znanja, materialnih pogojev in drugih okoliščin ter ne nazadnje tudi učencem aktualnih interesov, učitelj oblikovati sam. Prav to ohranja učiteljevo ustvarjalno kondicijo in prispeva h gradnji njegove pedagoške avtonomije. Avtorica svojo idejo v nadaljevanju vodi v neposrednejši stik z degradiranim okoljem, tj. opustelim industrijskim obratom v svojem domačem kraju oziroma zaščitnimi oblačili zaposlenih, a se v ustvarjalnem procesu ponovno prepusti kreativnemu toku, ki jo vodi v tvorjenje prostorske kolažne tekstilne krpanke. Slednje lahko predstavlja zanimiv tehnični izziv tudi učencem.

Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika

Zgoraj: krpanka na okvirju z rokami nekdanje delavke, fotografija: Heidi Janež, 2024

Heidi Janež svoje umetniško delo gradi na ready-made uniformi, ki so jih nekdanj nosili delavci in delavke v proizvodnih obratih. V indigo modri barvi se nam izkazuje univerzalnost, predvsem pa enakopravnost med spoloma. V ospredju ni bela halja, ki bi jo nosili zdravniki ali farmacevtski delavci, ta uniforma ustreza vsem poklicem in delovnim ljudem. Modra, ki vzbuja zaupanje in spokojnost morja, neba, je nadgrajena in dopolnjena z detajli, ki jih je v delo všila avtorica. To je svojevrstno raziskovanje anatomije tekstila, ki mu je človeško telo v večini primerov zavezano. Tehnično s tekstilnim kolažiranjem, sopostavljanjem različnih krojev v novo zaključeno celoto nadgrajuje tudi z reliefnim tiskom, ki ga je ustvarila s prepletanjem na prste. V verigi prepletanja sestavlja nove oblike, ki jih s subtilnim odtisom predstavi na delavski uniformi. Uniformiranost sodobnega časa, ki je prevečkrat ukalupljen v zamejitve in omejitve, prav z uporabo ready-made objektov prenaša kot umetniški objekt v prostor, od koder ga je pravzaprav vzela. Njen objekt, ki se nam zdi znan, nas preseneti v detajlih in prej omenjenih verigah, dodanih na modro podlago. S tem nas avtorica opominja, kako pomemben člen v verigi je vsak delavec, ne glede na okolje delovnega procesa.

Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja

Pot za skupnost

Maša Križ

Izbrano degradirano okolje: poslovna stavba nekdanjega prevoznškega podjetja Avto Kočevje

Področje: grafika

Tehnika: linorez na tekstilu

Maša Križ se je pri projektu z naslovom Pot za skupnost osredotočila na degradirano območje poslovne stavbe nekdanjega prevoznškega podjetja Avto Kočevje. Izbor degradiranega okolja je povezan z osebnim zanimanjem avtorice, saj je zgodbo podjetja spoznala iz pripovedovanj babice, ki je nekoč bila v njem zaposlena. Spreminjajoče se stanje objekta je v domačem kraju tudi sama spremljala daljše obdobje – od popolne zapuščenosti in zaraščenosti lokacije do trenutne, bolj urejene podobe. Našteti vidiki so avtorici nudili izhodišča za raziskovanje zgodovine objekta in razmislek o oživljanju območja z umetnostjo.

Izbrana poslovna stavba nekdanjega prevoznškega podjetja Avto Kočevje se nahaja na Kidričevi ulici 6a v Kočevju. Po zaprtju podjetja stavba ni aktivna več let, danes pa je v uporabi podjetja MAP-AS NET, d.o.o. Avtorica projekta sicer poroča, da so na lokaciji še prisotni znaki zanemarjenosti in degradacije. Zgodovina podjetja Avto Kočevje sega v leto 1949. Najprej je delovalo pod imenom Gozdarsko avto-podjetje Kočevje, ki se je ukvarjalo s prevozom gozdnih surovin za obnovo države po vojni. Zaradi zmanjšanja potreb po gozdarskih prevozih je leta 1956 razširilo poslovanje na prevoze drugega blaga in se preimenovalo v Splošno prevoznništvo Avto Kočevje. Leta 1966 je pridobilo skrajšan naziv Avto – Kočevje, ki je ohranjen še danes. Podjetje se je ukvarjalo z razvažanjem lesa, nafte, bencina, izdelkov Melamina in tudi živali. V Kočevju je delovalo do leta 2000, od leta 2006 pa podjetje upravlja podjetje Eurocity, ki ima sedež podjetja v Sentjanžu pri Dravogradu. Kljub zaprtju podjetja v Kočevju pa so se med nekdanjimi zaposlenimi ohranile vezi. Stare fotografije, šale, spomine in tudi osmrtnice redno delijo v skupini Facebook AVTO KOČEVJE.

Maša Križ je k obravnavi problematike degradiranega okolja iz svojega lokalnega okolja pristopila z odtiskovanjem zrcaljenega logotipa podjetja Avto Kočevje na majice in z ustvarjanjem povezovalne podobe

– sled pnevmatike, ki je asociacija za transportno dejavnost podjetja. Ustvarjalni proces je začela z analizo oblike logotipa, sestavljeno iz več preprostih oblik, ki tvorijo začetnici imena podjetja Avto Kočevje (AK). S premikanjem oblik in njihovo multiplikacijo je ustvarila novo obliko, ki simbolično ponazarja pot, ki so jo prevozniki opravljali v času dela, in tudi poslovno pot, ki jo je podjetje opravilo v času svojega delovanja. S svojim projektom želi spodbuditi dialog o dediščini mesta Kočevje, potencial pa vidi tudi v možnosti medgeneracijskega povezovanja.

Majica s potiskom na lokaciji ob tabli z napisom Avto Kočevje, fotografija: Maša Križ, 2024

Odtis logotipa podjetja Avto Kočevje, foto: Maša Križ, 2024

Ključni cilji:

– **Iz likovnega izhodišča logotipa podjetja oblikovati nekaj novega:** Logotip podjetja Avto Kočevje je sestavljen iz treh elementov preprostih oblik na način, da te oblikujejo črko A in črko K. S premikanjem oblik, njihovo multiplikacijo, razbijanjem enot logotipa oz. zaporedja je Maša Križ sestavila grafično matrico iz linoleja in ustvarila novo obliko.

– **Združiti likovni vidik s konceptualnim:** Maša Križ v razmisleku o asociacijah na nekdanje podjetje Avto Kočevje, kot so prevoznništvo, tovornjak, pnevmatika, sled, gibanje, povezanost, skupnost, razvija idejo, da s preureditvijo oblik iz logotipa podjetja oblikuje sled pnevmatike, ki jo je pozneje natisnila na tekstil s pomočjo matrice iz linoleja.

– **Poudariti pomen pretekle skupnosti, ki je nekoč gradila identiteto kraja:** S tiskanjem preurejene podobe logotipa, ki tvori sled pnevmatike, se avtorica navezuje na transportno dejavnost nekdanjega podjetja Avto Kočevje. Naslov projekta 'Pot za skupnost' se navezuje na veliko število nekdanjih zaposlenih, ki so sebe in svoje družine preživljali z delom v podjetju ter so še danes povezani v skupnost.

– **Dodatno povezati že oblikovano skupnost ter jo povezati z drugimi:** Avtorica projekta si je povezovanje skupnosti zamislila z izvedbo tiska na majice na način, da se podoba sledi pnevmatik nadaljuje z ene majice na drugo. Ljudi bi povezovala torej sled pnevmatike tako, kot jih je nekoč povezovalo skupno sodelovanje ter dolgoletno prijateljstvo ob koncu zaposlitve.

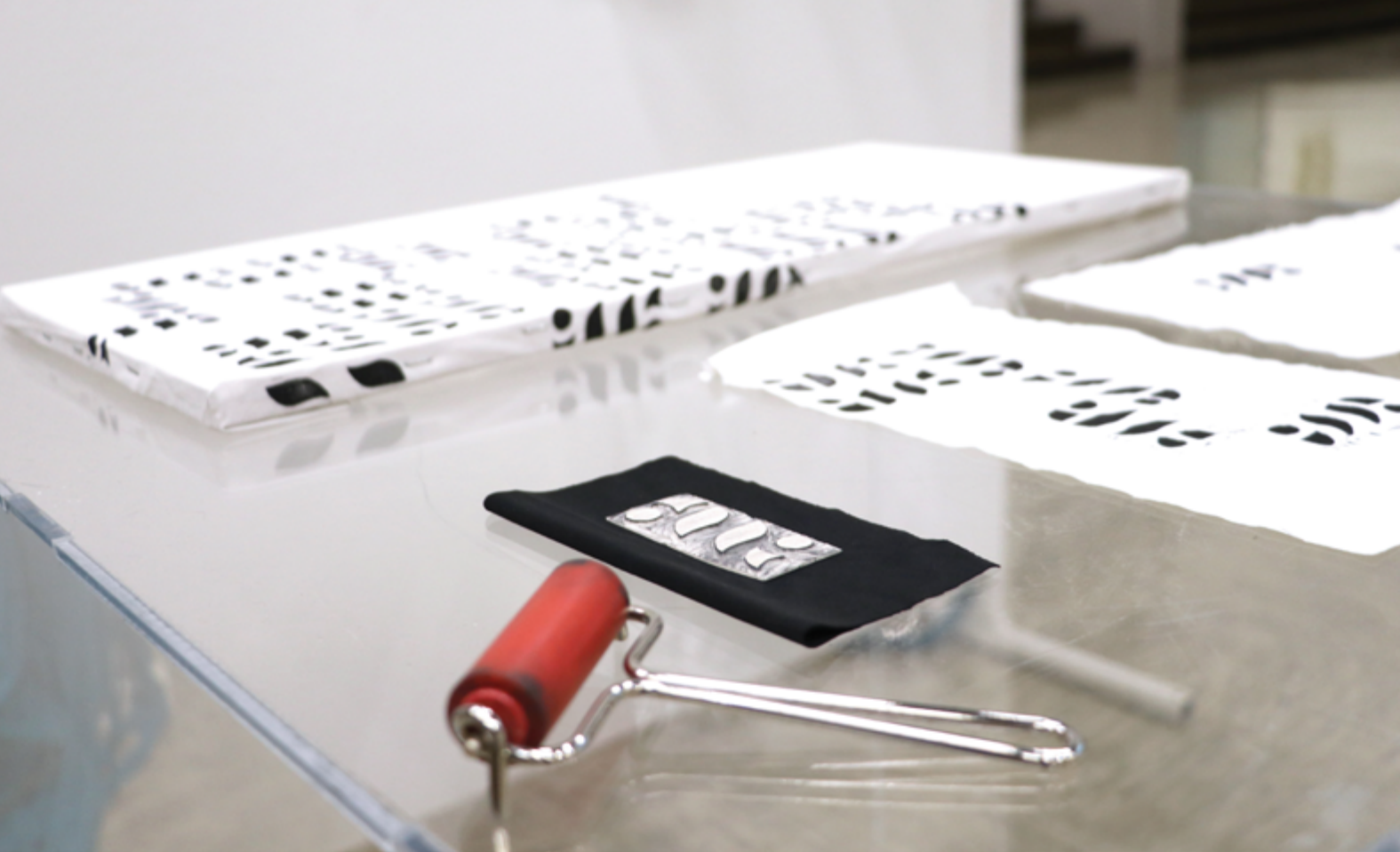
– **Uporabiti način razmišljanja razstavljanja in ponovnega sestavljanja ali multipliciranja v pedagoškem procesu:** Maša Križ prepoznava možnost prenosa pristopa razstavljanja in sestavljanja oz. multipliciranja podob v likovno pedagoškem procesu. Pristop je uporaben pri učenju vsebin s področja grafičnega oblikovanja, umetniške in industrijske grafike. Uporaben je tudi pri obravnavi ornamente, ki je kot likovni pojem naveden v učnem načrtu za likovno umetnost v OŠ. Prav tako je pristop uporaben pri tehniki kolaža kot razrez in razstavljanje podob iz revij in nato združevanje teh na nov, drugačen način. Vsebine projekta Maša Križ prepoznava kot uporabne v kontekstu učenja lokalne zgodovine kraja in skupnosti, ki so se v njem oblikovale, kar je lahko tudi sredstvo za raziskovanje lastne identitete: kdo sem – od kod prihajam.

Lokacija nekdanjega podjetja Avto Kočevje, fotografija: Maša Križ, 2024

Majica s potiskom, fotografija: Zala Simčič, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Avtorica nam z dokumentiranjem lastnega idejnega procesa pokaže izrazito pomemben proces razvijanja neke ideje, v kakršnega učenci običajno nimajo vpogleda, se pa lahko prav s tovrstno predstavitvijo seznani s kompleksnostjo tega procesa. Ponudi nam uvid v tvorjenje zamisli, opuščanje določenih slepih ulic ter večkratno modificiranje obetavnih možnosti, da bi našli oblikovno najboljšo rešitev. V pedagoškem procesu je seznanitev učencev s potrebo po iskanju ustrezne (likovne) rešitve izjemnega pomena. S tem učitelj lažje spodbudi, da se učenci ne zadovoljijo z najbolj banalno ali najmanj poglobljeno rešitvijo. Obenem krepi zavedanje o pomenu iskanja različnih informacij, njihovega črpanja iz različnih virov, vpetih v izhodiščni sprožilec ali težavo, kar nikakor ni povezano zgolj s področjem likovne umetnosti, temveč predstavlja koncept, ki ga lahko učenci odkrivajo na slehernem področju (svojega zanimanja).

*Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika*

Predstavitev projekta Pot za skupnost na razstavi delnih rezultatov poletne šole Degradirana okolja in likovna umetnost, fotografija: Zala Simčič, 2024

Pot za skupnost nas navezuje na delovne brigade nekdanje skupne države in na vse delovne ljudi, ki so svoj kruh rezali v tujini, v domačih, rojstnih okoljih pa gradili boljša domovanja. Tudi Maša Križ je v svojem ustvarjalnem procesu navdih našla v abstraktnem delu logotipa Avto Kočevje. Horizontalno organiziran znak, ki ga lahko po vertikali razdelimo na četrtine, je sestavljen iz dveh krogov na začetku in v zaključku kompozicije. Vmes pa se vzpostavljajo četrtine kroga, ki se sestavljajo v abstraktne oblike. Zanimiva je uporaba zelene barve v logotipu v odnosu s črno, kar bi lahko razumeli, kako se zeleni kočevski gozdovi prevažajo s fosilnimi, črnimi gorivi. Iz likovnega dela znaka je avtorica zgradila grafični vzorec, ki se horizontalno v repeticijah ponavlja skozi likovno oz. ustvarjalno površino, ki je v njenem primeru bela majica s kratkimi rokavi. Na ready-made je avtorica odtisnila grafično matrico linoleja, ki v ponovitvah spominja, kot bi se čeznjo zapeljal kamion. Avtorica je klasično grafično tehniko izrabila in jo smiselno povezala s ponavljanjem v tekstilni vzorec, ki je v odnosu črnega tiska na beli podlagi razumljiv in sporočilen. Tekstil je nosilec sporočila, ki se nadaljuje čez robove ukrojenega oblačila.

*Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja*

1230

Tjaša Morela

Izbrano degradirano okolje: Tovarna Univerzale Domžale

Področje: tekstilno oblikovanje, unikatno oblikovanje, 3D oblikovanje

Tehnika: kvačkanje, prstno kvačkanje, zračna čipka, 3D tisk

Projekt '1230' avtorice Tjaše Morela temelji na dediščini tovarne Univerzale v Domžalah, ki je bila v preteklosti ena največjih proizvajalcev slamnikov in klobukov v Jugoslaviji. Tovarna Univerzale je bila ustanovljena leta 1936, njena dejavnost pa je bila osredotočena na tekstilno industrijo, predvsem na proizvodnjo slamnikov in klobukov. Tovarna je za lokalni prostor imela velik pomen, saj je v preteklosti nudila zaposlitev številnim Domžalčanom. Kljub uspešnemu poslovanju v sredini 20. stoletja pa se je ta v osemdesetih in devetdesetih letih začela spoprijemati s številnimi težavami. Leta 2003 je bil za tovarno Univerzale razglašen stečaj, s čimer se je zaključila več kot stoletje dolga zgodovina slamnikarske industrije v Domžalah.

Opustitev dejavnosti in poznejša degradacija tovarniškega kompleksa je posledica več dejavnikov, vključno z gospodarskimi spremembami, slabimi poslovnimi odločitvami in pomanjkanjem interesa za ohranjanje industrijske dediščine. Prostori tovarne so večinoma zapuščeni in neizkoriščeni, čeprav bi jih bilo mogoče uporabiti za kulturnozgodovinske projekte (Leben, Tome, 2014; Šuligoj, 2019). Osrednja ideja projekta 1230 je ohranjanje kulturne dediščine in umeščanje te v sodobni kontekst s prepletanjem tradicionalnih ročnih tehnik, kot sta kvačkanje in pletenje, s sodobnimi tehnologijami 3D oblikovanja in tiska. Cilj projekta je bila združitev slamnikarske tradicije s sodobnimi ustvarjalnimi tehnikami ter idejno zasnovati možnosti medgeneracijskega povezovanja ljudi različnih starosti in interesov s pomočjo ustvarjalnih dejavnosti. Projekt vključuje izdelavo unikatnih predmetov, kot so 3D natisnjene broške, kvačkani slamniki ter slamnati obroči, namenjeni igri in drugim družabnim aktivnostim. Ti predmeti simbolizirajo zvezo med preteklostjo in prihodnostjo, hkrati pa predstavljajo trajnostno povezanost skupnosti, ki črpa navdih v lokalni tradiciji ter jo nadgrajuje z inovativnimi pristopi. Idejno opredeljena likovno-pedagoška praksa vklju-

čuje delavnice, na katerih se udeleženci učijo kvačkanka in slamnikarskih tehnik ter izdelovanja izdelkov, kot so slamnati diski in obroči. Drugi sklop delavnic je namenjen učenju 3D modeliranja v programu Blender in 3D tiskanju brošk. Udeležencem je ponujena možnost spoznavanja osnovnih postopkov digitalnega oblikovanja, ki omogoča sodobno reinterpretacijo tradicionalnih elementov. Po pridobitvi osnovnih znanj udeleženci razvijajo končne oblike brošk in diskov. Končne izdelke, broške za domžalsko godbo, dekorativne kroge in igralne diske, ki nastanejo v času ustvarjalnih delavnic, umestimo v javni prostor. Kvačkani diski, namenjeni igri, spodbujajo druženje na skupnostnih dogodkih in medgeneracijsko povezovanje. Podporno gradivo oživitvenega projekta vključuje fotografije in zapise o uporabi izdelkov ter odzive udeležencev.

Ključni cilji

– **Oživljanje kulturne dediščine in identitete tovarne Univerzale:** Poudarjanje slamnikarske zgodovine s sodobno interpretacijo izdelkov (3D tiskane broške, slamnikarski diski) ohranja dediščino, obenem pa pri naša nove perspektive in vključuje različne generacije.

– **Povezovanje in vključevanje skupnosti:** Projekt z delavnicami in dogodki spodbuja druženje in medgeneracijsko sodelovanje, saj vključuje otroke, mlade, odrasle in starejše, kar krepi občutek povezanosti in skupnostnega duha.

– **Izobraževanje in prenos znanja o ročnih in tehnoloških veščinah:** Udeleženci se učijo tradicionalnih tehnik, kot sta kvačkanje in izdelava slamnikov, hkrati pa pridobijo znanja o 3D oblikovanju in tiskanju, kar omogoča širše ustvarjalne priložnosti.

– **Razvoj novih veščin in spodbujanje ustvarjalnosti:** Z izobraževanjem o 3D oblikovanju in tradicionalnih tehnikah projekt spodbuja ustvarjalnost, inovativnost in razvoj novih spretnosti pri udeležencih, kar odpira nove priložnosti za osebni in poklicni razvoj.

– **Spodbujanje trajnostne uporabe lokalnih virov in prostora:** Z vključevanjem starih tehnik, kot sta pletenje slame in ročno ustvarjanje, projekt krepi zavest o trajnostni uporabi naravnih materialov in spodbuja obnovo in ponovno uporabo lokalnega prostora kot mladinskega in skupnostnega središča.

Tovarna Univerzale fotografija: Tjaša Morela, 2024

Tovarna Univerzale fotografija: Tjaša Morela, 2024

Viri in literatura:
 Leben, N., Tome, P. (2014). Slamnkarstvo skozi oči delavcev. Pogovori z nekdanjimi delavci tovarne Univerzale. Srednja šola Domžale.
 Šuligoj, J. (2019). Tovarna Univerzale (1936–2003). Filozofska fakulteta.

Ročno kvačkani slamnati obroči, fotografija: Tjaša Morela, 2024

Prstno kvačkan objekt, prepleten s slamnikom, fotografija: Tjaša Morela, 2024

3D tiskana broška in kvačkan slamnik, fotografija: Tjaša Morela, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Avtorica navdih degradiranega območja propadlega slamninarskega podjetja pretvori v vrsto različnih idej, ki jih preveri tudi skozi različne tehnične možnosti, od ročnih do digitalnih. S tem pokaže širok nabor izvedbenih možnosti, ki lahko tudi v šolskem okviru nagovorijo deležnike z izrazito različnimi interesi. Obenem avtorica pokaže tudi modifikacijske variacije z vključevanjem različnih tehničnih postopkov tudi na enem objektu. Prav to odpira pomembno polje diferenciranih izvedbenih možnosti v pedagoškem procesu, ki se v zadnjem obdobju vse bolj uveljavljajo. Interesi učencev se znotraj vsake šolske skupnosti pričakovano razlikujejo. Likovna umetnost kot šolski predmet z velikim kreativnim potencialom pa omogoča, da lahko vsak učenec oblikuje rešitve tudi v kombinaciji s področjem, kjer ima sam večji potencial ter s tem prispeva svoj del v pester nabor likovnih rešitev. Likovna umetnost v vzgojno-izobraževalnem sistemu se mora truditi, da svojega potenciala ne spregleda ali zapostavi, saj lahko prav to ohrani njeno veljavo v programih osnovnošolskega izobraževanja. Seveda pa to zahteva tudi likovno-pedagoški kader, ki se tovrstnih izzivov ne ustraši, temveč z njihovo pomočjo uveljavlja vlogo, ki jo LUM v vzgojno-izobraževalnih sistemih mora kvečjemu krepiti in ne izgubljati.

Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika

Avtorica je ob industrijski dediščini v svojem projektu opozorila še na glasbeno tradicijo svojega lokalnega okolja. S tem se projekt lepo povezuje z nalogami, ki obravnavajo rudarsko dediščino, ki jo zaznamujejo godbe na pihala. Svoj raziskovalni projekt je ustvarjala v digitalnem oziroma računalniškem prostoru, kjer je iz godbenega znaka ustvarila značko, v kateri se lira povezuje z žitnim klasjem, s čimer se je navezala na slamninarsko tradicijo Domžal. Tjaša Morela se je v svojem delu srečala z razstavljanjem in ponovnim sestavljanjem, grajenjem likovne forme, kjer je z digitalnimi postopki tridimenzionalne tiskovine povezala klasično kiparstvo s sodobnim 3D modeliranjem in manipuliranjem digitalne materije. Po drugi strani pa je ustvarila svoj objekt iz ready-made slamnika, v katerega je kvačkala zračno čipko.

Kontrast modre z zlato slamo je močan. Tega je uspešno implementirala v javni prostor, v katerem je našla krožne oblike, ki so kot konstrukcija bile namenjene slamninarsko zračno-čipkarskim objektom.

Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja

Tovarna nogavic Polzela

Manca Semprimožnik in Martina Žličar

Izbrano degradirano okolje: Tovarna nogavic Polzela
Področje: tekstilno oblikovanje, 3D zajem prostorskih podatkov, digitalno oblikovanje
Tehnika: pletenje s prsti, vezenje

Starostna skupina: učenke 9. razreda OŠ Vransko-Tabor, upokojenke Doma upokojencev Polzela
Likovna naloga: modno oblikovanje s pletenim elementom
Učne oblike: delo v dvojicah, skupinska
Učne metode: metoda praktičnega dela, pogovor, demonstracija pletenja s prsti
Učna sredstva in pripomočki: knjige o pletenju, spletni vodiči
Vrsta učne ure: praktična

Industrijsko območje Tovarne nogavic Polzela se nahaja v kraju Polzela v spodnji Savinjski dolini. To je delno zapuščen tovarniški kompleks v naselju Breg pri Polzeli. Sestavljajo ga objekti, ki so v veliki večini namenjeni produkciji in skladiščenju. Danes je v uporabi nekaj objektov, veliko prostora pa je še praznega.

Tovarna nogavic Polzela je svoje delovanje začela leta 1927 pod imenom Polzela tovarna navadnih in tkanih pletenin d.z.o.z. Odprl jo je švicarski industrialec Albert Reiser, ki je prve stroje pripeljal iz Češkoslovaške. Leta 1934 so proizvodnjo nadgradili t. i. koton stroji za pletenje ženskih nogavic iz umetne svile. Na začetku štiridesetih let je bilo v tovarni zaposlenih 350 oseb, v letu 1940 pa so izdelali do 1,8 milijona parov nogavic. Leta 1945 so tovarno proglasili za državno podjetje. Nekaj let zatem so izdelali prve nogavice iz umetne svile, začeli pa so proizvajati tudi moške nogavice. Na začetku šestdesetih let se je tovarna vključila v tuje trge v partnerstvu z distributerjem Porex. V tem času število zaposlenih naraste na 900, letno pa so izdelali do 15 milijonov parov nogavic. V sedemdesetih letih so zaradi potrebe širitve pozidali novo pletilnico (in nabavili nove pletilne stroje), novo upravno stavbo, trgovino Jelko, barvarno, oblikovalnico in skladišče. V letu 1979 je bilo v tovarni zaposlenih 1202 oseb, letno

pa so proizvedli manj kot 30 milijonov parov nogavic (7,7 % so izvozili). Leta 1986 so tovarno organizirali v enovito delovno organizacijo, deset let pozneje pa so jo vpisali v sodni register pod imenom Polzela, tovarna nogavic, d. d. (Tekstilna tovarna nogavic Polzela, b. d.). Zaradi velike izgube je bil ob koncu leta 2016 za podjetje Polzela uveden stečajni postopek (Plaznik, 2017). Po stečaju je bilo za podjetje izvedenih več dražb. Tovarniški kompleks je odkupilo podjetje Sem Invest iz Ločice ob Savinji (Ožir, 2021; Tavčer, 2021), za prodajo pa je ostalo še 30 manjših zemljišč okrog kompleksa (v vrednosti 200 tisoč evrov) (Tavčer, 2022).

Danes tovarniški kompleks deluje prazno in zapuščeno, vanj pa so se naselili različni podjetniki, kot so Nasprot' sonca (grafično oblikovanje in fotografija), Kreativna fabrika (storitev digitalnega tiska), Štumfabrika Polzela (najem prostora za praznovanja in razne dogodke), Proan, d. o. o. (proizvajalec športne prehrane, brezalkoholnih napitkov in alkoholnih pijač), RNS, d. o. o. (logistične storitve), ter Sirekar nogavice, d. o. o. Septembra 2018 je blagovno znamko, vključno z zalogo izdelkov, kupilo estonsko podjetje Sirekar Hulgi OÜ, ki je priznan dobavitelj visokokakovostnih tekstilnih izdelkov, ki prodajo izdelkov Polzele širi na Evropski trg (Tavčer, 2020a; Tavčer, 2020b).

Pri izvedbi projekta sta sodelovali Manca Semprimožnik, študentka Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, in Martina Žličar, učiteljica likovne umetnosti na OŠ Vransko-Tabor. Oblikovanje koncepta projekta je temeljilo na delavski skupnosti nekdanjega podjetja. Avtorici projekta so zanimale izkušnje delavk, ki so tam preživele del ali celoto svoje delovne kariere, delovni pogoji v tovarni, delovna klima, potek dela, vtis o vsakdanjem življenju v tovarni itn. Da bi se seznani- le z zgodbami nekdanjih delavk, sta organizirali medgeneracijsko delavnico, v kateri so sodelovale učenke predmeta likovno snovanje 3 iz Osnovne šole Vransko-Tabor ter upokojenke iz Doma upokojencev Polzela.

Na delavnici so upokojenke doma Polzela naučile plesti s prsti, ob pletenju pa so prisluhnile njihovim pripovedim o življenju in delu v stari tovarni. Manca Semprimožnik je v projekt vključila tudi lastno likovno prakso, v kateri se je posvetila reinterpretaciji simbola lastovke, ki je upodobljen na logotipu podjetja Polzela, z uporabo tekstilnih tehnik, 3D tehnologij zajema podatkov in digitalnega oblikovanja.

Umestitev vezene lastovke in gnezda v okolje tovarniškega kompleksa, fotografija: Manca Semprimožnik, 2024

3D zajem pletenega gnezda v okolju tovarniškega kompleksa, fotografija: Manca Semprimožnik, 2024

Umestitev vezene lastovke in gnezda v okolje tovarniškega kompleksa, fotografija: Manca Semprimožnik, 2024

Viri in literatura:

D. S. (1. 3. 2021). Na Polzeli nastaja muzej nogavičarstva. MMC. Dostopno na: <https://www.rtvsllo.si/zabava-in-slog/popkultura/retro/na-polzeli-nastaja-muzej-nogavicarstva/571344>.
 Ožir, Š. (2021). Javna dražba v prvih dneh junija. Polzelan, 9(5), 11. Dostopno na: https://www.mojaobcina.si/e_izdaje/polzela/polzelan_05_2021..pdf.
 Petek, R. (4. 3. 2021). Ne le zaposleni, tudi občani so stečaj težko sprejeli. A da zgodovina te nekoč izjemne tovarne ne bi šla v pozabo, sedaj urejajo muzej nogavičarstva. Večer. Dostopno na: <https://vecer.com/celjsko/tovarne-nogavic-polzela-ni-vec-poslej-le-se-muzej-10236808>.
 Plaznik, B. (2017). Tovarna nogavic Polzela v stečaju, kdo bo pomagal delavcem? Polzelan, 5(1), 13–14. Dostopno na: https://www.mojaobcina.si/e_izdaje/polzela/polzelan_01_2017.pdf..pdf.
 Tavčer, T. (2020a). Novi lastnik blagovne znamke 'Polzela' širi trgovine po

Sloveniji in podarja otroške nogavice. Polzelan, 7(10), 16. Dostopno na: https://www.mojaobcina.si/e_izdaje/polzela/polzelan_10_2020..pdf.
 Tavčer, T. (2020b). Za 'Polzelo' še ni kupca. Polzelan, 7(11), 15. Dostopno na: https://www.mojaobcina.si/e_izdaje/polzela/polzelan_11_2020..pdf.
 Tavčer, T. (2021a). Maja peta dražba 'Polzela'. Polzelan, 9(4), 13. Dostopno na: https://www.mojaobcina.si/e_izdaje/polzela/polzelan_04_2021..pdf.
 Tavčer, T. (2021b). Kompleks nekdanje tovarne nogavic kupil Sem Invest. Polzelan, 9(7), 18. Dostopno na: https://www.mojaobcina.si/e_izdaje/polzela/polzelan_07_2021..pdf.
 Tavčer, T. (2022). Konec stečaja polzelske tovarne nogavic šele 2023. Polzelan, 10(2), 15. Dostopno na: https://www.mojaobcina.si/e_izdaje/polzela/Polzelan_februar_2022_Splet..pdf.
 Tekstilna tovarna nogavic Polzela. (b. d.). Zgodovinski arhiv Celje. Dostopno na: <https://vodnik.zac.si/arhiv/1045589>.

Ključni cilji:

– **Reinterpretirati podobo lastovke in lastovičjega gnezda z uporabo tekstila:** Tovarno nogavic Polzela že vrsto let spremlja simbol lastovke. Kot izhodišče za svoj avtorski projekt je Manca Semprimožnik izbrala fotografijo lastovk v letu. S pomočjo digitalnih orodij za obdelavo fotografij je fotografijo preoblikovala ter jo pozneje uporabila kot referenco za vezenje svoje lastovke. S pletenjem na prste je oblikovala tridimenzionalno organsko formo, ki simbolizira lastovičje gnezdo. Pri pletenju je uporabila bel tekstil, ki ponazarja nove možnosti, kot belina praznega papirja. Manca Semprimožnik navaja, da je ob združenju podobe lastovke s podobo gnezda pomislila na stavek: »Lastovka se vrača v gnezdo«. Ta ponazarja upanje, ki ga je simbol lastovke oz. tovarna nogavic nekoč predstavljala Polzelčanom.

– **Uporabiti tehnologijo 3D skeniranja:** Manca Semprimožnik je za namene 3D zajema podatkov uporabila aplikacijo Polycam, s katero je dokumentirala umestitev svojega likovnega izdelka v okolje tovarne Polzela.

– **Elemente pletenja s prsti vključiti v proces modnega oblikovanja:** Učenke 9. razreda so se v sklopu izbirnega predmeta likovno snovanje posvetile reševanju likovne naloge – oblikovanje trajnostnih, sodobnih in uporabnih oblačil ter modnih dodatkov. Pri ustvarjanju so uporabile material, ki ga je podarilo podjetje Inplet Sevnica, in sicer večje kose različnega blaga in trakove, ki so tekstilni odpadki. Iz trakov so najprej oblikovale klobčiče in se učile tehnike pletenja s prsti. Učenke so same raziskovale različne načine pletenja s pomočjo spletnih vodičev in starejših knjig o pletenju. Daljše verige pletenega vzorca so oblikovale v sodoben nakit in različne modne dodatke, iz odpadnega blaga pa so v dvojicah ustvarile obleke, namenjene različnim priložnostim na podlagi pripravljenih skic. Učenke so si lahko izbrale, za katero priložnost bodo izdelale obleko, vsak par pa je moral izbrati drugo priložnost. Oblačila so opremile še z etiketo, ki je vsebovala podatke o sestavi obleke, postopku izdelave in njeni namembnosti. V procesu oblikovanja oblačil so učenke usvojile znanje o procesu nastanka oblačil in o njihovem trajnostnem vidiku. Pri tem so se dotaknile tudi teme podjetništva ob razmišljanju, kako bi lahko svoj izdelek tudi tržile. Ob koncu procesa so obleke razstavili na šolskem hodniku.

Učenke pri oblikovanju oblačil, fotografija: Martina Žličar, 2024

Učenke pri oblikovanju oblačil, fotografija: Martina Žličar, 2024

Medgeneracijska delavnica v Domu upokojencev Polzela, fotografija: Martina Žličar, 2024

Fotografija na str. 48: Priprava klop iz odpadnega tekstilnega materiala, fotografija: Martina Žličar, 2024

– **Raziskati vsakdan delavk tovarne z medgeneracijsko delavnico:** Tovarno nogavic Polzela sta avtorici projekta poskušali obuditi z medgeneracijsko delavnico ročnega pletenja s prsti, ki sta ju izvedli v Domu upokojencev Polzela. Na delavnici so sodelovale upokojenke in nekdanje delavke tovarne ter učenke Osnovne šole Vransko-Tabor, ki so svoje novo pridobljeno znanje prenesle na upokojenke. Poleg izmenjave znanja je potekala tudi izmenjava zgodb. Skozi pripovedovanja nekdanjih uslužbenk tovarne so se namreč učenke seznanile z življenjem v preteklosti in delom v nekdanji tovarni. Manca Semprimožnik in Martina Žličar navajata, da povezanost med starejšimi in mlajšimi generacijami uči spoštljivosti, povezovanja, solidarnosti, strpnosti, komunikacije in ohranjanja tradicionalnosti ter dediščine. Avtorici tudi menita, da se je z opustitvijo proizvodnje izgubila tudi delovna klima, ki je pomenila sodelovanje, medsebojno pomoč, enakomerno porazdelitev dela, produktivno reševanje nesporazumov, kar so odlike, ki jih tudi pedagogi želijo razvijati in vzdrževati tako pri učencih kot v lastnem kolektivu.

– **Pripovedi delavk interpretirati v novo avdiovizualno podobo in jo deliti z javnostjo:** Martina Žličar in Manca Semprimožnik sta želeli spoznanja in rezultate projekta deliti z javnostjo. V ta namen sta posneli štiri video posnetke, ki prikazujejo umestitev vezene lastovke in pletenega gnezda v okolje tovarniškega kompleksa. Prvoten načrt je predvideval vključitev zvočnih posnetkov pripovedi nekdanjih delavk tovarne, vendar sta jih zaradi premajhne razločnosti morali izključiti. Ob snemanju video posnetkov na lokaciji tovarne pa je v ospredju bil hrup današnje proizvodnje in drugih dejavnosti, ki se odvijajo v starem tovarniškem kompleksu. Ker so te različne dejavnosti razlog, da stara tovarna še 'diha', sta zvoke vključili v realizacijo koncepta. Za deljenje videov sta generirali štiri kode QR, ki prikazujejo video posnetke ter pripovedi nekdanjih delavk. Natisnjene kode QR so bile nato razdeljene po tovarniškem kompleksu. Ciljno občinstvo avtorici projekta prepoznavata v današnjih uporabnikih starega tovarniškega kompleksa, ki s pomočjo uporabe kod QR vstopijo v hipni oz. bežni stik z osebami, ki so pred leti prav tako opravljale delo na mestu, kjer danes delajo sami.

ANALIZE MENTORJEV

Avtorici projektne naloge na podlagi izbrane lokacije izoblikujeta več aktivnosti, pri čemer se posvetita tako likovno-pedagoškim možnostim, socialnemu vidiku ter tudi iskanju navdiha za avtorsko delo. Poseben pomen pričujočega projekta je bil namenjen medgeneracijskemu povezovanju, mreženju, ki na nevsiljiv način pomaga graditi bolj povezano skupnost, iz katere lahko vsak nekaj pridobi. Starejša populacija z mladimi sogovorniki prejme priznanje svojega prispevka sooblikovalcev nekega okolja, prostora in časa. Mlajša populacija pa se spoprijema z identiteto svojega (bližnjega) okolja, ki pogosto nezavedno opredeli tudi njihovo identiteto. Poleg tega se zlasti z verbalnim izročilom mladi seznani s fizičnimi in pisnimi viri ter s subjektivnim vidikom informacij o svojem (bližnjem) okolju, ki jih predstavljajo spomini ljudi, ki so to okolje sooblikovali in je predstavljalo pomemben del njihovega življenja. V likovno-pedagoškem okviru sta avtorici vzbudili aktivno zanimanje učenek za področje unikatnega oblikovanja tekstilij, oblačil in dekorativnih dodatkov. Odločili sta se za tandemsko obliko dela, ki razvija sposobnosti usklajevanja in tvornega sodelovanja skozi ves ustvarjalni proces.

*Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika*

Kjer lastovke gnezdijo, tam so dobri ljudje doma. Ta dom, v katerem so nastajale kultne hlačne nogavice, so avtorice povezale z upokojenci in tako mlade soočile z našo prihodnostjo. Z izročili in intervjuji so degradirano okolje oživile in ga predstavile kot prostor preteklega vsakdanjika številnih delavk. Skupinsko delo v medgeneracijskem odnosu z modno preobrazbo upokojenk je vsem babicam ponudil vrnitev v spomine. Kot se na pomlad vračajo domov lastovke, so v gnezdih otroci prisluhnili zgodbam preteklosti domačega kraja. Izhodiščni izvezeni objekt lastovice izhaja iz logotipa gospodarskega subjekta. S tem je avtorico opozorila na veliko lokalno pripadnost in spoštovanje, ko je izbrala ilustrativni del Polzele in ga v obliki lastovice z uporabo različnih prej obarvala. Na neki način ga je oživila. Abstraktna podoba lastovice iz logotipa se v njenem delu približuje naturalistični upodobitvi živali, ki jo postavlja ob degradirano območje, odnese ga na kraj pletenja in tkanja nogavic. Ptice so odletele k mladim, ki so se preizkusili v modnem oblikovanju in se v tekstilnem materialu srečevali tudi v vprašanji trajnosti in globalnega izkoriščanja mladih v modni industriji. Bolj kot sam rezultat je pomembno poudariti proces dela avtoric in vključevanje skupnosti v raziskovalni proces.

*Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja*

Kamnik, ne jezi se

Jerca Šuštar

Izbrano degradirano okolje: območje nekdanje Smodnišnice Kamnik

Področje: grafično oblikovanje, digitalni tisk na tekstil

Tehnika: prstno pletenje, filcanje, digitalne tehnike za obdelavo fotografij, digitalne tehnike za oblikovanje računalniške grafike

Vodilo pri oblikovanju koncepta projekta Kamnik, ne jezi se, avtorice Jerce Šuštar, je bila želja po ozaveščanju o problematiki izginjajoče industrijske dediščine kamniške Smodnišnice skozi umetniško aktivnost. Ker mlajše generacije tematiko zelo slabo poznajo, se je odločila, da pri oblikovanju koncepta posebno pozornost nameni pedagoški aplikaciji projekta in uporabi družabno igro kot sredstvo, s katerim se lahko na interaktiven način igralcem predstavlja različne teme. Pri izboru degradiranega okolja je avtorica projekta izhajala iz domačega okolja ter si izbrala območje nekdanje Smodnišnice, znane tudi po imenih Barutana, Pulfrfabrika in Kemijska industrija Kamnik (KIK).

Gre za 70 hektarov veliko območje na severnem delu mesta Kamnik, kjer je nekoč potekala proizvodnja razstreliv, predvsem črnega smodnika. Celotno območje obdaja zid, ki je nekdanj proizvodnjo ločeval od mesta, prebivalci Kamnika vanj niso imeli dostopa. Leta 2008 je industrija propadla, za njo pa je ostalo razdrobljeno območje, ki so ga pokupili zasebni investitorji. Leta 2013 je slovenska vojska izvedla sanacijo in čiščenje vseh nevarnih snovi in ostankov na območju. Danes je območje dostopno javnosti, v njem pa imajo sedež najrazličnejša podjetja. Nekatere stavbe industrijskega obrata še stojijo, mnoge so se podrle, v območje že prihaja novogradnja, ki si je želijo lastniki. Industrijska dediščina nekoč pomembne proizvodnje se tako izgublja. Jerca Šuštar je Smodnišnica kot območje z bogato in specifično zgodovino, v katerem se je ustvarila tudi zanimiva delavska skupnost, nagovorila k snovanju in izvedbi umetniškega projekta.

Izvedbe projekta se je avtorica lotila z oblikovanjem zasnove namizne igre. Prvi korak je bil snovanje pravil igre, ki jih je tekom razvoja sprotno še dopolnjevala. V osnovi gre za družabno igro, ki sledi pravilom enostavne igre s kocko. Drugi korak je bil oblikovanje igralne

Igralna plošča, figure in kocka, fotografija: Zala Simčič, 2024

Osnutek za igralno ploščo, fotografija: Jerca Šuštar, 2024

plošče, ki temelji na tlorisu Smodnišnice. Potek igre sledi poti, ki je speljana čez objekte prostora in jih uporabi za igralna polja. V oblikovanje igralne plošče je Jerca Šuštar vključila tudi tekstilne tehnike, s katerimi je oblikovala elemente, prisotne v dejanskem degradiranem območju, igralno pot in zid območja pa je ročno izvezla. Za ponazoritev reke je uporabila prstno spleteno vrv, za drevesa pa filcane kroglice. Tekstilne elemente je fotografirala in te nato s pomočjo digitalnih tehnologij uporabila za oblikovanje igre. Igralni plošči so bila dodana igralna polja – zgradbe, nekdanji objekti Smodnišnice. Digitalno oblikovano igralno ploščo je nato avtorica natisnila na tekstil, igro pa poimenovala: Kamnik, ne jezi se. Besedna zveza se po njenih besedah navezuje na jezo Kamnika in lokalnih prebivalcev nad Smodnišnico, obenem pa igralce spodbuja, naj se nad preteklostjo ne razburjajo, temveč se dediščine industrijske dediščine spominjajo in ji posvečajo ustrezno pozornost.

Ključni cilji

– **Vključiti tekstilne tehnike:** V oblikovanje igre je Jerca Šuštar vključila uporabo tekstilnih tehnik tako, da je za objekte v dejanskem okolju degradiranega območja uporabila tekstilne izdelke, igralno pot in obliko zida izbranega območja pa je ročno izvezla. Tekstilne izdelke je fotografirala in jih nato vključila v oblikovanje igralne plošče s pomočjo digitalnih tehnik.

– **Razviti koncept z osrednjo pozornostjo na pedagoški aplikaciji:** Izdelana igra predstavlja končni izdelek, ki ponuja izhodišče tudi za nadaljnjo raziskovanje zgodbe degradiranega območja. Z enostavnimi pravili, poučno noto in za lokalno okolje pomembno tematiko, je igra prenosljiva v pedagoški kontekst in šolski prostor, kot tudi izven njega. Na interaktiven način igralcem predstavlja temo območja kamniške Smodnišnice in obuja spomin na nekoč cvetočo industrijo črnega smodnika. Obenem projekt deluje tudi kot primer uporabe tekstila in tekstilnih tehnik v umetnosti. V šolskem prostoru igra odpira možnosti za medpredmetno povezovanje, na primer med likovno umetnostjo in zgodovino.

– **Skozi projekt predstaviti degradirano območje nekdanje smodnišnice in opozoriti na industrijsko dediščino, ki izginja:** Igra Kamnik, ne jezi se igralce spodbudi k spominjanju in raziskovanju industrijske dediščine. Jerca Šuštar je igro poskusno odigrala v domačem kraju. Da bi se še bolj približala prostoru Smodnišnice, je igro postavila tudi v avlo Doma kulture Kamnik, ki je v njeni neposredni bližini.

– **Oblikovati participativni projekt, ki spodbudi občinstvo k sodelovanju/uporabi projekta:** Namizna igra Kamnik, ne jezi se je zasnovana kot participativni projekt, ki zaživi šele v interakciji z gledalcem. V igro se lahko vključuje vsak, ne glede na njegovo poznavanje prostora Smodnišnice ali likovnega predznanja.

Viri in literatura:

Kumer, M., Uranič, R., Podbevšek, A., Završnik, G. (2020). Zgodba o črnem smodniku (video). Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=GFBRL4KQG2Q>

Kuret, M. (2022). Kamnik sever: idejna zasnova revitalizacije južnega območja nekdanje Smodnišnice v Kamniku s projektom novega vstopnega objekta (magistrsko delo). Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo

Umestitev družabne igre "Kamnik, ne jezi se", v Dom kulture Kamnik, fotografija: Jerca Šuštar, 2024

Družabna igra "Kamnik, ne jezi se", v Domu kulture Kamnik, fotografija: Jerca Šuštar, 2024

Rifel, V. (2017). Na sodu smodnika. Medobčinski muzej.

Štih, H. (2019). Prenova območja smodnišnice v Kamniku – trajni problem ali trajnostna razvojna priložnost. Urbani izziv, 9, 55–58.

Kamniška smodnišnica, ujeto v objektiv. (b. d.). Dostopno na: <https://falajfl.si/kraji-turizem-potovanje/kamniska-smodnisnica-ujeto-v-objektiv/>

Prostorska postavitev ročno pletene vrvi na lokaciji Smodnišnice Kamnik, fotografija: Jerca Šuštar, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Čeravno sta igrivost in ustvarjalnost pogosto povezani ne glede na starost akterjev v procesu, je zlasti igra v odrasli percepciji še vedno bolj povezana z mlajšo, celo še ožje – otroško populacijo. Vendar pa novejša pedagoške študije ugotavljajo potrebo po vključevanju igrivih elementov v oblikovanje različnih aktivnosti in pozitivnih učinkov, ki jih ta vnese v odzivanje in delovanje. Ti so namreč bližje človekovi naravi, kot smo si včasih pripravljani priznati, izhajajo pa predvsem iz dejstva, da igro običajno dojemamo kot manj formalno in bolj sproščujočo dejavnost, ob kateri je lažje vzpostavljati prijateljske, kooperativne odnose. Avtorica pri snovanju svoje ideje nagovarja zlasti mlado populacijo, ki je z izbranim degradiranim okoljem (pre)malo seznanjena. Poudarjeni cilj jo napelje na oblikovanje družabne igre, ki vključuje določene segmente izbranega degradiranega okolja, tj. kamniške Smodnišnice.

*Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika*

Degradirana okolja in območja so predmet raziskovanja in igranja mladih. To spoznavamo že v priljubljenem mladinskem filmu Tuga Štiglica, Poletje v školjki. Otroci zavzamejo prostore degradiranih solin za zabavo in igro. Delo Jerce Šuštar nas povabi v igro s sodom smodnika, s katerim se sprehajamo po nekdanji smodnišnici. Smodnišnica je kot mesto v mestu, kjer se med proizvodnimi obrati v arhitekturni sestav vključujejo še upravno poslopje, menza, skladišča in druge spremeljevalne infrastrukture... Ob tem pa vse te arhitekturne elemente naseljuje tudi narava. V drevesih in njihovih krošnjah se z nitjo prepleta 'smodniški človek, ne jezi se', ki igralca Jerčine igre vabi, da spozna degradirani prostor in morda prav skozi igro premišljuje o ustvarjalnih potencialih tega območja. Pot, ki jo narekuje linija in se zaključuje v abstraktni obliki, se v format, ki je upodobljen na tekstilni podlagi, vpenja med drevesne krošnje in reko, ki z diagonalo gradi komplementarni kontrast s potjo, ki jo kot igralec spozna z obiskovanjem arhitekturnih delov v ograjenem območju smodnišnice.

*Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja*

7 Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje

OPIS VSEBINE

izr. prof. Anja Jerčič Jakob

Učni program usposabljanja Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje temelji na problemskem učenju, premišljuje in raziskuje degradirana območja, ki se lahko v konkretnem likovnem snovanju predstavijo v obliki vsebine, interpretacije ali reartikulacije degradiranega okolja. Ideje učečih lahko predstavljajo tvorno izhodišče za implementacijo tovrstnih zamisli pri pedagoškem delu z učenci ali dijaki, saj lahko tudi na tak način senzibilizirajo njihov odnos do izpostavljene problematike ter jim nudijo možnost spoznanja tovrstnih degradiranih prostorov v njihovem (domaćem) okolju in obenem spodbudijo njihova razmišljanja o 'situacijah' v bližnjem (znanem) okolju. Določeno problematiko lahko tvorno povezujejo s spoznavanjem likovnih pojmov in vsebin v UN likovna umetnost.

Vsebine predavanj in demonstracij, vključenih v usposabljanje, so interdisciplinarne in zajete s področij likovne pedagogike, likovnosti v prostoru, tekstilne umetnosti in izbranih tekstilnih tehnik, industrijske arheologije, konserviranja in restavriranja umetniških del, degradiranih okolij, mineralnih virov in 3D tehnologij. Del usposabljanja predstavlja samostojno likovno-raziskovalno delo s konzultacijami, povezano z izbranim degradiranim okoljem, ki predstavlja osnovo za oblikovanje likovne naloge in realizacijo likovnih pojmov iz UN LUM. Likovno-raziskovalno delo vključuje vse vrste likovnih področij. Poleg klasičnega kiparskega raziskovanja in snovanja prostora ter uporabe klasičnih materialov v likovno formo vpeljuje tudi področje oblikovanja tekstilij in digitalno snovanje ter 3D tehnologije.

Izvedba projektne naloge kot predvidene oblike ocenjevanja predstavlja prenos pridobljenih znanj z možnostjo implementacije v realni prostor in učno situacijo. Pomemben del projektne naloge pa je namenjen razmisleku o možnostih prenosa pridobljenega znanja v pedagoški proces in implementacijo tovrstnih vsebin v delo z učenci ali dijaki. Vsebine usposabljanja tako

omogočajo doseganje zastavljenih ciljev, ki so osvojitve novih znanj, spretnosti in kompetenc, na podlagi katerih učeči iščejo idejne rešitve zastavljenega problema, kako degradiran prostor s pomočjo umetniških intervencij implementirati v kulturni prostor.

POROČILO O IZVEDBI

asist. Zala Simčič

13. in 14. 9. 2024 se je na Pedagoški fakulteti v Ljubljani prvič odvijalo krajši izobraževanje in usposabljanje Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje, namenjeno posameznikom, delujočim na področju izobraževanja in kulture. Udeležilo se ga je 17 pedagogov.

Program usposabljanja za učitelje je obsegal predavanja in demonstracije, ki so jih izvedli univerzitetni pedagoški delavci ter zunanji strokovnjaki. Posebna pozornost je bila namenjena demonstraciji tekstilnih tehnik, ki sta jih izvedla asist. Jana Mršnik in doc. Borisa Beja. Pedagogi so preizkusili tehnike ročnega pletenja in kvačkanja, polstenja, taftanja, tehniko vbodne igle in izdelave zračne čipke. Organizatorji in izvajalci usposabljanja smo želeli tekstilne tehnike približati pedagogom in jim ponuditi priložnost njihovega preizkušanja, saj ugotavljamo, da je poznavanje implementacije tovrstnih tehnik v izobraževanju mladih (pre)malo, zanimala pa nas je zlasti možnost njihovega vključevanja na področje likovne umetnosti v šoli. Slušatelji usposabljanja so se 13. 9. 2024 udeležili odprtja razstave delnih rezultatov poletne šole Degradirana okolja in likovna umetnost, kjer so bila predstavljena dela študentov, nastala v času omenjenega izobraževalnega programa. Avtorji razstavljenih del, tj. udeleženci poletne šole, so predstavili svoje izhodišče in oblikovano idejo. Cilj projekta Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo je namreč tudi spodbujanje izmenjave znanj med bodočimi iskalki zaposlitve, študenti, in aktivno zaposlenimi pedagogi, ki smo jih nagovorili k povezovanju in sodelovanju pri izpeljavi lastnega projektne dela. Tako kot študenti so tudi udeleženci usposabljanja za učitelje po izobraževanju sodelovali v evalvaciji Centra za vseživljenjsko

Preizkušanje tehnike pletenja s prsti z asist. Jano Mršnik, fotografija: Zala Simčič 2024

Pletenje s prsti, fotografija: Zala Simčič 2024

učenje Univerze v Ljubljani. Rezultati analize odgovorov so pokazali, da so bili udeleženci z organizacijo in izvedbo usposabljanja zelo zadovoljni ter da bi izobraževanje priporočila večina. K prijavi in udeležbi na usposabljanje jih je vodila želja po pridobivanju praktičnega znanja, poglobljanju znanja s svojega strokovnega področja ter želja po osebnostnem in kariernem razvoju. Udeležence

so pri usposabljanju posebno navdušili praktični prikazi in konkretni primeri, spoznavanje novih tehnik na tekstilnem področju ter predvsem prijazen in strokovni pristop izvajalcev usposabljanja. V prihodnosti bi si želeli še več usposabljanj na temo umetniških instalacij, kreativnosti na vseh področjih, od znanosti do umetnosti, žive dediščine, likovne tehnologije in grafičnega oblikovanja.

PREDSTAVITEV REZULTATOV USPOSABLJANJA ZA UČITELJE

izr. prof. Anja Jerčič Jakob

Udeleženci programa Degradirana okolja – usposabljanje za učitelje so na podlagi projektne naloge, ki so jo oddali po usposabljanju, pridobili potrdilo o opravljenem krajšem izobraževanju in usposabljanju za mikrodokazilo. V projektni nalogi so udeleženci predstavili izhodiščno idejo ter dokumentacijo izvedbe likovno-pedagoške aktivnosti z določenim ciljnim občinstvom ali izvedbo avtorskega likovnega dela. Projektna naloga je predstavljala način, na osnovi katerega smo ovrednotili dosežene predvidene cilje udeleženca. Analitični prikaz izpeljanih projektnih nalog razgrinja uspešnost izvedbe usposabljanja.

Muzej norosti in fotografinja

iz prejšnjega stoletja

Saša Bezjak

Izbrano degradirano okolje: grad Cmurek

Področje: slikarstvo

Tehnika: taftanje

Projekt Muzej norosti in fotografinja iz prejšnjega stoletja avtorice Saše Bezjak se posveča oživljanju dediščine fotografije Terezije Leskovšek, poročene Mostler, ki je bila ena prvih slovenskih fotografinj, ki je živela in delovala na Tratah. Saša Bezjak je v svoji umetniški praksi ustvarila serijo enaindvajsetih avtorskih risb na tekstilu na podlagi fotografske zbirke Terezije Mostler. Pričujoč projekt Muzej norosti in fotografinja iz prejšnjega stoletja predstavlja nadaljevanje oziroma nadgradnjo preteklega projekta s podobno tematiko. Muzej norosti je nastal leta 2013 iz želje po oživljanju zapuščenega in propadajočega kulturnega spomenika grada Cmurek in njegove neposredne okolice. V muzeju se danes povezujejo domačini s slovenske in avstrijske strani Mure, ki se prepoznavajo kot dediščinska skupnost. V svojem delovanju se dotikajo področij paleontologije, arheologije, zgodovine, arhitekture, likovne, glasbene in besedne umetnosti, kulture, naravne de-

diščine in nasploh čezmejnega sodelovanja. Zasnovali so lokalno čezmejno središče, ki je odprto v svet, ustvarjajo participatorni muzej in predstavljajo težavno dediščino nekdanjega Zavoda za duševno in živčno bolne, ki je v preteklosti deloval v gradu Cmurek. Poslanstvo Muzeja norosti kot kulturnega spomenika je ustvarjati prostor ozaveščanja o človekovih pravicah, svoboščinah in demokratičnih vrednotah. V Muzeju norosti na gradu Cmurek na Tratah so eno od dvoran poimenovali po Tereziji Mostler, v kateri so obiskovalcem na ogled štirje portreti te zanimive in skrivnostne fotografije. Iz njene zapuščine je doslej zbranih več kot 50 digitalnih fotografij (iz kataloga razstave Igla v senu UGM, Sonja Bezjak, vodja Muzeja norosti). Saša Bezjak je delo Terezije Mostler navdihnilo za izvedbo lastne umetniške prakse v tehniki vezenja, v katerem je uporabila reciklirane tekstilne materiale, kot so stare rjuhe, posteljnina, prti in drugi ostanki blaga. Tekstilni ostanki so nosilec osebnih spominov avtorice. Eden od njih je namreč posteljnina njene stare mame, s katero si je kot majhen otrok delila posteljo.

V letu 2023 je Saša Bezjak na pobudo kustosa UGM Jureta Kirbiša izvedla delavnice vezenja, kjer se je udeležilo več mednarodnih ustvarjalcev. Nastalo je 22 velikih izvezenih del, ki sta jih po delavnici dokončali vezilji iz krožka Copatarice, ki deluje v Muzeju norosti. Ker je bila delavnica vezenja risb, narejenih po fotografijah, zelo uspešna, se je Saša Bezjak odločila avtoportret Terezije Mostler izvesti tudi v tehniki taftanja, predstavljeni v okviru usposabljanja Degradirana okolja in likovna umetnost – usposabljanje za učitelje. Risbo figure Terezije Mostler je Saša Bezjak zaradi tehnike taftanja, ki ne omogoča kompleksnejših zavojev z orodjem, poenostavila. Za podlago je izbrala siv tekstil, taftanje pa izvedla z rdečo prejo. Saša Bezjak navaja, da se zaradi njene začetniške nespretnosti v novi tehniki motiv taftana razlikuje od predhodne risbe, ki se tudi prezrcali. Ker je želela šopek narcis v rokah portretiranke poudariti, se je odločila za lepljenje tekstila. Prav tako je v nasprotju z običajnimi taftanimi izdelki avtorica pri končnem delu ohranila tudi okvir.

Grad Cmurek, fotografija: Leon Friš, Muzej norosti, Trate

Ključni cilji:

– **Oživeti fotografsko dediščino Terezije Mostler:** Z upodobitvijo portreta Terezije Mostler na podlagi originalne fotografije (avtoportreta) avtorica oživlja pozabljeno delo fotografije Terezije Leskovšek – Mostler, pripoveduje pa tudi o njeni vpetosti v lokalno skupnost na Tratah in o bogati kulturni dediščini, ki jo je zapustila.

– **Izpostaviti ženske avtorice, ki so delovale na področju umetnosti:** V svojem delu se Saša Bezjak pogosto posveča delu žensk tako iz sodobnega kot iz preteklega časa, saj so bile te v glavnem kot enakovredne ustvarjalke spregledane skoraj v vseh prostorih in časih.

Avtoportret Terezije Mostler, pridobljeno iz arhiva Muzeja Norosti, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Avtorica je našla navdih za svoje razmišljanje v materialu, na katerega veže intimne spomine, umetniško izpoved pa je spojila z upodobitvijo portreta fotografije iz izbranega okolja. Najrazličnejši predmeti, ki v posamezniku vzbudijo sentiment, imajo posebno sporočilno vrednost, ki je pogosto izrazito osebna. V šolskem okolju so tovrstne vsebine pogosto zapostavljene, saj jih zaradi določenih dejavnikov (npr. osebne izpostavljenosti posameznika) ni obzirno poudarjati frontalno, individualno obravnavo pa običajno ovira pomanjkanje časa. Kljub temu pa je zlasti v okoliščinah, kjer je izvedbo mogoče zasnovati v manjših skupinah (npr. projektne skupine, izbirni predmeti ipd.), tudi takšne vsebine smiselno vključiti. Učitelj lahko z ustrezno subtilnim vodenjem takšne vsebine učencu pomaga pri tem, da uvidi določene lastne potenciale, ki jih sicer ne bi, in mu tako pomaga izoblikovati utemeljeno samozavest. Obenem na tak način tudi sam svoje učence bolje spozna, kar mu olajša individualno prilagajanje obravnavanih vsebin tudi pri rednih urah in s tem uspešno realizacijo pomembnega splošnega cilja v UN, tj. »Učenec /.../ spoznava in raziskuje pomen likovnega jezika, ob tem pa pri likovnem izražanju ustvarjalno razvija in neguje osebni likovni izraz« (UN, 2023, str. 7).

Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika

Saša Bezjak dobro poznamo po njenih tekstilnih risbah, ki izvezene ilustrirajo tudi tiste svetove, ki so včasih odmaknjeni v svet med rjuhe domačega prostora. Njeno pisalo in risalo sta nit in šivanka, s katero tradicionalno veze sodobne izjave in včasih tudi humorne nagovore naše vsakdanjosti. Med vsemi tekstilnimi nagovori je projekt v rezultatu taftana risba, s katero se je linijska kontinuiteta Bezjakovih del presekala z razrezano nitjo, ki 'cveti' iz površine kot cvetje, ki ga ima upodobljenka v svojih rokah. Projekt je prevod črno-bele fotografije z začetka prejšnjega stoletja in upodablja Terezijo Mostler, kar je zagotovo eden prvih 'selfijev' v zgodovini fotografije pri nas. Avtorica s projektom izpostavlja ženske ume-tnice v našem prostoru in med njimi tudi fotografinjo, avtorico avtoportreta. Avtorica je izkoristila tehnološke omejitve taftanja, saj je v ospredju posplošen prevod fotografskega realizma v tekstilni različici upodobitve. Na tekstilni površini se spoprijemamo s poenostavljenim prevodom ženske figure, ki pa jo je v kompoziciji nadgradila še s tekstilnim kolažem pri upodobitvi cvetja.

Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja

Taftanka portreta Terezije Mostler, Saša Bezjak, fotografija: Jakob Vogrinc, 2024

Stojan Batič in grafika

Pika Gačnik

Izbrano degradirano okolje: Vašhava na Ajnzerju v Trbovljah

Starostna skupina: 4., 5. in 6. razred

Likovna naloga: izvedba grafičnega dela v tehniki kolagrafije po motivih Stojana Batiča

Področje: grafika

Tehnika: kolagrafija na tekstil (visoki tisk)

Učne oblike: frontalna, individualna

Učne metode: metoda praktičnega dela, pogovor, razlaga, demonstracija postopkov grafične tehnike kolagrafije, prikaz slikovnega gradiva (reprodukcije Batičevih kipov, ki stojijo v Trbovljah, slikovni prikaz postopkov tehnike)

Učna sredstva in pripomočki: različne izdelane matrice in odtisi v tehniki kolagrafije, Power point predstavitev

Vrsta učne ure: teoretična in praktična

Degradirano okolje, ki si ga je avtorica izbrala za projekt, je Vašhava na Ajnzerju v Trbovljah. To je del premogovnika Trbovlje, ki je bil namenjen kot garderoba in kopalnica za rudarje. Prostor je bil razdeljen na dva dela – na belo Vašhavo, ki je bila namenjena za obešanje čistih oblačil rudarskih delavcev, in črno Vašhavo, ki je bila namenjena za shranjevanje rudarskih delovnih oblek, med njima pa je umeščena tudi kopalnica. Danes s prostorom upravlja društvo RMED Perkmandelj Trbovlje. Pika Gačnik je v projektu združila kulturno dediščino rudarskega mesta Trbovlje in dela kiparja Stojana Batiča, ki se je v svojem delu navezoval na rudarsko dejavnost.

Likovna naloga je bila najprej izvedena v sklopu dejavnosti razširjenega programa, v katerem so sodelovali učenci 4., 5. in 6. razreda ter pozneje še v dveh oddelkih 5. razreda. Učenci so se z mentorico ob pogovoru dotaknili kiparskih del Stojana Batiča in njegovega življenja. Učencem je predstavila likovno nalogo in prostor Vašhave, v katerem je predvidena razstava izdelkov učencev, ki bo združevala rudarsko motiviko del Stojana Batiča s prostorom rudarske dediščine. Vsak učenec si je izbral enega od navedenih kipov in ob pomoči slikovnega materiala izdelal matrico z motivom

Likovni izdelki učencev, fotografija: Pika Gačnik

tega kipa po lastnem dožemanju. Matrice so bile izdelane v tehniki kolagrafije. Z ustvarjanjem in opazovanjem reprodukcij Batičevih kiparskih del so se učenci še podrobneje spoznali z značilnostmi posameznih kipov.

Matrice so bile pred tiskom posušene in obrezane, da so posnemale obliko kipa. Učenci so matrice odtisnili na bombažne vrečke, ki so bile predhodno zašite iz odpadnega blaga z barvo za sitotisk. Vrečke so pralne in omogočajo večkratno uporabo. Razstava likovnih izdelkov učencev je predvidena za leto 2025 v sklopu programa za 100. obletnico Batičevega rojstva. Bombažne vrečke bodo obešene na verige, ki so jih rudarji v preteklosti uporabljali za obešanje svojih oblačil pred odhodom v rov, ponuja pa se tudi možnost, da bi jih lahko po razstavi obiskovalci kupili oz. vzeli in jih uporabljali. Kot nadgradnjo te razstave pa mentorica Pika Gačnik razmišlja tudi o razstavljanju likovnih izdelkov učencev v starih rudarskih kolonijah na način, da bi vrečke obesili čez 'gank' – balkon, kjer so včasih rudarske družine sušile perilo. Ker je Vašhava velik prostor in omogoča večje prostorske postavitev, mentorica razmišlja tudi o izvedbi ročnega kvačkanja verig iz odpadnih kosov blaga, s katerimi bi lahko dodatno zapolnili prostor za namen razstave.

Grafične matrice, ki so jih izdelali učenci, fotografija: Pika Gačnik, 2024.

Ključni cilji:

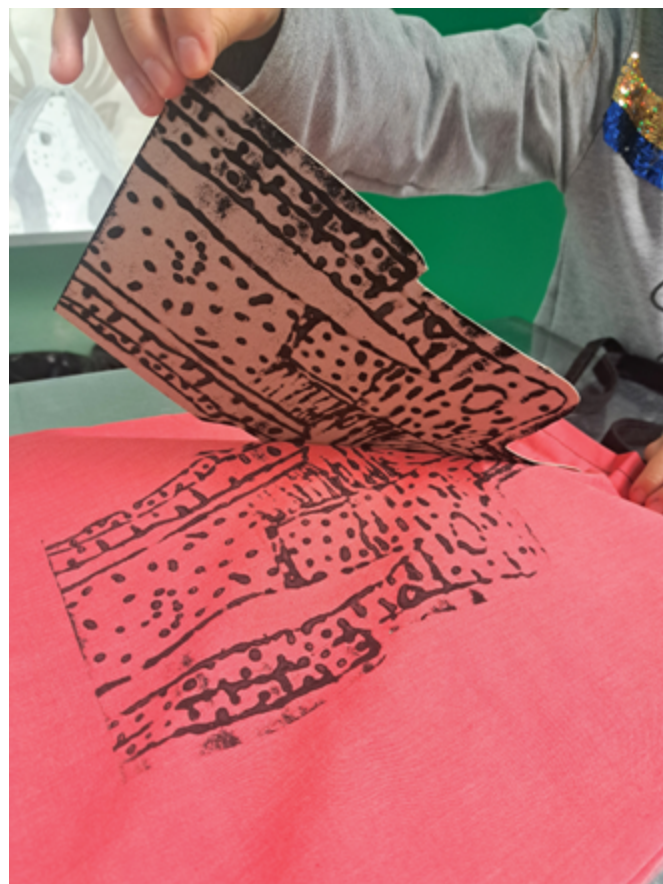
– Učencem predstaviti bogato kulturno dediščino domačega kraja in umetnika Stojana Batiča: Učenci podrobneje spoznajo kipe Stojana Batiča, ki stojijo v Trbovljah in so del javnega prostora Trbovelj: Spomenik boja z Orjuno, Očka, vrni se!, Spomenik boju revirskega proletariata in kipa rudarjev pred Delavskim domom Trbovlje. Čeprav kipe učenci poznajo, pred izvedbo projektnih aktivnosti niso bili seznanjeni z njihovo vsebino in motivi.

– Učencem predstaviti področje grafike in možnosti, ki jih ponuja kolagrafija: Mentorica je učencem pred začetkom ustvarjanja demonstrirala postopke kolagrafije in jih spodbudila k uporabi dveh načinov priprave matrice: risanje z mokrim lepilom in risanje v mokro lepilo. Za upodobitev podrobnosti so učenci uporabili leseno palčko.

– Spoznavanje domačega kraja skozi likovno ustvarjanje v osnovni šoli: Spodbujanje k razmišljanju o umetniških delih, ki jih učenci vsakodnevno srečujejo v domačem kraju.

– Ustvariti grafične odtise, na katerih učenci interpretirajo izbran motiv kipov Stojana Batiča

– Spoznati tisk na tekstil

Odtiskovanje matrice na tekstil, fotografija: Pika Gačnik, 2024.

ANALIZE MENTORJEV

Eno od možnosti povezovanja predstavlja transfer znotraj istega (učnega) področja, t. i. intradisciplinarnost. V okviru pouka likovne umetnosti to pomeni povezovanje ali prepletanje vsebin z različnih likovnih področij. Slednje likovni pedagogi pri svojem delu občasno občutijo celo kot nujo, če želijo dejansko realizirati vse pojme, ki jih obsega učni načrt za posamezni razred. Avtorica je povezavo vzpostavila s tem, da je kiparsko delo uveljavljenega umetnika uporabila kot navdih za učence. Izbrala je kiparska dela, ki imajo tesno povezavo z izhodiščnim degradiranim okoljem. Učenci niso oblikovali imitacije umetniškega dela, temveč so tega premislili, svoje videnje prenesli v grafično obliko in kot rezultat izdelali grafični odtis na neobičajen tekstilni nosilec. Slednji je bil posredno ponovno povezan z izbranim degradiranim okoljem (rudarska oprema). Umetniški artefakt je učence nagovarjal s specifično formo, ki jo je pedagoginja lahko povezala z grafičnimi pojmi iz UN.

- Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika

Trbovlje, glavno mesto zasavskih rudnikov, je v sodobnem času postalo tehnološko in razvojno mesto, kjer so težko rudniško industrijo in njej podporne obrate zamenjali čipi in elektronska vezja. Ta vezja na neki način uzremo na površinah javnih spomenikov Stojana Batiča, ki je zaznamoval s svojimi odtisi vse tri zasavske doline. Največ v rodni Trbovljah, kjer je mestu in sorojakom poklonil svoj cikel, posvečen Rudarjem in njihovim družinam. Pred delavskim domom stojita dva rudarja, enega od njih v mavcu lahko srečamo v Spominskem ateljeju Stojana Batiča v MGLC Švicariji, ponovitev bronastega odlitka pa lahko srečamo v Beogradu, kjer je rudar opominjal beograjsko oblast na zavednost in klenost Slovencev. Avtorica v tehniki kolagrafije interpretira podobe spomeniške plastike, ki jih odtisne na bombažne vrečke. Trajnostno naravnana družba se vse bolj zaveda plastike in embalaže. Tudi umetnost je na neki način embalaža, v formo pospravljena določena vsebina. Vsebina, ki se povezuje z rudniško kopalnico, pa je v projektu zelo sporočilna. To, česar so rudarji, ko so prišli iz jame, oprali s svojega telesa, da bi domov odšli čisti, avtorica odtisne na ročno izdelane vrečke v črni barvi, s čimer poudari kontrast med nekdanjo onesnaženostjo in zelenim prehodom v sedanjosti. Otroci interpretirajo Spomenik revolucije, Rudarja, Spomenik Orjuni in pa figuralno skulpturo z naslovom Očka, vrni se. Z upodabljanjem kiparjeve forme so v likovnem snovanju ozavestili in spoznavali lokalno zgodovino. S projektom se avtorica uspešno naslanja tudi na obeleženje stote obletnice rojstva Stojana Batiča in desete obletnice njegove smrti.

- Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja

Grafika na bombažni vrečki, fotografija: Pika Gačnik, 2024.

Degradirana okolja skozi okvir

Vesna Kirbiš Skušek, Maja Novak Rupnik, Tihomir Vidović

Izbrano degradirano okolje: degradirana območja v lokalnem okolju učencev

Starostna skupina: 9. razred OŠ

Likovna naloga: fotografiranje degradiranih okolij z uporabo ročno izdelanih okvirjev, digitalna obdelava fotografij in umeščanje teh v ročno izdelane okvirje

Področje: fotografija, tekstilna umetnost, tehnika in tehnologija

Tehnika: digitalna fotografija, prstno pletenje, ročna in strojna obdelava lesa

Učne oblike: frontalna, individualna, skupinska

Učne metode: metoda praktičnega dela, pogovor, razlaga, demonstracija tehnik

Učna sredstva in pripomočki: računalnik, programska oprema za digitalno obdelovanje fotografij, spletna učilnica Moodle

Vrsta učne ure: praktična

V okviru pilotnega projekta Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo je projektna skupina Maje Novak Rupnik, Tihomirja Vidovića in Vesne Kirbiš Skušek v OŠ Šentvid Ljubljana načrtovala in izvedla tehniški dan na temo degradiranih okolij, ki so jih želeli z učenci raziskati z različnih vidikov. Odločili so se za medpredmetno sodelovanje z željo po prenosu znanja na učence ter izvedli dan dejavnosti, da bi dosegli želene cilje. Glavno vodilo je bilo spoznavanje degradiranih objektov v šolski okolici in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo. Projektno delo se je začelo s pripravo in predhodno obravnavo vsebin, kot so spoznavanje degradiranih okolij, fotografija, tekstil v umetnosti, raziskovanje preteklosti kraja skozi zgodbe ter obdelava lesa pri različnih šolskih predmetih.

Učenci so v svojem okolju s pomočjo fotografije raziskovali degradirana okolja, ki so jih za potrebe dneva dejavnosti tudi dokumentirali. Sledila je izvedba tehničnega dne devetih razredov, ki se je odvijal pri predmetih tehnika in tehnologija, slovenščina, likovna umetnost, pri izbirnem predmetu likovno snovanje ter v času interesnih dejavnosti. Projektni koncept je trojica mentorjev

razvila ob upoštevanju zmožnosti in omejitev šolskega okolja. Na dnevu dejavnosti je sodelovalo 43 učencev devetih razredov. Tehniški dan je bil izveden v 5 šolskih urah. Delo je potekalo v treh skupinah, in sicer: 1. pletenje, ustvarjanje s tkanino, 2. oblikovanje in tisk fotografij ter 3. rezanje, sestavljanje okvirjev. Po projektne delu so učenci delo nadaljevali sami. Končni cilj projekta je bil vrnitev učencev na izbrano lokacijo degradiranega okolja ter ponovno fotografiranje tega s pomočjo okvirjev, ki so jih izdelali pri pouku. Učence so mentorji individualno spodbujali h kreativnosti in osebnemu umetniškemu izrazu. V prihodnosti načrtujejo izvedbo razstave ter urejanje umetniških instalacij, poleg naštetega pa načrtujejo tudi prenos znanja na učence 2. triletja ter spodbudo po medvrstniškem sodelovanju.

Fotografija: Rika Turk, 2024

Fotografija in okvir: Rika Turk, 2024

Fotografija: Jakob Arčan 2024

Fotografija: Ajda Bajc, 2024

Fotografija: Neža Hribar, 2024

Fotografija: Domen Nemgar, 2024

Fotografija: Ajda Bajc, 2024

Fotografija: Maša Jenko, 2024

Fotografija: Petra Ristić, 2024

Fotografija: Tjaš Skočir, 2024

Fotografija: Ana Ogrin, 2024

Fotografija: Ana Ogrin, 2024

Fotografija zgoraj levo: Keyan Kurt

Fotografija zgoraj desno: Keyan Kurt degradirano okolje z okvirjem, 2024

Ključni cilji:

– **Uporaba enotne identitete PRIJAVE AAI in spletne učilnice Moodle:** Učenci so v času izvedbe projekta uporabljali spletno učilnico Moodle. Usvojili so uporabo enotne identitete AAI kot varnega in enostavnega dostopa do različnih spletnih virov. Spletno učilnico Moodle so uporabili za učne vsebine, komuniciranje in sodelovanje ter se naučili prenosa in nalaganja fotografij.

– **Obdelava, oblikovanje fotografij na računalniku in tisk:** Učenci so se seznanili z različnimi fotografskimi formati ter se naučili uporabe računalniških aplikacij za digitalno obdelavo fotografij, kot so spreminjanje nasičenosti, svetlosti, barvitosti, obrezovanje fotografije, tisk na laserskem tiskalniku, spoznali so barvni model CMYK, ki se uporablja za tisk.

– **Vrednotenje fotografij:** Učenci so usvojili pojme, kot so kompozicija, osvetlitev, motiv, izbira formata (ležeče, pokončno), ter se na podlagi naštetih lastnosti naučili vrednotenja fotografij. Pri ustvarjalnem procesu so eksperimentirali z različnimi koti fotografiranja, osvetlitvijo in kompozici-

jo, da so dosegli edinstvene in zanimive rezultate.

– **Usvojitev postopka izdelave izdelka:** Pri tretji delavnici so v sklopu predmeta tehnika in tehnologija učenci usvojili celoten postopek nastanka izdelka, in sicer nabavo materiala, transport materiala in racionalno porabo materiala, električne energije in časa izdelave. Pri izdelavi okvirjev so uporabljali številne pripomočke in stroje ter več različnih delovnih operacij: razrez, brušenje, sestavljanje, spajanje, pospravljanje delovnih površin, prostora, strojev, materiala, učilnice.

– **Smiselna, ponovna in trajnostna uporaba materialov:** Pri izvedbi tehniškega dne je bil uporabljen tekstilni material, končni izdelki pa bodo ponovno uporabljeni na zaključni prireditvi devetošolcev (valeti).

Fotografija: Maks Martinčič, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Projekt, ki so ga ustvarili avtorji na OŠ Šentvid, je nastal v obliki ekipnega dela. Ta vrsta sodelovanja predstavlja eno ključnih komponent medpredmetnega povezovanja in pedagoškim delavcem omogoča tvorjenje učinkovitega prepletanja različnih pogledov na izbrano izhodiščno temo. Interdisciplinarno delo učencem omogoči tkanje zahtevnejše in predvsem širše pojmovne mreže, saj se vanj vključujejo izvajalci z različnih področij. Pozitiven izid takšnega povezovanja je seveda mogoče pričakovati le v primeru, ko je med sodelujočimi vzpostavljeno spoštovanje do specifik vsakega področja. V procesu je torej treba vzpostaviti dopolnjujoč odnos, ki omogoči vznikanje novih vsebin, ki jih ob ločeno-področni obravnavi zelo verjetno niti ne bi bilo. V pričujočem projektu je zaznati konstruktivističen pedagoški pristop k udeležanju primarne zamisli (Dewey), kjer je v ospredju tako aktivno sodelovanje posameznika z okoljem (Piaget) kot njegova socialna interakcija (Vigotski). Odnos, ki so ga z izvedenimi aktivnostmi do poudarjenega degradiranega območja vzpostavili učenci, je zato globlji in bolj oseben. Učenci so namreč stopili v neposreden stik z njim, poiskali lasten pogled nanj in ga razkrili skozi fotografijo, s tem pa tudi drugim podali možnost, da postanejo pozornejši. V zameno so učenci nevede senzibilizirali svoj odnos do okolice, kar bi jim bilo ob umanjkanju tovrstne izkušnje v šoli bistveno težje zagotoviti.

*Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika*

Če smo pri nekaterih primerih projektnih nalog nagovorjeni z medgeneracijskimi rezultati, je delo kolegov na OŠ Šentvid v raziskovalnem delu vzpostavilo medpredmetni dialog. Ta je povezal likovno ustvarjalnost s tehničnim poukom, kar je posebej dragoceno. Sodobna umetniška produkcija na več primerih temelji ali pa uporablja tehnologijo in tehnološke postopke, kar je v gradnji likovne izjave postalo skorajda vsakdanja umetnikova praksa. S tehnično podporo se likovni prostor in diapazon posredovanja zamisli razširita, dopolnita in nadgrajujeta. Izhodišče likovnega ustvarjanja je fotografija, v katero so osnovnošolci ujeli okolja, ki s svojim propadanjem in minevanjem delujejo kot sodobna tihožitja. Vedute degradiranih arhitektur so prisotne v umetnostni zgodovini v vseh obdobjih, od rimskih in grških templjev do romantičnih upodobitev romanskih ali gotskih cerkva. Mladi so v okvir oziroma kader ujeli polpreteklo arhitekturo, ki so jo umestili v ročno izdelane okvirje, s čimer so se spoprijeli še z dodelavo in opremo likovnega dela za razstavo. Umetniško delo je zaključeno, ko je razstavljeno. Z ustvarjalno-raziskovalnim procesom so mladi pridobili izkustva, ki se ob tem potrebujejo, in sicer od zamisli, iskanja motiva do upodobitve in razstave. Okvirji, ki so podlaga za tekstilne dodatke, so postali v javnem prostoru predloga za kadriranje, s čimer se ustvarjalci navežejo na linearne in renesančne konstrukcijske, perspektivne upodobitve. Raziskovalno delo tako v vseh postopkih dodelave in obdelave gradiva likovno poudarja nit, ki, tako kot narava, prerašča degradirana upodobljena okolja.

*Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja*

Stari mejni prehod Šentilj

Polona Maher

Izbrano degradirano okolje: nekdanji mejni prehod Šentilj

Starostna skupina: prva, druga in tretja triada OŠ (od 1. do 5. razreda OŠ in od 7. do 9. razreda OŠ)

Likovna naloga: upodobitev in interpretacija različnih simbolov, povezanih z degradiranim prostorom starega mejnega prehoda Šentilj s tekstilnimi tehnikami šivanja in vezenja

Področje: slikarstvo, risanje, tekstilno oblikovanje

Tehnika: risba, vezenje, šivanje

Učne oblike: frontalna, individualna, skupinska

Učne metode: pogovor, razlaga, demonstracija tekstilnih tehnik, delo s slikovnim gradivom

Učna sredstva in pripomočki: fotografski material

Vrsta učne ure: praktična

Projekt Stari mejni prehod se osredotoča na degradirano območje nekdanjega mejnega prehoda, ki se nahaja na prometni osi Maribor–Gradec. Ob jutranjih in popoldanskih konicah je na lokaciji gost promet, ki ga pretežno ustvarjajo slovenski delavci na vsakodnevni poti v službo čez mejo in domov. V neposredni bližini je nov avtocestni mejni prehod. Območje se nahaja med železniško infrastrukturo in avtocestnim koridorjem Maribor–Gradec pred starim mejnim prehodom z Avstrijo. Septembra 1991 se je odprl avtocestni odsek, ki je omogočal hitro povezavo z Avstrijo. Posledično sta stari mejni prehod in njegovo ožje območje postala prepuščena degradaciji.

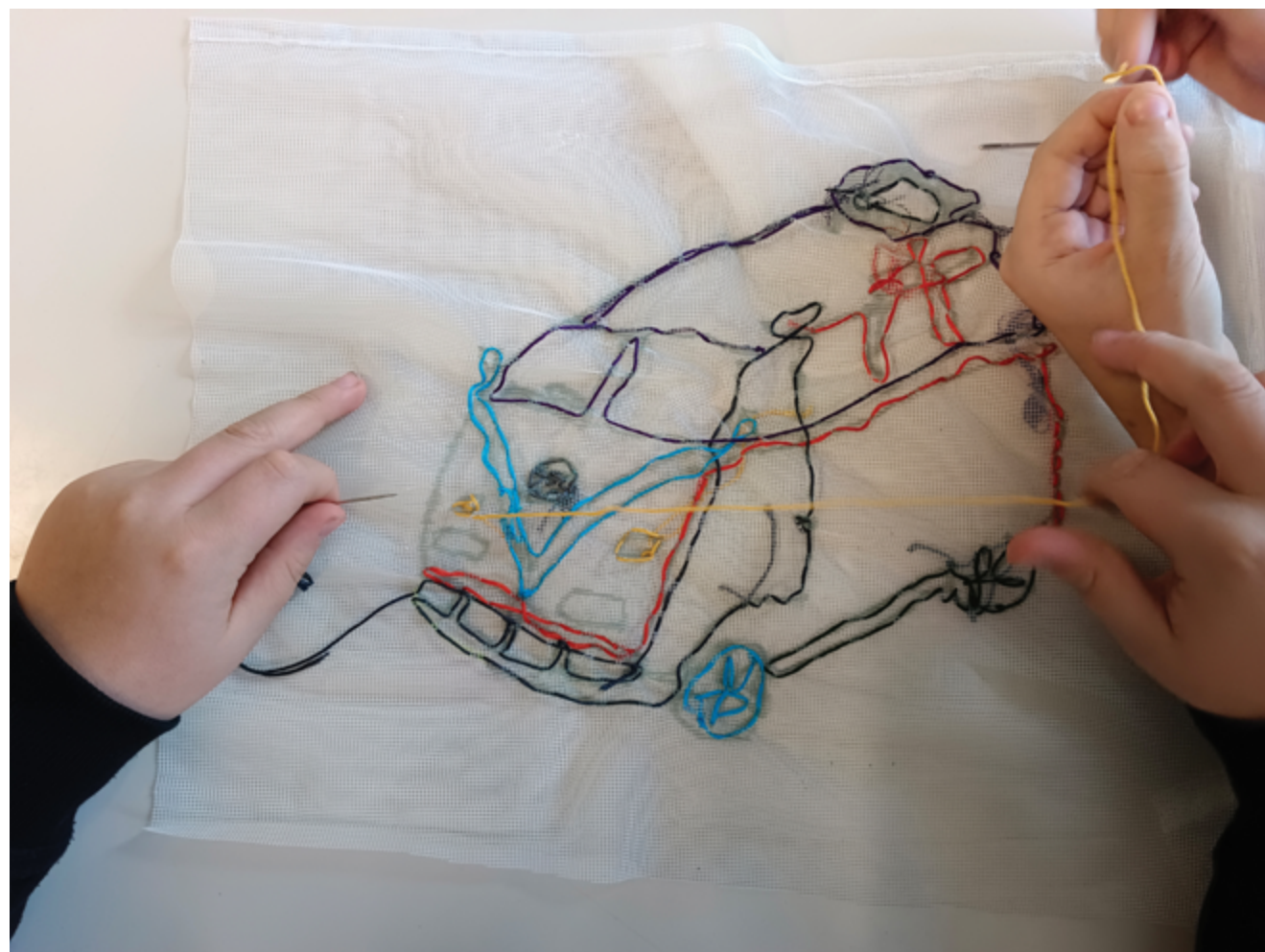
Območje je v preteklosti zaznamovalo več različnih dogodkov. Eden teh je bil spopad v času slovenske osamosvojitvene vojne leta 1991. Leta 2015, v času velike migrantske krize, pa je bilo območje namenjeno zajetju migrantov. Oktobra istega leta so avstrijski varnostni organi zaradi zagotavljanja varnost stari mejni prehod zaprli. Nekateri objekti na lokaciji so še danes namenjeni svoji prvotni namembnosti (Gostilna Meja, Kompas Shop, MB TO-BAK). Veliko objektov sicer propada, velike ter neurejene površine pa še vedno zasedajo tovarnjaki. Območje ni urejeno in kot tako ponuja nove priložnosti za razvoj. Učencem so bile posredovane potencialne zanimivosti iz domačega kraja, ki so povezane z območjem starega mej-

Stari mejni prehod Šentilj, fotografija: Polona Maher, 2024

nega prehoda. V učno-pedagoški proces so bile vpeljane likovne naloge, ki združujejo različne prakse in tehnike. Poudarek je bil na tekstilnih, ponovno uporabljenih materialih in na razvijanju ročnih spretnosti. Polona Maher je za učence zasnovala likovne naloge v razširjenem programu (RAP) pri predmetu umetnik in slika (1.–5. razred) ter pri izbirnem predmetu likovno snovanje (7. in 9. razred).

Učenci so aktivno sodelovali pri motivacijskem pogovoru o starem mejnem prehodu. Ob tem so povezovali svoja opažanja z informacijami, ki so jih pridobili v domačem, družinskem okolju. Ključne teme pogovora, ki so bile tudi likovni motiv izdelkov, so bile: potovalni kombi, kava in pitje kave, džezva, zavese, velike družine, migracije in meje. Skozi stari mejni prehod Šentilj so nekoč potovale cele karavane vozil. Med njimi je bilo največ turistov, ki so potovali na Jadransko obalo, in Turkov, ki so delali v Nemčiji. Polona Maher navaja, da se zelo dobro spominja turških kombijev znamke VW, ki so bili opremljeni z zavesami na oknih. Kot otrok je sama velikokrat sodelovala pri nabavi ter 'tihotapljenju' kave in kakšnih tehničnih izdelkov, ki so jih njeni starši kupovali čez mejo, v Avstriji. Na dolgi poti z juga na sever ter obratno so si potniki velikokrat kuhali kavo.

Vezenje motiva kombija, fotografija: Polona Maher, 2024

Izvezen kombi in risba učencev Benjamina in Maxima, umeščena v območje starega mejnega prehoda Šentilj, fotografija: Polona Maher, 2024

Ključni cilji:

- **Uporaba/vključevanje ročnih spretnosti v likovno ustvarjanje s poudarkom šivanja in vezenja:** Učenci so poleg klasičnih likovnih tehnik ustvarjali še s pomočjo šivanja, vezenja, gubanja, prepletanja in vozlanja. Prav tako so pri ustvarjanju poleg klasičnih podlag vključevali tkanino, še posebej zavese in šiviljski pribor.
- **Vključevanje trajnostnih praks v likovno ustvarjanje:** Zbiranje materiala za ponovno uporabo (stare zavese in tkanine) in uporaba pri ustvarjalnem delu.
- **Predelovanje spominov in interpretacija različnih simbolov ter znakov s pomočjo fotografskega materiala in pogovorov**
- **Osmišljanje likovnega motiva z zgodbami in zgodovino kraja**

ANALIZE MENTORJEV

Pedagoginja osnovnošolskim učencem različne starosti predstavi spomin na lastne izkušnje v otroških letih. Poudari spomine, povezane z zdaj degradiranim prostorom, ki je v neposredni bližini šole in je znano tudi učencem. V svojo idejo za pedagoško vsebino vtke tako klasične likovno-izrazne medije s področja risanja kot učencem manj znane, tj. šivanje in vezenje. Prav slednji se izkažejo kot učencem precej zanimivi in privlačni, saj tovrstnega ustvarjanja v okviru LUM niso vajeni. Nastale izdelke (vezenine) izobesijo na žično ograjo izhodiščne degradirane lokacije, tj. mejnega prehoda, s čimer opomnijo na več vidikov: prosojna bariera med 'tu in tam', spomin na vtise iz preteklosti, zapostavljene oz. 'izumirajoče' ročne spretnosti.

- *Dr. Uršula Podobnik,*
docentka za področje Likovna didaktika

Zgoraj: izvezena motiva džezv učenek Melise in Zale, umeščena v območje starega mejnega prehoda Šentilj, fotografija: Polona Maher, 2024

Izhodišče je na neki način ritual. V zgodovini smo prav zaradi ritualnih potreb začeli izdelovati različne umetelne objekte, ki so človeku pomagali razlagati neznano in abstraktno delovanje narave. V ritualu pitja kave nas Balkan nagovarja s prenekaterimi tekstilnimi vzorci, ki se še posebej v BiH tekstilno močno vzpostavljajo s prostorom, v katerem uživamo ob pitju kave. Avtorica nas naveže v svojem projektu na pozna osemdeseta, ko je kave primanjkovalo, to pa v obliki zlate džezve upodobi na ready-made tekstilni podlagi. Zavese so umeščene, predstavljene na ograji, kar nas seveda opomni na migrantsko krizo in postavljene ograje, ki si želijo ločiti nacionalna ozemlja in onemogočajo prehodnost tistim, ki bi si lahko na drugi strani ograje ustvarili boljše življenje. Oblike so popačene, v maniri kolaža izrezani tekstilni kosi pa so opremljeni z ornamentami, kot jih srečamo na bosanskih džezvah. Ta ornament se lepo povezuje s tekstilnim prešitim vzorcem, ki ga nosi podlaga likovnega prispevka.

- *Boris Beja,*
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja

Degradirana okolja – kopalnice/umivalnice v šolskih telovadnicah

Sabina Mattersdorfer

Naslov projekta: Degradirana okolja – kopalnice/umivalnice v šolskih telovadnicah

Izbrano degradirano okolje: kopalnice/umivalnice v šolskih telovadnicah

Področje: kiparstvo, prostorska postavitev

Starostna skupina: učenci OŠ

Likovna naloga: ustvariti izdelke za okrasitev telovadnice ob 60. obletnici OŠ Jožeta Moškriča, ustvariti likovne izdelke z motivom človeške figure z uporabo odpadnih materialov

Področje: kiparstvo, prostorska instalacija, oblikovanje

Tehnika: risanje, prstno kvačkanje in pletenje, modeliranje v glini, kaširanje

Učne oblike: frontalna, individualna, skupinska

Učne metode: metoda praktičnega dela, pogovor, demonstracija tehnike prstnega pletenja in kvačkanja

Učna sredstva in pripomočki: tekstilni material

Vrsta učne ure: praktična

Projekt Sabine Mattersdorfer se posveča oživljanju ne-uporabljenih prostorov kopalnic oz. umivalnic v šolski telovadnici OŠ Jožeta Moškriča, kjer poučuje likovno umetnost. Navdih za projekt je črpala iz primerov dobrih praks v tujini, kjer se je v zadnjih nekaj desetletjih pojavil trend preoblikovanja tradicionalnih šolskih prostorov v prostore za umetnost in kulturo. Ta preobrazba se usmerja v prostore, ki so bili nekoč namenjeni fizični/športni vzgoji ali higienskim potrebam, za razvoj ustvarjalnih dejavnosti, kot so umetniške delavnice, performansi, galerije in razstave. Takšna preobrazba ni zgolj inovacija v smislu ponovne uporabe prostora, temveč tudi del širših družbenih, kulturnih in pedagoških premikov, ki omogočajo, da umetnost postane del vsakodnevnega življenja. Sabina Mattersdorfer je kljub velikemu številu obiskovalcev telovadnice in pogosti uporabi te opazila, da kopalnici oz. umivalnici samevata. Po uri športa se učenci zelo hitro preoblečejo in odhitijo k naslednji šolski uri, zato nimajo časa za uporabo kopalnice. Osnovna ideja preoblikovanja neizkoriščene kopalnice/umivalnice v šolski telovadnici v mali razstaviščni prostor je mentorica projekta povezala z dogodkom 60. obletnice osnovne šole. Pri iskanju zamisli za ureditev scenskega prostora za osrednjo prire-

Razstava likovnih izdelkov učencev v kopalnici telovadnice OŠ Jožeta Moškriča, fotografija: Sabina Mattersdorfer, 2024

ditev ob 60. obletnici v šolski telovadnici se je odločila, da bodo poleg preobrazbe telovadnice preobrazili tudi neuporabljen prostor kopalnice/umivalnice v razstavišče. Projektno delo se je začelo z oblikovanjem osnutka plakata za 60. obletnico šole, za katerega risbo sta prispevali dve učenki. Ena je narisala risbo na papirju, druga pa je motiv digitalno narisala z grafično tablico. Na plakatu in vabilu sta učenki upodobili otroke z baloni. Ustvarjalno delo so učenci začeli z uporabo ostankov tekstila. Kupe odpadnih trakov je mentorica s svojimi učenci v okviru medpredmetnega povezovanja z gospodinjstvom najprej razvozlala in navila v klobčiče. Učenci so se pri tem delu zelo povezali in tudi zabavali. Sledilo je prstno pletenje in kvačkanje, pri čemer je Sabina Mattersdorfer razvila zamisel, da lahko iz trakov naredijo lestve in figure otrok, ki bodo plezali po njih.

Razstava likovnih izdelkov učencev v kopalnici telovadnice OŠ Jožeta Moškriča, fotografija: Sabina Mattersdorfer, 2024

Ključni cilji:

– **V neizkoriščenem delu šolske telovadnice urediti mini razstavišče:** V kopalnici/umivalnici šolske telovadnice, ki je bila precej let zapuščen in neizkoriščen prostor, je Sabina Mattersdorfer s svojimi učenci uspešno uredila prostor, ki ima zmožnost presenetiti ljudi, v njih prebuditi zanimanje za prostor, za umetniške stvaritve ter za ustvarjalno razmišljanje izven ustaljenih okvirjev. Avtorica projekta dodaja, da si želi, da bo na novo nastalo malo galerijo v kopalnicah/umivalnicah telovadnice opazilo čim več ljudi in da jih bo ta pripravila k razmišljanju o kreativni uporabi pozabljenih in neizkoriščenih prostorov.

– **Poiskati idejo za 1. razstavo, ki bo ustrezala scenskim prostorom v telovadnici ob 60. obletnici**

– V sklopu projekta izpeljati aktivnosti, ki bodo v skladu z učnim načrtom, ter jih izpeljati v sklopu medpredmetnega povezovanja: Likovni izdelki za razstavo in ureditev scenskega prostora so bili narejeni v okviru pouka likovne umetnosti, izbirnih predmetov likovno snovanje v skladu z učnim načrtom, pri tem pa so se medpredmetno povezovali s predmetoma gospodinjstvo ter tehnika in tehnologija.

– **Vpeljati trajnostne prakse v likovno ustvarjanje:** Kopalnice/umivalnice šolske telovadnice je mentorici z učenci uspelo urediti v galerijo brez dodatnih stroškov. Za izdelavo razstavljenih likovnih del so uporabili vrvi, ki so ostanek pri proizvodnji. Človeške figure so oblikovali iz odpadne žice (ostanki od koledarjev), ki so jih kaširali z riževim papirjem. Ta je bil pridobljen iz cvetličarne kot ostanek zavijanja daril. Glinene kipe so izdelali iz gline, ki je bila na šoli predhodno že uporabljena, leseni podstavki pa so deli lesenih palet.

Pletenje vrvi, fotografija: Sabina Mattersdorfer, 2024

Okrasitev telovadnice za prireditev 60. obletnice šole, fotografija: Sabina Mattersdorfer, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Prva asociacija glede pojma degradirano okolje je običajno drugačna, kot jo je domislila avtorica, ki je navdih našla v prostorih znotraj uporabnega objekta, torej v prostorih, ki jih načeloma niti ne dojemamo kot degradirane. Tako je mogoče tudi v zgradbah, ki imajo svoj namen za odkrivanje kotičkov, sčasoma usahnili. Umetniške intervencije v tovrstne prostore opozorijo prav na to in lahko spodbudijo iskanje nekih novih funkcij. V okviru šolskega dela poleg poudarjenega senzibilizirajo tudi učence, da postanejo pozorni na podobne pojave tudi drugod, in jih nagovarjajo k razmišljanju o premalo izkoriščenih prostorskih potencialov.

*Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika*

Javna stranišča v Rimu so bila tudi prostor izmenjevanja mnenj in različnih izjav. Na površinah lesenih straniščnih poslopij, ki so stala pred vaškimi gostilnami, se je lahko zgodila marsikatera satirična, politično angažirana ali pornografska izjava. O tem piše v knjigi *Ure mojih dni* Mira Mihelič. V sodobnem času je stranišče morda še edini prostor v stanovanju, kjer smo zares popolnoma sami, varni in intimni. V teh prostorih pa lahko odgovarjamo tudi na sporočila ali pa listamo po medomrežju. V teh prostorih pa imamo tudi priložnost, da zares pogledamo in vidimo umetnost, ker ob opravljanju potrebe nimamo drugih omenjenih motilcev. Tako projekt z likovnimi deli zavzema in angažirano umešča izjave tja, kjer jih navadno nismo vajeni. Tako je vse, kar je oblikovanega tam, toaletni papir. Kiparski izdelki se povezujejo s tekstilnimi vrvmi, ki se kot lestve razpenjajo in umeščajo v prostor. Dialog med dodelano likovno formo in čisto kopalnico je znan. Če kje, si vsak razstavljaivec želi, da bi svoje umetniško delo razstavil v čistem in urejenem okolju, da bi to kar se da najbolje zasijalo in pripovedovalo svoje sporočilo.

*Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja*

Zgoraj: razstava likovnih izdelkov učencev v kopalnici telovadnice OŠ Jožeta Moškriča, fotografija: Sabina Mattersdorfer, 2024

Mladostniki s posebnimi potrebami, odnos in likovna umetnost

Maruša Rozman

Izbrano degradirano okolje: degradacija okolja na splošno, odnosni prostor

Starostna skupina: dijaki različnih starosti Zavoda za gluhe in naglušne

Likovna naloga: oblikovanje plakata o motivih iz narave, natančneje poseganju človeka v svet narave in degradacije okolja

Področje: risba, slikanje, grafično oblikovanje

Tehnika: kolaž

Učne oblike: individualna, skupinska

Učne metode: metoda praktičnega dela, pogovor, delo s slikovnim gradivom ...

Učni pripomočki: slikovno gradivo

Vrsta učne ure: praktična

Maruša Rozman je v svojem projektu *Mladostniki s posebnimi potrebami, odnos in likovna umetnost* o tematiki degradiranega prostora razmišljala konkretno in simbolno – odnosno. V svojem projektu je povezala tematiki fizične degradacije okolja ter prostor medosebnih odnosov. Kot vzgojiteljica v dijaškem domu Zavoda za gluhe in naglušne se Maruša Rozman pri svojem delu srečuje z mladostniki z motnjo avtiističnega spektra, z mladimi, ki so gluhi in naglušni, ter z mladostniki, ki imajo pridružene motnje. Ti so pogosto izključeni oz. slabše vključeni v širšo družbo in socialne ter fizične prostore njihovih vrstnikov.

Odnosne kompetence pri mladih, ki bivajo v dijaškem domu, so večkrat okrnjene. Pri mladih z avtizmom je prav krepitev socialnega, čustvenega in odnosnega prostora ključnega pomena. Številnim mladim čustveno-socialno področje predstavlja izziv in v odnosih čutijo ambivalentna občutja in zmedo, prav tako pa je širše socialno okolje tisto, ki mlade s posebnimi potrebami velikokrat izključuje oz. neuspešno vključuje.

V okviru pedagoško-likovnega projekta je Maruša Rozman z dijaki dijaškega doma za Gluhe in naglušne ustvarila plakat na temo narave in negativnih posledic

človekovega poseganja v naravo. Ključni cilj je bilo mentoričino spoznavanje dijakov in grajenje pozitivnega medsebojnega odnosa. Izkazalo se je, da je bil individualen pristop zelo učinkovit za spoznavanje z dijaki, saj se je tako lahko lažje prilagodila posameznim dijakom in sledila njihovim željam in zmožnostim. Likovno-pedagoški projekt je bil izveden v dveh tednih v mesecu novembru, in sicer 2 ponedeljka dopoldan in 2 torka popoldan. Ustvarjanju se je pridružilo 7 mladostnikov, 4 fantje in 3 dekleta. Projekt je potekal v skupnem prostoru dijaškega doma. Sam proces ustvarjanja je potekal zelo sproščeno in večinoma individualno.

V času ustvarjanja se je mentorica z dijaki pogovarjala o temi okolja in narave. Tako so se odpirale teme, kot so onesnaževanje, ribolov, električni avtomobili. Nekaterih dijakov tema ni pritegnila, zato so sodelovali na svoj način. Eden od dijakov je tako z mentorico gledal slike narave, natančneje koral, druga dijakinja pa je prinesla sliko ptica, ki je bila umeščena pozneje na stene dijaškega doma. Dva dijaka sta sodelovala z risanjem, v plakat pa so na pobudo enega od dijakov vključili tudi kos tekstila, ki ga je mentorica ustvarila s tehniko pletenja s prsti.

V dijaškem domu za gluhe in naglušne je zelo raznolika populacija. V skladu s tem so bili tudi odzivi na ustvarjanje plakata različni, dejavnost pa je bila prilagojena potrebam in zmožnostim posameznika.

Risanje na temo narave, fotografija: Maruša Rozman, 2024.

Ustvarjanje plakata, fotografija: Maruša Rozman, 2024.

Ključni cilji:

– **Krepitev čustveno-socialnega področja in odnosnega prostora:** Dijakom, ki se izobražujejo na šolah s prilagojenimi programi, socialni odnosi večkrat predstavljajo izzive. Odnosne kompetence pri mladih, ki bivajo v dijaškem domu Zavoda gluhih in naglušnih, so večkrat okrnjene. Še posebej pri mladih z avtizmom je krepitev socialnega, čustvenega in odnosnega prostora ključnega pomena, kar je mogoče spodbujati z organizacijo in izvedbo tematskega likovnega ustvarjanja. Mentorica je v času projektnih dejavnosti izbrala dijake, ki si želijo druženja in spoznavanja, ter dijake, ki jim je skupna dejavnost odvečno breme. Zanje je uvedla primerne prilagoditve, da so se v projekt lahko vključili na bližji način.

– **Spoznavanje mladostnikov in njihovih odnosov ob uporabi likovnega ustvarjanja:** Skozi likovno-ustvarjalni proces je Maruša Rozman prepoznala potrebe in želje dijakov po skupnem druženju in ustvarjanju ter hkrati njihove lastnosti, zmožnosti, talente, močne in šibke točke.

– **Krepitev odnosa mladostnikov z vzgojiteljico ob uporabi likovnega ustvarjanja:** Uporaba likovnega ustvarjanja kot sredstva za spoznavanje, povezovanje, druženje in krepitev odnosnega prostora se je izkazala kot učinkovito sredstvo za navezovanje stikov in krepitev odnosa mladostnikov z novo vzgojiteljico v dijaškem domu.

– **Pogovor o okoljski problematiki ob uporabi likovnega ustvarjanja:** V ustvarjalnem procesu se je zaradi izbranega motiva – narava in človekovo poseganje v naravo, razvil pogovor o okoljski problematiki, ki je prikazal odnos in zanimanje dijakov za naravo ter njihovo zmožnost empatije do narave, okolja in živali.

Fotografija na str. 73 levo: plakat dijakov Zavoda za gluhe in naglušne, fotografija: Maruša Rozman, 2024.

Fotografija na str. 73 desno: detajl iz plakata dijakov Zavoda za gluhe in naglušne, fotografija: Maruša Rozman, 2024.

ANALIZE MENTORJEV

Projektne naloge, ki so nastale v okviru projekta, kažejo, da razmisleki pedagogov o degradiranju presegajo ozko omejitev na okoljski vidik. Vanje namreč vključujejo tudi druge oblike zapostavljenosti, prezrtosti, izključenosti. Specialna pedagoginja v svoj razmislek o koriščenju likovnih aktivnosti sicer vključuje fizični vidik, a v ospredje bistveno bolj postavi simbolni, odnosni vidik, ki ga kot pomembnega in koristnega prepozna pri senzorno hendikepiranih mladostnikih in mladostnikih z motnjami avtističnega spektra. Likovno dejavnost, navezano na problematiko odnosa do okolja, uporabi predvsem za to, da lažje udejanji pedagoški koncept inkluzije. Kot učinkovitega se ji izkazuje zlasti individualni pristop, ki pa ga realizira na skupinskem izdelku, kamor vsak od udeležencev doda svoj del(ček). Kot ugotavlja, ji je likovna dejavnost odprla neki dodatni kanal za vzpostavljanje odnosa z mladostniki, ki sicer bistveno težje navezujejo stik s svojim socialnim okoljem.

*Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika*

Avtorica obravnava prostor, ki večini mladostnikov ni znan, je odmaknjen od vrveža, barv in veselja. Pri projektu prisluhnemo tišini, ki je tako vseprisotna v vsakem likovnem delu, pa naj bo to na površini, formalno ali vsebini močno glasno. Kot gledalci umetniškega dela smo povabljeni, da smo v dialogu z umetnino in da ob njej razmišljamo občasno tudi na glas. V likovni ustvarjalnosti moramo prisluhniti tišini, praznini, ki je na neki način tudi eden od pogojev, da bi lahko ustvarjalec v prostoru vzpostavil svojo izjavo, avtorsko delo v obliki umetniškega dela. Ti abstraktni pojmi se v pedagoškem procesu najbolje vzpostavljajo v delu z osebami, ki imajo omejene zmožnosti in so v izjavah najbolj suvereni, brez zadreg in omejitev, zgledov, kaj dela na sosednji mizi sošolec ali kaj reče in narekuje pedagoški delavec. Simbolno nas opozarja na likovne čute, ki jih velikokrat zanemarjamo in tako v dojemanju ali ustvarjanju likovnega dela ne vključujemo v celoto.

*Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja*

Kje je kip? Spoznavanje degradiranega območja nekdanje tovarne Utok Kamnik in reševanje uganke izginulega kipa usnjarja

Katarina Škofic

Izbrano degradirano okolje: nekdanja tovarna Utok Kamnik, opuščeno gradbišče Utok

Starostna skupina: učenke 3. triade OŠ izbirnega predmeta likovno snovanje

Likovna naloga: oblikovanje novega kipa za spominsko obeležje, zajem 3D objekta in urejanje videa

Področje: kiparstvo, 3D tehnologije

Tehnika: risanje, 3D zajem podatkov, video

Učne oblike: frontalna, individualna, skupinska

Učne metode: pogovor, metoda praktičnega dela, razlaga, demonstracija uporabe aplikacije Polycam za zajem 3D podatkov

Učna sredstva in pripomočki: aplikacija Polycam

Vrsta učne ure: praktična

Projekt je Katarina Škofic zasnovala na podlagi območja nekdanje tovarne Utok v Kamniku, ki si jo je izbrala zaradi bližine doma in osebnega zanimanja. Območje je evidentirano v Pregledovalniku baze funkcionalno razvrednotenih območij pod številko 1034 in nazivom Opuščeno gradbišče Utok, obsega pa 0,46 hektarja. Na današnji lokaciji degradiranega območja se je leta 1805 nahajala usnjarna Jakoba Umšlakerja, ki je pozneje zamenjala veliko lastnikov. Leta 1924 je usnjar no kupil mladi usnjarski tehnik Tone Knaflič, ki je obrt uspešno razširil in posledično postavil obsežnejši tovarniški obrat. V letu 1933 je tovarna izvozila pretežni del celotne proizvodnje svinjskega usnja v Ameriko, Francijo, Švico, Nemčijo, Avstrijo, Švedsko, Belgijo, Avstrijo in Italijo. Zaradi uspešnega obratovanja je Knaflič odkupil precej zemljišča, obnovil stare objekte in do leta 1938 zgradil nekaj novih.

Prihod druge svetovne vojne podjetja na začetku še ni opustošil, saj je ves čas izdelovalo svinjsko usnje. Proizvodnja je bila sčasoma z zavednim delavstvom delno sabotirana. Veliko delavcev je odšlo v partizane ali pa so sodelovali pri narodnoosvobodilnem gibanju. Številni so življenja žrtvovali za domovino in se tako nikoli več

vrnili v tovarno. V spomin na padle talce je pozneje bil postavljen spomenik, ki je delo kiparja Borisa Kalina iz leta 1946. Ker je kip, ki je bil del spominskega obeležja, med letoma 2003 in 2005 izginil iz depoja, je Katarina Škofic projektno nalogo zastavila problemsko ter z učenkami predmeta likovno snovanje raziskala možne rešitve.

Učenkam je mentorica zastavila naslednja vprašanja: Zakaj je bilo postavljeno spominsko obeležje? Ali bi kip na podstavku nadomestile z drugim kipom? Kaj bi predstavljal nov kip? Zakaj je pomembno ohranjanje spominskega obeležja? Kdo skrbi za ohranjanje kulturne dediščine? Ali lahko mladi prevzamejo odgovornost za stvari, ki se nam zdijo v okolici pomembne? Kako bi opozorili na manjkajočo skulpturo? Skupinski končni izdelek, ki je združeval video, 3D zajem prostora podatkov in risbo, je v skupino vnesel sodelovalno vzdušje, v učenkah pa vzbudil predvsem družbeno angažiranost in radovednost. Koda QR s povezavo do videa učenk je pozneje bila umeščena v bližino manjkajočega kipa.

Ključni cilji:

– Raziskati degradirano območje – gradbišče Utok, zgodovino tovarne Utok in zgodbo izginulega kipa Borisa Kalina

– Učenke spodbuditi k razmišljanju o kulturni dediščini, umestitvi kiparskih likovnih del v prostor, o spremembah v prostoru in o urbanizmu

– Spoznavanje izrazov, kot so kopija, original, odlitek ipd.

Viri in literatura:

Hanc, M. (2014) Kamničani po desetih letih še vedno brez kipa usnjarja. Delo. Dostopno na: Kamničani po desetih letih še vedno brez kipa usnjarja. Krašovec, N. (2022). Iz težave se rodi priložnost: idejna zasnova revitalizacije območja nekdanje tovarne Utok v Kamniku: zaključno delo (magistrsko delo). Repozitorij Univerze v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=138519&lang=slv>.

Učenki med snemanjem videa, fotografija: Katarina Škofic, 2024

Učenka pri uporabi aplikacije Polycam za zajem kiparskega izdelka, fotografija: Katarina Škofic, 2024

Učenke ob podstavku manjkajočega kipa, fotografija: Katarina Škofic, 2024

Učenke predmeta likovno snovanje pri skiciranju, fotografija: Katarina Škofic, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Projekt Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo nagovarja problematiko okolij, katerih izvor oz. izhodišče ni primarno kulturni ali umetniški, temveč so nastali kot posledica drugih potreb, npr. industrije, črpanja določenih naravnih virov, transporta ipd. A kot takšni predstavljajo tudi odsev nekega časa ter tedanjih oblikovalskih in arhitekturnih smernic in bi ob ustreznem tretmaju lahko bili (morali biti) tudi objekti kulturnega zavedanja obče populacije. Manj pogosto so v tovrstnih lokacijah bili tudi spomeniki, ki imajo bistveno neposrednejšo zvezo z likovno umetnostjo. Mačehovski odnos do tega se kaže tudi v 'izginotjih' tovrstnih artefaktov. Likovna pedagoginja v svojem razmišljanju poudari prav ta vidik, tj. izgubljeni spomenik pred propadajočim poslopjem industrijske zgradbe. Skrb za kulturno dediščino predstavlja enega splošnih ciljev likovne umetnosti v šoli, zato je pomembno uvideti sleherno možnost, da učencem približamo tudi ta vidik okolja.

Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika

Svoboda javnega prostora je omejena. Tako s prostorski koordinatami kot s pravili, ki nam jih zapovedujejo avtoritete. Dragocen prispevek Katarine Škofic je obravnava javne spomeniške plastike, s katero nas vabi k raziskovanju in iskanju kipa Borisa Kalina. Ni prvi spomenik, ki bi ga iz javnega prostora umaknili. To se je zgodilo na današnjem degradiranem območju nekdanjega Sokolskega doma, kjer je iz arhitekturne line izginil kip kralja Aleksandra in smo ga zaradi raziskovalnega problema Katarine Škofic našli pri domačinu doma v Zagorju ob Savi. Ob kolektivnem spominu, ki ga imamo v krajih odraščanja ali bivanja, so številne spomeniške plastike prav tako del pozabljanja in svojevrstne kolektivne degradacije. Spomeniki s svojim časovnim zamikom v sedanjosti mladim govorijo nekaj drugega, če sploh, kot v času njihovega nastanka. V veduti mesta in prostora postanejo samoumevni in spregledani. Katarina Škofic s svojim prispevkom opozori na več vprašanj, povezanih z javnimi spomeniki. Med drugim tudi s podobo podstavka, na katerega lahko zaradi njenega uvoda posameznik umesti svojo podobo, svoj opomnik, spomenik. V ustvarjalnem procesu so se mladostniki srečali z izkušnjo in ne nazadnje z zahtevnostjo ter odgovornostjo postavljanja javnih spomenikov.

Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja

Sodelovanje z lokalno skupnostjo za novoletno okrasitev parka Univerzale v Domžalah

Katarina Škofic

Izbrano degradirano okolje: tovarna Univerzale v Domžalah

Starostna skupina: učenci OŠ Rodica

Likovna naloga: oblikovanje okrasov z uporabo mreže in odpadne tekstilne vrvi

Področje: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, oblikovanje, grafika

Tehnika: vezenje/vozanje na mrežo

Učne oblike: frontalna, individualna, skupinska

Učne metode: metoda praktičnega dela, pogovor, razlaga, demonstracija tekstilnih tehnik

Vrsta učne ure: praktična

Zgoraj desno: okrasitev parka Univerzale, fotografija: Katarina Škofic, 2024

Drugi projekt Katarine Škofic je nastal na podlagi pobude za okrasitev parkov občine Domžale. Za okrasitev je izbrala park pri nekdanji tovarni Univerzale, ki je danes degradirano območje in se nahaja v bližini OŠ Rodica, kjer poučuje. Tovarna Univerzale je s proizvodnjo prenehala v letu 2003, odkar so v prostorih nekdanje tovarne delovala manjša podjetja in posamezniki. Prostor je delno še v uporabi, vendar je stavba precej dotrajana, prenove in drugi vzdrževalni posegi pa so slabo premišljeni oz. niso primerni, prisoten je tudi vandalizem. Park Univerzale revitalizacije ni doživel. Degradirano območje je evidentirano v Pregledovalniku baze funkcionalno razvrstjenih območij v Sloveniji pod številko 1055, obsega pa 1,7 hektarja.

Projekt okrasitve parka Univerzale v Domžalah je priložnost šole, da se poveže z lokalno skupnostjo, ter hkrati priložnost učencev, da svojo ustvarjalnost pokažejo zunaj šole. Hkrati pa je projektno delo tudi priložnost, da so se učenci seznanili s tematiko degradiranih območij. Umestitev okrasitve na področje degradiranega območja spodbuja razmišljanje o problematiki degradiranih območij, obenem pa lokalno skupnost opozarja na pomen umetnosti za vzpostavitev dialoga na področju urbanih degradiranih območij. Pri izdelavi okrasov so sodelovali vsi učenci šole, vsak oddelek je izdelal svojega. Izdelki so bili prilagojeni zunanemu prostoru, zanje pa je bil uporabljen trajnostni material – tekstilni od-

padek iz tovarne tekstila Inplet iz Sevnice. Nosilec za tekstil je mreža, ki je namenjena zunanji uporabi in je bila uporabljena za vezenje motivov. Likovna podoba je bila opremljena z besedilom: »Prepletanje vrvic in vezenje sta že pri nastanku spodbujala sodelovanje in prijetno vzdušje. Veseli bomo, če bomo vzdušje sodelovanja in preplet ustvarjalnosti prenesli tudi na mimoidoče.«

Ključni cilji:

- Ustvariti okraske z uporabo mreže in odpadne tekstilne vrvi
- Opozoriti na degradiran prostor nekdanje tovarne Univerzale Domžale in pripadajočega parka
- Spoznavanje tekstila kot materiala v umetnosti
- Urjenje ročnih spretnosti

Viri in literatura:
Domžale (b. d.). Univerzale (nekdanja Oberwalderjeva tovarna). Dostopno na: [https://www.visitdomzale.si/dozivetja/kulturna-doizvetja/univerzale-\(nekdanja-oberwalderjeva-tovarna\)](https://www.visitdomzale.si/dozivetja/kulturna-doizvetja/univerzale-(nekdanja-oberwalderjeva-tovarna)).

Okrasitev parka Univerzale, fotografija: Jure Gubanc, 2024

Izdelava okraskov, fotografija: Katarina Škofic, 2024

Velunjski graben in potopljena vas Družmirje

Nataša Tajnik Stupar

Izbrano degradirano okolje: Velunjski graben

Starostna skupina: dijaki 4. letnika gimnazije

Likovna naloga: dijaki izdelajo tekstilni izdelek ter končni izdelek v tehniki fotomontaže ob upoštevanju konteksta in vsebine projekta

Področje: tekstilno oblikovanje, fotomontaža

Tehnika: pletenje s prsti, digitalne tehnike za obdelavo fotografij

Učne oblike: frontalna, individualna, skupinska

Učne metode: metoda praktičnega dela, pogovor, razlaga, demonstracija tehnike pletenja s prsti, delo s slikovnim gradivom

Učna sredstva in pripomočki: fotografije Velunjskega grabna

Vrsta učne ure: praktična

Projekt naslavlja problematiko degradacije okolja v Šaleški dolini, ki je nastalo kot posledica izkopavanja lignita za potrebe energetske industrije. Osredotoča se na informiranje o potopljivi vasi Družmirje, ki se je zaradi posegov v okolje popolnoma pogreznila in izginila. Ugreznanje terena je zaradi praznin v podzemlju namreč vodilo v nastanek treh umetnih jezer: Velenjskega jezera, Škalskega jezera in Družmirskega jezera. V spodnjem delu večjega potoka Velunja, posebno ob njegovem izlivu v Družmirsko jezero, je zaradi ugrezninske prelomnice in visoke vrednosti vodnega pretoka nastala velika erozija zemeljskega materiala. Projekt ozavešča o degradiranem območju, ki zaradi pridobitnih dejavnosti Premogovnika Velenje in kontinuiranega ugreznanja javnosti ni dostopno in je prikrito.

Ker je bila dolina pred posegi v prostor večinoma prekrita s kmetijskimi površinami z izjemno rodovitno zemljo (bližina ugaslega vulkana Smrekovec), na posameznih manjših področjih sicer delno močvirnata, tudi ob začetku ugreznanja ni bila navidezno težavna v družbenem kontekstu. Zaradi energetike, ugrezninskega delovanja in poznejše izgradnje mesta Velenje (za potrebe uvožene delovne sile iz nekdanjih Jugoslovanskih republik) je Šaleška dolina izgubila številne kmetijske površine, večjo vas Družmirje, zaselke na področju današnje Termoelektrarne Šoštanj, del vasi Škale in Gaberke, ki so še vedno

izpostavljene ugrezanju. Degradacija okolja je poleg nepopravljive škode v naravnem okolju pustila negativne posledice tudi za lokalno prebivalstvo, ki je zaradi okoljskih sprememb izgubilo svoje domove (Rezman, 2020). Projekt je bil izveden z dijakinjami 4. letnika umetniške gimnazije likovne smeri v Šolskem centru Velenje. Dijakinje so se naučile tehnike pletenja s prsti in priprave recikliranega prediva z razrezom majice brez rokavov. Med ustvarjanjem so razmišljale o uporabni vrednosti tekstilnega izdelka, kako bi ga lahko uporabile in kaj vse bi lahko z njim ustvarile. Ob predstavitvi tematike o degradiranih okoljih in povezavi z likovno umetnostjo so se z mentorico odločile za izbor teme ter nosilnega motiva fotomontaže, ki so jo ustvarile kot izdelek naloge. Ker je dostop do degradiranega območja za javnost zaprt, je za namene izvedbe fotomontaže fotografijo lokacije priskrbel mentorica. Dijakinje so se za omenjeno temo odločile na podlagi želje po izražanju lastnega doživljanja okoljske problematike v Šaleški dolini. Kot svoje izrazno sredstvo so izbrale otroške lutke BabyBorn in jih opremile oz. okrasile s svojimi tekstilnimi izdelki, ki so jih ustvarile ob izvedbi učne situacije pletenja s prsti. Fotografije otroških lutk, okrašenih s tekstilnimi izdelki, so uporabile za izdelavo fotomontaže, ki upodablja izliv potoka Velunje v Družmirsko jezero, ki je zalilo območje vasi Družmirje. Otroške lutke simbolizirajo presek med obema degradiranimi okoljema – Velunjski graben in Družmirje, hkrati pa ponazarjajo posledice degradacije okolja.

Zastavljena naloga je bila med dijakinjami zelo dobro sprejeta. V okviru naloge, ki se je vsebinsko osredotočala na oblikovanje konceptualne forme in konteksta, so se dijakinje naučile ročne spretnosti, ki so jo postavile v sodoben kontekst, hkrati pa so spoznale pojem trajnostne in netrajnostne rabe okolja. Po besedah udeležencev v projektni nalogi so participatorni ustvarjalni procesi med dijaki dobro sprejeti, saj imajo občutek, da so slišani in da lahko uveljavijo svoje ideje in mnenja. Navaja, da dijaki menijo, da je umetniško izražanje močen medij za prenos informacij.

Viri in literatura:

Premogovnik Velenje, d. o. o. (b. d.). Dostopno na: <https://www.rlv.si/>.
Rezman, P. (2020). Ekološko protestno gibanje Velenjske kotline. V Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi. (str. 149–158). Založba ZRC. doi: https://doi.org/10.3986/9789610502623_12.
Šterbenk, E., Ževart, M., Lenart, F. (2020). Šaleška jezera kot realna razvojna možnost na področju rekreacije in turizma ob upoštevanju okoljskih omejitev. V Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi (str. 171–183). Založba ZRC. doi:10.3986/9789610502623_14.

Fotomontaža – likovno delo dijakov 4. letnika umetniške gimnazije ŠC Velenje, 2024.

Ključni cilji:

– Prenos, raziskava in postavitve vsebine v sodobni kontekst z informacijo o potopljeni vasi Družmirje in Velunjskemu grabnu

– Uporaba prstnega pletenja pri izdelavi tekstilnega izdelka: Dijaki se naučijo prstnega pletenja, pripravijo/razrežejo reciklirano predivo iz majice in izdelajo tekstilni izdelek, pri katerem so pozorni na formo in kontekst samega projekta.

– Usvojitev pojma trajnostne in netrajnostne rabe okolja

Ustvarjalni proces dijakov 4. letnika umetniške gimnazije, fotografija: Nataša Tajnik Stupar, 2024

ANALIZE MENTORJEV

Okolje, ki ga je v ospredje postavila avtorica, sodi med precej tipična degradirana območja. Na slednja se običajno iščejo razmeroma celostne rešitve v fizičnem smislu, bistveno manjši pomen pa se namenja socialnemu vidiku. Za slednjega se (včasih neutemeljeno) domneva, da se bo uredilo samo po sebi, saj se bodo prebivalci teh območij preprosto prilagodili, navadili in sprejeli določeno stanje. Tovrstni spregled problematike zna pogosto najbolj radikalno, nebrzdano in boleče neposredno nagovoriti mladostniška generacija, kadar jim pedagog ponudi možnost, da o tem sploh razmišljajo. 20. januarja 2025 je namreč v največjem slovenskem premogovniku Velenje na čelu jame Preloge na globini 470 metrov prišlo do vdora gline. Material je zasul več rudarjev. Trije so v nesreči izgubili življenje. Tragični dogodki, ki so zaznamovali čas po projektu, so pokazali na več kot utemeljeno skrb mlade lokalne populacije in upravičeno postavljanje ogledala družbi, v katero so rojeni.

Dr. Uršula Podobnik,
docentka za področje Likovna didaktika

Zgoraj: fotomontaža – likovno delo dijakov 4. letnika umetniške gimnazije ŠC Velenje, 2024.

Šaleška dolina je še zadnja med nekdanjimi rudarskimi dolinami v domovini, ki ima izrazit industrijski oziroma rudarski predznak. Mesto, nekdanje Titovo Velenje, se je zaradi naravnih bogastev surovin po drugi svetovni vojni razvilo po novih urbanističnih in arhitekturnih standardih. Takratna oblast je ob življenjsko nujnih infrastrukturah zgradila tudi dve večji arhitekturni poslopji, njun program pa je namenjen kulturi. Kulturna krajina vsakega obiskovalca, ki se pripelje v Velenje in za grajskim poslopjem sreča šoštanjno termoelektrarno, je vsakokrat nadrealističen prizor, ki ga v svoji kulturni krajini nismo vajeni. Ta kontrast je viden tudi v fotomontažah, ki jih je avtorica ustvarjala s srednješolskim občinstvom. V tem delu je namreč za projekt Degradirana okolja in umetnost zelo pomembno, da smo lahko v naboru del deležni tudi izjav mladostnikov in ne samo osnovnošolskih najstnikov. Dialog, ki ga je imela mentorica, se izkazuje v izbiri motiva, ko naplavljeni dojenčki, odeti v pletenine, lebdijo po fotografskem kadru in so kot sateliti nekakšnega nadrealističnega filma. Medijsko je delo nadgrajeno s sodobnimi tehnologijami in nas spoprijema z vsakodnevnim digitalnim rokovanjem, v katerem je z umetno inteligenco vse več montaž, prevar in pasti.

Boris Beja,
docent za področje Likovno izražanje
na področju tekstilnega oblikovanja

8 Primerjava SWOT analiz študentov in učiteljev o degradiranih okoljih

doc. dr. Uršula Podobnik

POVZETEK

Načrtovanje, priprava in izvedba projektne aktivnosti vselej predstavlja zahtevno nalogo, ne glede na to, ali je v ospredju avtorjeva lastna intervencija ali organizacija za širši krog udeležencev. Del tega procesa lahko vključuje tudi SWOT analizo, s katero se presoja prednosti, slabosti, priložnosti in tveganja izbranega projekta. V pričujoči raziskavi smo naredili analizo zapisov, ki so jih v okviru svojih projektih nalog naredili udeleženci izobraževanja Degradirana okolja in likovna umetnost. V analizo smo vključili 10 analiz in naredili vsebinsko in formativno primerjavo zapisov študentov in zaposlenih pedagogov, ki so se udeležili projektih izobraževalnih aktivnosti. Razlike med študentsko populacijo in zaposlenimi učitelji so se pokazale predvsem v tem, kaj oz. koga postavljajo v središče svojih razmišljanj.

Ključne besede: projektno delo, degradirano okolje, umetniška intervencija, SWOT analiza

PREDSTAVITEV

Projekt Degradirana okolja in likovna umetnost sicer primarno nagovarja pedagoški kader, vendar pa je v svojem jedru zasnovan tako, da sočasno spodbuja prepletanje različnih področij in stimulira sodelovanje različnih soustvarjalcev tako znotraj kot izven matične pedagoške institucije. Poseben poudarek je namenjen vlogi kulturnega ozaveščanja sodelujočih in razvijanju subtilnega odnosa lokalne skupnosti do naravne in kulturne dediščine v njihovem okolju (Rodrigues da Silva, Boguea, 2023). Tovrstne vsebine so nekoliko kompleksnejše in v šolskem prostoru običajno presegajo okvir posameznega učnega področja tako po časovni kot vsebinski strani. Zato jih je lažje izvajati v obliki projektne dela, ki je v šoli razmeroma pogosti spremljevalec običajnega pouka, tudi pouka likovne umetnosti (Gomez-Pintado, 2013). Likovni pedagogi določene projekte oblikuje-

jo na lastno pobudo, pri takšnih, ki vključujejo širši nabor področij oziroma so zasnovani raznovrstnejše, pa sodelujejo z drugimi, včasih samoiniciativno, drugič na pobudo projektne vodje ali na željo vodstva šole. Projektno delo pogosto prispeva k vzpostavitvi pristnejšega odnosa med sodelujočimi. Ob vzpostavitvi pozitivne klime se zmanjša pritisk na učenca ter ojača njegove sposobnosti iskanja alternativ in variacij, modificiranja zamisli, razvijanje kompleksnejše ideje ipd., kar predstavlja temelje kreativnega učenja oz. učenje s kreativnostjo (Wright, 2008). Gajda, Beghetto in Karwowski (2017a) v svoji obsežni metaanalizi dokazujejo korelacijo med ustvarjalnostjo in učnimi dosežki. Pri tem k bolj kreativnim dosežkom učenca prispevata zlasti pozitiven odnos učitelja in njegova čustvena podpora (Gajda, Beghetto, Karwowski, 2017b). Odnos med obema deležnikoma se najbolj očitno kaže v neposredni interakciji med učiteljem in učencem.

V projektu Degradirana okolja in likovna umetnost smo za udeležence predvideli pridobivanje kompetenc predvsem z lastnim razmislekom o možnostih projektne dela, ki ga nudi prezrto in devastirano lokalno okolje. Oblikovanje in izvedba projektne naloge na samostojno izbrani degradirani lokaciji je prispevala k razvijanju kompetenc na različnih področjih, od področja razvijanja kulturne zavesti in izražanja ter didaktičnih, trajnostnih, socialnih, državljanskih idr. kompetenc. Uspešno razvijanje naštetih kompetenc predstavlja razmeroma zahteven proces, ki zahteva svoj čas in izkušnje. Glede na naravo projekta je večina kompetenc, ki smo jih poudarili v projektne nalogi, povezana z ustvarjalnostjo na področju vzgoje in izobraževanja, sposobnostjo načrtovanja različnih oblik medpredmetnega povezovanja in povezovanjem znanja z različnih področij (likovna umetnost, arhitektura, materiali, tekstil, kulturna dediščina) ter inovativnim likovnim raziskovanjem s pomočjo novih tehnologij. Poleg tega kompetence zajemajo tudi poznavanje raziskovalnega dela kot dejavnika za spodbujanja lastnega profesionalnega razvoja in razvi-

janja avtonomnosti, (samo)kritičnosti, (samo)refleksivnosti in (samo)evalviranja ter prizadevanje za kakovost. Udeleženci so morali oblikovati in izvesti lasten projekt, povezan z lokalnim degradiranim okoljem, ter oddati projektno nalogo, če so želeli pridobiti ustrezna dokazila o izobraževanju. Projektne naloge je bila zasnovana tako, da je vsebovala preučitev izhodiščnega objekta oz. lokacije, snovanje vsebine (oblikovanje koncepta), izvedbo določenih intervencij ali aktivnosti, povezanih z izbrano lokacijo, ter SWOT analize štirih vidikov: prednosti, slabosti, priložnosti in tveganj (nevarnosti), ki so zaznamovali njihovo izkušnjo. Analiza SWOT je namenjena presoji ključnih vidikov v določenem okolju oziroma organizaciji (Sammut Bonnici, Galea, 2015), ki je na področju likovno-pedagoškega usposabljanja redko prisotna. Glede na naravo projektne naloge pa smo presodili, da lahko tovrstna analiza udeležencem olajša presojo različnih vidikov, ki vplivajo na uspešnost projekta. Za to smo se na podlagi cilja odločili, da udeleženci ob načrtovanju in izvedbi presodijo različne vidike in razvijejo kompetenco ocenjevanja možnosti, ki jih ima izbrano degradirano okolje. Bodoči pedagogi morajo pri organizaciji tovrstnih projektov biti pozorni, da čim več možnosti izkoristijo in hkrati vanj vključijo tudi določene vsebine iz UN (2023). V nadaljevanju predstavljamo izsledke analize obeh sklopov dokumentacije.

METODOLOGIJA

Raziskovalno vprašanje

Vidiki so, razumljivo, med seboj različni, saj so bili povezani s samostojno izbranimi lokacijami. Zanimalo pa nas je, ali se bodo v SWOT analizi (PSPO) pojavljale kakršne koli splošne razlike med pogledi študentov in pogledi učiteljev. Zastavili smo si naslednje raziskovalno vprašanje:

RV1: Katere karakteristike SWOT analize so med udeleženci izobraževanja bolj in katere manj izpostavljene pri presojanju lastnega projekta?

Metoda

Glede na naravo raziskovalne tematike in raziskovalnega vprašanja smo sledili kvalitativni paradigmi raziskovanja in uporabili dokumentacijsko metodo. Pregledali smo pisne izdelke udeležencev (tj. njihove projektne naloge), s posebnim poudarkom SWOT analize (PSPO), ki je predstavljala sestav-

ni del projektne naloge. Slednja izkazuje predvsem, kako so udeleženci premislili različne vidike izbrane lokacije z vidika (pedagoške) izvedljivosti projekta.

Vzorec

V raziskavi je v dveh različnih oblikah sodelovalo 28 udeležencev izobraževanja, in sicer 11 študentov (v izvedbi 10-dnevne poletne šole) in 17 učiteljev (v izvedbi 2-dnevne izobraževanja).

Opis postopka

Udeleženci so najprej izbrali degradirano lokacijo v svojem domačem okolju (opuščen industrijski objekt, zapuščen kamnolom, razpadajoče poslopje ...). Sledilo je raziskovanje izhodiščne namembnosti izbranega prostora, zgodovinskih dejstev o dejavnosti, ki se je tam odvijala, ter vzrokov za njeno opustitev in razlogov degradacije. Udeleženci so bili spodbujeni, da se pri razmišljanju o vsebini oprejo tudi na (fizične) ostanke opreme, posebnosti objekta (razsežnost, oblike, razčlenjenost ipd.), opazujejo potencialne, že prisotne intervencije (npr. grafiti, demontaža ...), vplive naravnih dejavnikov ipd. Na podlagi tega so poskušali oblikovati izvedljiv koncept reaktivacije, ki je z izbranim izhodiščem smiselno povezan, in zasnovati ideje za ublažitev degradiranosti. Želja je bila, da bi s svojim prispevkom opozorili, izzvali oziroma ozaveštili lokalno skupnost, da začne o izbranem okolju (ponovno) razmišljati. Vsi udeleženci, ki so želeli prejeti potrdilo o opravljenem izobraževanju, so morali pripraviti in oddati pisno projektno nalogo. Za pripravo projektne naloge so na voljo imeli dva meseca. V tem času so bile organizirane tudi mentorske konzultacije. Slednje niso bile obvezne, a se jih je udeležila večina sodelujočih, ki so pripravljali svoje projekte. V analizo so bile zajete vse SWOT analize iz projektih nalog (N = 10), in sicer 6 študentskih in 4 učiteljske.

REZULTATI Z INTERPRETACIJO

Tabela 1: Zbirna tabela

N = 10	prednosti	slabosti	priložnosti	tveganja	skupaj
študenti	20	13	25	13	72
učitelji	8	5	8	9	30
skupaj	27	19	31	22	102

SWOT analiza (PSPO) izpostavljenih vidikov izbrane degradirane lokacije

V okviru likovnih aktivnosti je SWOT analiza (PSPO) za večino udeležencev izobraževanja predstavljala manj znan način razčlenjevanja posameznih vidikov oz. kategorij (prednosti, slabosti, priložnosti, tveganja). Število opažanj, ki so jih poudarili v posamezni kategoriji, je bilo popolnoma prepuščeno vsakemu udeležencu. Skupaj so jih napisali 102.

Med udeleženci lahko hitro opazimo pomembno razliko, povezano s tem, kaj postavljajo v središče svojega razmišljanja. Pri študentih je opazna izrazita osredotočenost na izbrano lokacijo in lastno (likovno) intervencijo vanjo, bistveno manj pa na potencialno izvedbo projekta v okviru pedagoške dejavnosti. Osredotočenost učiteljev je v veliki meri drugačna. Pogosteje namreč razmišljajo o potencialni izvedbi projekta z učenci. Zato večino njihovih opažanj vsebuje razmislek o tem, kako utegne določen vidik vplivati na izvedbo aktivnosti z mlajšo populacijo in kaj to pomeni z vidika organizacije pedagoškega procesa. Zbirna tabela (Tabela 1) pokaže kategorije, ki so jim udeleženci namenili več poudarka.

Kot lahko vidimo, sta pri študentih manj zastopani negativni kategoriji, tj. Slabosti in Tveganja, bolj pa pozitivni kategoriji, tj. Prednosti in Priložnosti. Izstopa predvsem slednja, kjer so študenti navedli največ zapisov. V primerjavi z njimi so učitelji največ opažanj napisali pri Tveganjih, a so te skoraj izenačene tudi s Prednostmi in Priložnostmi. To priča o tem, da so pozitivni vidiki vendarle prevladali negativne, da pa se učitelji, katerih presojo vodijo tudi izkušnje z izvajanjem tovrstnih projektov z učenci/dijaki, zavedajo tudi izzivov, ki jih to prinaša s seboj. Študenti so pri načrtovanju bili večinoma bolj osredotočeni nase, kar predstavlja obvladljivejši organizacijski zalogaj. Na potencialna tveganja so razumlji-

vo gledali iz svoje perspektive in dejstva, da so v tovrstni (individualni) izvedbi potencialne ovire manj omejujoče. Druga opazna razlika med respondenti je povezana s podrobnostjo opisanih razmislekov (Tabela 2). Zapisi študentov o različnih vidikih projekta so v primerjavi z učitelji precej podrobnejši. To pripisujemo dejstvu, da so njihovi projekti nastajali v tesni interakciji med njimi samimi, saj je poletna šola potekala v dvotedenskem bloku, kar je omogočalo neposredno interakcijo z vrstniki in medsebojno učenje (Le, Janssen, Wubbels, 2018). Oblika izvedbe izobraževanja pa jim je omogočala tudi pogosto komunikacijo z mentorji, ki so neposredno spremljali proces razvijanja posamezne ideje in pomagali pri uvidu dodatnih možnosti. Kot dokazuje študija Glăveanu in Beghetto (2016) učeči ob ustreznem delovanju učitelja prejme možnost plasiranja svoje ideje, zagovarjanja svojega razmišljanja in se spoprijema tudi z drug(ačn)imi pogledi. Pomemben del te interakcije je tudi korektna povratna informacija (Glăveanu, Beghetto, 2016). Poleg tega so študentje tesneje vpeti v podoben način dela (raziskovanje, študij, pisanje seminarskih nalog in drugih besedil) ter večji tovrstnih nalog, saj je njihova učna kondicija nenehno na preizkušnji. Na drugi strani so zapisi učiteljev večinoma kratki, zgoščeni in osredotočeni na bistvene informacije. V svojem zapisu posameznega vidika ne opisujejo zelo podrobno, kljub temu pa ga znajo smiselno umestiti v celosten kontekst. Pogosto se njihove ideje neposredno povezujejo celo na njihove osebne spomine. Določenih detajlov ali povezav sicer v svoje besedilo ne vnašajo, pač pa jih kombinirajo in modificirajo v mislih. Sočasno s tem pa večinoma že razmišljajo tudi o prenosu vsebine v šolsko okolje. V zapisih tako ohranjajo predvsem tisto, za kar presoja-

Tabela 2: Vsebinska tabela

projekt	prednosti	slabosti	priložnosti	tveganja
ŠTUDENTI				
1230	• Neposredna povezava tekstilnih tehnik z DO*		• Revitalizacija lokalne dediščine • Ustvarjanje trajnostnega kulturnega prostora.	
ČRNUŠKI VRTIČKI	• Možnost samooskrbe s sadjem in zelenjavo. • Vrtiček si lahko vsak posameznik uredi po lastnih željah (postavi lopo za shranjevanje orodja, klopi za sedenje, postavi ograjo ali živo mejo, s katero označi svoje ozemlje itd.). • Vrtički omogočajo odmik v naravo ljudem, ki živijo v bližnjem blokovskem naselju. • Krepitev motoričnih spretnosti z obdelovanjem zemlje.	• Slabo urejen dostop do vrtičkov, še posebej, če bi do njih želeli dostopati z avtomobilom, kar je slabo za dostavo orodja in drugih pripomočkov za vrtnarjenje. • Nepovezana skupnost vrtičkarjev. • Ni urejenega območja za sanitarije. • Ni urejenega prostora za skupno druženje uporabnikov vrtičkov. • Ni urejenih skupinskih vrtnih lop, kjer bi si uporabniki lahko izposodili orodja in pripomočke za vrtnarjenje.	• Povezovanje skupnosti vrtičkarjev z različnimi aktivnostmi in uporabniškimi pripomočki. • Medosebno sodelovanje in pomoč uporabnikov. Postavitev vrtnih lop na več lokacijah po vrtičkih, kjer lahko uporabniki shranjujejo in si izposojajo orodja in druge pripomočke. • Ureditev prostora za druženje skupnosti ter izvajanje izobraževalnih delavnic za vrtnarjenje. • Izmenjevalnica semen.	• Območje je v lasti zasebnega podjetja, ki uporabnikom oddaja površine za vrtnarjenje
DELAVKE IN DELOVNA HALJA	• Tovarna je v središču vasi, na križišču, kjer se glavna cesta stika s stranskimi in povezuje dva dela vasi. Ključna prednost je v lokaciji, saj je tovarna v bližini glavne ceste in jo opazimo ob prihodu v vas. Dovoz do tovarne je mogoč z glavne ceste, kot tudi z ene od stranskih cest. • Zgradba je od zunaj v dobrem stanju (streha, zidovi in okna so še vedno celi). Zunaj je veliko dvorišče, ki je dovolj velik prostor za razne dogodke/proslave. • Prebivalci Babnega Polja in sosednjih vasi (tudi s Hrvaške strani) si želijo, da tovarna ne bi le prazno stala in sčasoma propadala, saj bi si želeli več delovnih mest v bližini. Veliko ljudi se namreč vozi na delo v precej oddaljena mesta, mladi pa se selijo drugam, kjer je več možnosti za zaposlitev.	• Vhod in pogled v notranjost ni mogoč brez predhodne najave in dovoljenja lastnikov. • Za izvajanje nekih dejavnosti (umetniških delavnic, razstave ...) bi se morali prostori najeti, kar pomeni tudi finančni strošek.	• Združitev tovarne in umetniškega koncepta lahko prispeva k ohranjanju lokalne zgodovine vasi in njenih prebivalcev, vzpostavljanje skupnosti, povezovanje generacij ... • Tovarna ali vsaj njeno dvorišče ponujata možnost prostora za razstave, dogodke, ustvarjalne delavnice. • Kaže se tudi možnost za sodelovanje (lokalnih) umetnikov, skupnosti in organizacij. To pa bi lahko bila priložnost za pridobitev finančnih sredstev (subvencije za kulturne projekte). Primer tega bi lahko bilo sodelovanje umetnikov in društva upokojencev, kjer bi izvedli ustvarjalne delavnice na tematiko tovarne in dela v preteklosti. V to bi lahko vključili tudi šole ali vrtce in povezovali generacije ter ozaveščali mlade o zgodovini njihovih krajev in prednikov.	• Dovoljenje lastnikov in s tem tudi dodaten strošek. • Vaščani in njihovo nerazumevanje koncepta, ki se ne nanaša na ponovno odprtje proizvodnje in delovna mesta. • Kako postaviti razstavo zunaj in jo zaščititi pred okoljskimi vplivi ali vandalizmom. • Za izvajanje dejavnosti na dvorišču tovarne bi potrebovali vsaj streho za zaščito pred dežjem ali močnim soncem. Obiskovalcem pa bi morali omogočiti tudi dostop do stranišča, kar nanese dodaten strošek. • Okoljsko vprašanje, ali bi z izvajanjem delavnic vplivali na onesnaževanje okolja in narave v bližini, saj ljudje za seboj puščajo smeti, ki jih na žalost pogosto odvržejo tudi v naravo.

projekt	prednosti	slabosti	priložnosti	tveganja
ŠTUDENTI				
	Prav tako se navezanost ljudi na tovarno povezuje z zgodbami nekdanjih delavcev (prvih delavcev tovarne ali zadnjih, ki so delali v njej pred zaprtjem, ko je tovarna vmes zamenjala lastnika) ali z zgodbami, ki jih prebivalci pripovedujejo, ko so v tovarni delali njihovi starši ali drugi sorodniki in znanci. • Odpiranje tematike o tovarni spodbuja povezo- vanje ljudi, saj s pogovori izmenjujejo svoje zgodbe, ideje in obujajo spomine.		• Dogodki in razstave bi lahko postali tudi turistič- no zanimivi za obisko- valce Babnega Polja, ki ga po navadi obiščejo zaradi njegove prepoznavnosti o mrazu. Tu pa se znova odpira možnost za sodelo- vanje s turistično kmetijo Rihtarjeva domačija, ki deluje v Babnem Polju. • Z dogodki, ki bi vas povezali s soslednjimi kraji, bi lahko sama vas znova zaživela. Ponov- no bi se lahko odprla trgovina, prav tako pa bi lokal, ki se skoraj stika s tovarno, lažje shajal (saj je tudi ta večinoma prazen). Odprtje trgovine in večji promet v lokalu bi ljudem znova prineslo več osebnega stika, druženja in ne nazadnje tudi mesto za zaposlitev.	
POT ZA SKUPNOST	• Projekt ima kulturno in zgodovinsko vrednost, saj opominja na nekaj, kar je nekoč gradilo identiteto kraja in ljudi (še danes s pomočjo nekdanjih zaposlenih). Projekt vključuje oz. je osnovan na skupnosti in spodbuja občutek pripadnosti. • Končni izdelek je kombi- nirana tehnika tradicio- nalnega – linolejski odtis in sodobnega pristopa – majice in omogoča široko dostopnost izdelka.	• Projekt bi lahko razvijali in morda dosegli spre- membe stanja DO. Sama stavba trenutno ostaja degradirana, kar lahko zmanjša vizualni in sim- bolni učinek projekta. • Ni načrta o konkretnih rešitvah obuditve DO.	• Projekt bi lahko postal del širšega programa promocije zgodovinske dediščine Kočevja (industrijska dediščina – problematika okrog nje – čustva, spomini, bolečina ob zaprtju, brezposelnost). To bi lahko povezali z že razvijajočo turistično de- javnostjo na Kočevskem. • Povezovanje z občino, podjetji ali kulturnimi or- ganizacijami za finančno in drugačno podporo. Oblikovanje plakatov, knjig, nalepk in drugega gradiva za ozaveščanje in širjenje informacij. Morda oblikovanje vedut moti- vov DO iz širše okolice. • Projekt bi tako lahko povečal zanimanje za revitalizacijo drugih DO.	• Realizacija projekta je lahko ogrožena zaradi omejenih finančnih sredstev ali zaradi nezain- teresiranosti partnerjev.

*DO = degradirano okolje.

projekt	prednosti	slabosti	priložnosti	tveganja
ŠTUDENTI				
TOVARNA NOGAVIC POLZELA	• Prednost izbire tovarne nogavic Polzela je nedvomno v ikoničnosti podjetja in artiklov, ki jih je proizvedlo. Podjetje je priznano tudi na sve- tovnem trgu, saj ponuja kakovostne izdelke. V pogovorih o tovarni se vsakdo strinja o velikem pomenu, ki ga je imela tovarna za sam razvoj kraja, ter o veliki škodi in razočaranju zaradi njenega zaprtja. Dogajanje po stečaju je redno spremljal tudi lokalni časnik Polze- lan. Večinoma se je pisalo o prodaji tovarniških prostorov in opreme, ki pa je danes še vedno aktivno. • V tovarniškem komple- ksu je še veliko neizko- riščenega prostora, ki bi ga lahko med drugim namenili tudi specializira- nemu muzeju.	• V tovarniškem komple- ksu stoji nekaj dotraja- nih objektov, ki niso primerni za obnovo in bi jih morali porušiti. Takšni objekti lahko predstavljajo tudi nevarno območje, ki ni primerno za uporabo oz. že za zadrževanje v okolici objekta. Če želimo kompleks odpirati javnosti in ga aktivno privabljati, mora kompleks postati varen za uporabo.	• Delno opuščen tovar- niški kompleks ponuja številne prostore, ki bi jih lahko namenili tako raz- stavljanju kot muzejskim prostorom, namenjenim poučevanju o dediščini tovarne. Pred vstopom v tovarniški kompleks stoji trgovina Polzela, ki še vedno obratuje. Kot smo povedali, jo ima v lasti estonsko podjetje. Če bi v stari tovarni odprli mu- zejski prostor o dediščini tovarne, bi se lahko pove- zali s podjetjem, ki njene izdelke še vedno prodaja. • Za podjetje bi obratova- nje muzeja in poudarjanje pomena tovarne in njenih izdelkov pomenilo legi- timno promocijo, zaradi česar bi se lahko odločili nuditi finančno podporo za ustanovitev muzeja. • Damjan Jevšnik (direktor Turističnoinformacijskega centra Polzela): »Predsta- vili bodo dobre stvari, ki jih je tovarna doživela.« To pomeni povezanost ljudi, pripadnost tovarni, povezanost tovarne s kra- jem in kakovost njihovih izdelkov.	• Nekaj prostorov je namenjeno skladiščenju materiala in proizvodnji izdelkov. To nakazuje tudi okolica. Po podolgo- tem dvorišču kompleksa se pogosto prevažajo tovornjaki, z njih prelagajo tovor in raznorazni mate- rial v skladišča in obratno – delno še v industrij- ski uporabi (omejena dostopnost, hrup, neurejenost). Zaradi tega se povzroča tudi hrup. Zunanost objektov in okolje nista ravno estetska in ne ustvarjajo prijetnega vzdušja, ki bi privabilo veliko ljudi. • Iz tega vidika bi bilo treba načrtovati, kako smiselno in estetsko po- vezati vse dejavnosti, ki se znotraj kompleksa od- vijajo, oz. vse uporabnike tovarniškega kompleksa. V nobenem primeru pa ne želimo utišati in zatreti ropota delavnih ljudi, saj so ti še vedno razlog in bistvo, da to okolje živi, diha in sopiha.
DAJLA	• Povezanost z okoljem: Naravni pigmenti, pridobljeni iz okolice, in njihova uporaba v umetni- škem delu ter umeščanje dela v DO poudarjajo sinergijo med umetnostjo in prostorom. • Proces degradacije: Projekt se v samem bistvu nanaša na DO. Delo, ki postane del naravne degra- dacije in je v DO tudi umeščeno, pa omogoča pogled v minljivost in transformacijo.	• Izpostavljenost okolju: Delo je umeščeno v odpr- tem okolju in podvrženo tveganjem, kot so po- škodbe, uničenje ali hitra odstranitev dela, s čimer se življenjska doba projek- ta lahko zelo zmanjša. • Omejena trajnost in ne- gativen vpliv materialov: Uporaba sintetičnih ma- terialov za pletenje lahko povzroča okoljske težave. Delo mora biti na zadnji stopnji zavrženo in ne naj se ne zlije popolnoma z okoljem.	• Ozaveščanje o DO: Umetniško delo lahko spodbudi ozaveščanje in razmislek o revitalizaciji DO z umetnostjo. • Razvoj podobnih projek- tov: Uporaba DO za ume- tniške intervencije odpira možnosti za sodelovanje lokalnih skupnosti in njihovo povezovanje z umetnostjo. • Ekološka sporočilnost: Naravni materiali in pigmenti poudarjajo trajnostni pristop v umetnosti.	• Nepredvidljivost degra- dacije: Degradacija obzidja lahko izniči in vpliva na realizacijo vseh stopenj projekta. • Negativen vpliv obisko- valcev: fizično uničenje umetniškega dela ali njegova odstranitev lah- ko omeji vpliv projekta in zmanjša doseg širšega občinstva. • Okoljska problematika: Uporaba sintetičnih materialov in umeščanje dela v DO lahko sproži kritike glede trajnosti pro- jekta in poudari okoljske problematike.

projekt	prednosti	slabosti	priložnosti	tveganja
ŠTUDENTI				
	• Dokumentacija: Podroben fotografski zapis celotnega procesa predstavlja dodano vrednost projekta kljub njegovi minljivosti. • Vpliv vremenskih vplivov in okolja: Degradacija umetniškega dela zaradi vpliva vremenskih vplivov in okolja dodatno poudari koncept dela in glavno tematiko projekta.		• Vključevanje lokalne skupnosti: Projekt lahko spodbudi sodelovanje lokalnih prebivalcev, kar poveča zavedanje o kulturni in naravni dediščini.	
UČITELJI				
UNIVERZALE	• Financiranje lokalne skupnosti, spodbuda vodstva šole. • Pomoč zunanjih izvajalcev pri namestitvi okraskov. • Pozitiven odziv večine učencev in učiteljev na možnost sodelovanja.	• Vpletenost več mentorjev lahko pomeni slabše izvedene rešitve z vidika estetike in tehnične izvedbe. Slabo poznavanje merila za zunanje ureditve. • Kratek čas izdelave.	• Okrasitev parka Univerzale v Domžalah je priložnost šole za povezovanje z lokalno skupnostjo. • Priložnost učencev, da svojo ustvarjalnost pokažejo zunaj šole. • Priložnost, da učencem in učiteljem predstavimo pojem 'degradirano območje'.	• Uporabljeni materiali morajo biti namenjeni zunanji uporabi. • Čas za samo izdelavo je le 4 dni (kratek čas za izvedbo).
UTOK	• Priložnost za delo na terenu in izvedba same naloge lahko potekata v učilnici.	• Obravnavano območje je relativno daleč od šolskega okoliša (oddaljenost).	• Učenke bodo imele priložnost učenja uporabe tehnologije in skupaj obiskati sosednje mesto.	• Šibko znanje o uporabi 3D zajema prostora in uporaba zajema za izdelavo kipa.
MLADOSTNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI	• Odprtost dijaškega doma za samostojno pedagoško delo vzgojiteljev. • Odprtost doma do oblikovanja programov za krepitev čustveno-socialnega področja mladostnikov. • Želja nekaterih dijakov po ustvarjanju, druženju in oblikovanju odnosov.	• Nezainteresiranost nekaterih dijakov. • Zasedenost nekaterih dijakov z drugimi obveznostmi.	• Možnost uporabe ustvarjalnih materialov v dijaškem domu. • Možnost povezovanja z dijaki.	• Časovne omejitve. • Odsotnost nekaterih dijakov. • Odpor nekaterih dijakov do likovnega ustvarjanja.
STARI MEJNI PREHOD ŠENTILJ	• Bližina lokacije je v neposredni bližini šole in kraja, zato je zmeraj vidna in hkrati nevidna.		• Potrebujemo se aktivnosti, ki bi preizpraševale umeščenost DO v lokalno skupnost in njeno ponovno ovrednotenje. • Območje predstavlja priložnost za učinkovitejšo urbanistično zasnovo Šentilja. Stari mejni prehod Šentilj predstavlja izziv strokovnjakom s področja sociologije, ekologije, arhitekture, umetnosti in gospodarstva.	• Nekateri objekti so še danes namenjeni prvotni namembnosti. • Veliko objektov propada, velike ter neurejene površine še vedno zasedajo tovarnjaki. • Lokacija ni urejena in čaka na nove priložnosti.

Tabela 3: *Terminski kodi*

prednosti	slabosti	priložnosti	tveganja
ŠTUDENTI			
Tehnična raznolikost III	Slabo stanje zgradbe (nevarnost) III	Povezovanje, sodelovanje, druženje IIIIIII	Zavračanje s strani lokalne skupnosti II
Povezovanje II	Omejene možnosti druženja II	Trajnost, revitalizacija IIII	Nepredvidljivost II
Identiteta kraja (pripadnost) II	Slaba dostopnost II	Izhodišče za pridobivanje sredstev III	Veliki stroški II
Osrednja lokacija	Odsotnost sanitarij	Turizem, promocija kraja II	Zasebna lastnina II
Velik prostor (razstavni prostor)	Potencialno dodatno onesnaževanje (učenje ob specifični izkušnji)	Izmenjevanje materiala	Potencialno dodatno onesnaževanje II
Konkreten izdelek	Strošek		Delno še v uporabi
Pogled v proces razkroja			Odsotnost sanitarij
Umiritev			
UČITELJI			
Vzpostavitev sodelovanja II	Neestetskost izdelkov, nepreglednost	Možnost povezovanja II	Čas za izvedbo II
Pozitiven odnos učencev II	Zahtevna tehnična izvedba	Učenje ob specifični izkušnji II	Finančna sredstva
Delo na terenu II	Omejen čas	Ustvarjalnost in prikaz dela širši skupnosti	Neznanje
Sofinanciranje	Slaba dostopnost		Nemotiviranost dijakov
	Nemotiviranost dijakov		Nevarnost, slaba ohranjenost
	Zaposlenost (odsotnost) dijakov		Delno še v uporabi

V zapisih udeležencev (Tabela 3) se najpogosteje pojavlja integracijska težnja, in sicer v obliki terminov **povezovanje, sodelovanje, druženje**, ki se pojavijo kar 15-krat. Najpogosteje so termini povezani s kategorijo Priložnosti, sledijo Prednosti, 2-krat pa ga zasledimo med Slabostmi kot obžalovanje, da ga v dani izvedbi ni bilo mogoče vzpostaviti v želeni meri. Sodelovanje ima torej izrazito pozitivno konotacijo. Sledi termin, povezan s **stroški (8)**. Zanimivo je, da ga udeleženci umeščajo v vse štiri kategorije in ga vidijo kot Priložnost (3), Tveganje (3) in Slabost (1). V enem primeru se je to izkazalo tudi kot Prednost (1), saj je bila udeleženka deležna določenih nepričakovanih sredstev s strani lokalne skupnosti prav zaradi izvedbe svoje ideje. Opažanje, ki se pojavlja tako med učitelji kot študenti, je **nevarnost (4)**. Termin je povezan s slabim stanjem objekta, kar študentje umeščajo v kategorijo Slabosti, učitelji pa med

Tveganja. Med zapisi večkrat zasledimo tudi težave z **dostopnostjo** (oboji jo poudarijo v kategoriji Slabosti), ki je v posameznih primerih povezana tudi s tem, da je del poslopja **delno še v uporabi** oz. je **v zasebni lasti** (kategorija Tveganja). Pri študentih je večkrat zaznati razmišljanja tudi o tem, da bi lahko reaktivacija degradiranega območja prispevala lokalni skupnosti, in sicer **trajnost, revitalizacijo (3), turizem in promocijo kraja (2), razstavne prostore** in vpliv na lokalno **pripadnost (2)**. V nasprotju z njimi je pri učiteljih bistveno bolj v ospredju pedagoški vidik, tj. kakšen prispevek ima tovrstna izkušnja za učence, kar je razvidno v zapisih: **pozitiven odnos učencev (2), delo na terenu (2), učenje z izkušnjo (2), ustvarjalnost in prikaz dela širši skupnosti** v pozitivnem kontekstu ter **omejen čas za izvedbo (3), nemotiviranost (2) in zaposlenost dijakov** kot dejavniki, ki na izvedbo vplivajo negativno.

ZAKLJUČEK

Načrtovanje kakovostne dejavnosti v pedagoškem okviru velja za razmeroma zahtevno nalogo, ki mora sočasno zadostiti več pogojem, da je dejansko uspešna. Učitelj mora učečim postaviti vsebino v smisel in razumljiv kontekst, predvideti ustrezno dinamiko, poskrbeti za motivacijske elemente, zagotoviti materialne pogoje, zagotoviti dovoljšen razpon zahtevnosti, premisliti načine izvedbe in primeren časovni obseg itd. Vse to od avtorja ali organizatorja zahteva temeljit razmislek. Bodoči pedagoški delavci v času svojega študija veliko časa namenijo razvoju teh kompetenc, v času poklicnih izkušenj pa tovrstne spretnosti krepijo ter občasno dopolnjujejo na strokovnih usposabljanjih. Projekt Degradirana okolja in likovna umetnost je udeležencem zagotovil nova znanja, jih izzval z nalogo aktiviranja občutljivosti do prostorskih devastacij v njihovem lokalnem okolju in postavil pred nalogo iskanja odgovorov na izbrano problematiko. Vse to je vodilo v pripravo kompleksnejšega projekta, ki je presegal zahtevnost običajne učne enote. Vsebina pedagoške aktivnosti, ki vključuje degradirano okolje, v ospredje potiska manj ustaljene načine dela, zahteva povezovanje različnih področij, delo na terenu, upoštevanje različnih dejavnikov, raziskovanje zgodovinskega konteksta ipd. Kot smo poudarili v raziskovalnem vprašanju, nas je zanimalo predvsem, kakšne razlike se bodo ob tem pokazale med sodelujočimi študenti in učitelji. Ker so projekti med seboj zelo različni, smo analizo osredotočili na pregled kategorij SWOT, ki so jih udeleženci naredili v sklopu svoje projektne naloge.

Analiza je pokazala precej opazne razlike tako v vsebinskem kot formativnem smislu med poudarjenima skupinama. Učitelji so, v nasprotju s študenti, načrtovanje v celoti prilagodili pedagoškemu okviru in se osredotočili zlasti na razmišljanje o prilagoditvi vsebine osnovno- ali srednješolski populaciji. Z vidika uporabnosti znanja je to razumljivo, saj želijo učinkovito izkoristiti čas, ki ga namenjajo pripravi učne vsebine. Poleg tega so v veliki meri z odobravanjem sprejeli tudi možnost posvetovanja z mentorji izobraževanja. Večinoma so možnost, da svojo zamisel prediskutirajo, razumeli kot privilegij, ki so ga bili deležni le med študijem, medtem ko so se morali pozneje zanašati predvsem na lastno pobudo, iznajdljivost in inovativnost. Študenti tega večinoma (še) ne občutijo na enak način, temveč so bistveno bolj osredotočeni na

lastno izraznost, razmišljanje o svojih likovnih intervencijah v izbrano okolje, o sporočilnosti svojega posega ipd. O transferu te izkušnje na druge, npr. na mlajšo populacijo oziroma v šolski prostor, večinoma ne razmišljajo. Pogosto pa lahko v njihovih zapisih uvidimo pristno željo aktivnega vplivanja na zapostavljena, uničena območja in prizadevanje za spremembo funkcije in tvorno koriščene izbrane lokacije. Ob ustrezni implementaciji tega v delo z mlajšimi utegneta biti tudi iskrena želja in energija privlačna dejavnika z močnim motivacijskim potencialom tudi za učence. Ob tem pri bodočem likovnem pedagogu seveda ne sme umanjati ves diapazon pedagoških premislekov in odločitev, ki se jih bodo študentje začeli še intenzivneje zavedati po vstopu v svoj poklic.

VIRI IN LITERATURA

- Gomez-Pintado, A. (2013). Work Projects in the Subject of Art Education. *Revista Romaneasca pentru Education*, 5(1), 19–34. Dostopno na: <http://dx.doi.org/10.18662/rrem/2013.0501.02>.
- Le, H., Janssen, J., Wubbels, T. (2018). Collaborative learning practices: teacher and student perceived obstacles to effective student collaboration. *Cambridge journal of education*, 48(1), 103–122. Dostopno na: <https://doi.org/10.1080/0305764X.2016.1259389>.
- Gajda, A., Karwowski, M., Beghetto, R. A. (2017). Creativity and academic achievement: A meta-analysis. *Journal of Educational Psychology*, 109(2), 269–299. Dostopno na: <https://doi.org/10.1037/edu0000133>.
- Gajda, A., Beghetto, R. A., Karwowski, M. (2017). Exploring creative Learning in the classroom: A multi-method approach. *Thinking Skills and Creativity*, 24. Dostopno na: <http://dx.doi.org/10.1016/j.tsc.2017.04.002>.
- Glăveanu, V., Beghetto, R. A. (2016). The difference that makes a creative difference. V: Beghetto, R. A. (ur.), Sriraman, B. (ur.) *Creative contradictions in education: Cross-disciplinary paradoxes and perspectives*. Springer.
- Rodrigues da Silva, R., Borgea, T. (2023). Art and environmental crisis: an introductory note. *World Art*, 13(2), 149–151. Dostopno na: <https://doi.org/10.1080/21500894.2023.2190612>.
- Sammut Bonnici, T., Galea, D. (2015). SWOT Analysis. *Strategic Management* 12. Dostopno na: <https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom120103>.
- Wright, D. (2008). *The Mythopoetic Body: Learning Through Creativity*. V: Leonard, T. (ur.), Wills, P. (ur.) *Pedagogies of the Imagination: Mythopoetic Curriculum in Educational Practice*. Springer. 93–106. ISBN 978-1-4020-8281-8.

DEGRADIRANA OKOLJA IN UMETNOST

Strokovna monografija Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo povzema in utemeljuje rezultate projekta z istim naslovom, ki je potekal v okviru projekta UL za trajnostno družbo - ULTRA. Projekt je obravnaval aktualno in perečo problematiko degradiranih okolij in njihovega osmišljanja oz. revitalizacije znotraj povezovanja med umetnostjo in izobraževanjem. V okviru projekta so bile izvedene različne aktivnosti, kot na primer usposabljanja za učitelje. Monografija predstavlja sintezo projekta ter refleksijo in utemeljitev projektne aktivnosti. Zaradi narave projekta je monografija izrazito interdisciplinarna, saj vključuje različne stroke in področja, kot na primer vsebine s področij sodobnih 3D tehnologij, tekstila ter s področja industrijske arheologije in konservatorstva ter restavratorstva.

Strokovna monografija Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo doprinaša v slovensko okolje pomemben prispevek na področju vključevanja problematike degradiranih okolij v izobraževanje v povezavi z umetnostjo. Usposabljanja, ki so bila v okviru projekta pripravljena in izvedena ter rezultati teh usposabljanj v okviru projektne naloge študentov in učiteljev predstavljajo dragocene primere dobrih praks, ki bodo zelo koristna predvsem za vse, ki bodo v povezavi s področji degradiranih okolij in umetnosti pripravljali učna gradiva za različna področja formalnega in tudi neformalnega izobraževanja.

Strokovna monografija Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo doprinaša v slovensko okolje prispevek na področju vključevanja problematike degradiranih okolij v izobraževanje v povezavi z umetnostjo. S tega vidika je namenjena predvsem študentom in učiteljem ter vsem, ki bodo v povezavi z omenjenimi področji pripravljali učna gradiva za različna področja formalnega in tudi neformalnega izobraževanja.

izr. prof. dr. Jurij Selan

Publikacija z naslovom Degradirana okolja in njihovo oživljanje v kulturni prostor z umetnostjo je monografija, ki predstavlja projekt, ki je potekal v okviru projekta UL za trajnostno družbo - ULTRA pod istim imenom.

Vsako degradirano okolje je zgodovinska zgodba o nekoč uspešnem življenju, vključevanju v določeno skupnost in pomenu v zavesti tistih, ki tradicijo takega okolja poznajo. Zato je oživljanje degradiranega okolja v kulturni prostor z umetnostjo projekt, ki vrača pomen objektom in prostorom ter oživlja tradicijo skupnosti. Z raziskovanjem izhodiščne namembnosti izbranega prostora, zgodovinskih dejstev o dejavnosti, ki so se tam odvijale ter vzrokov za njeno opustitev in razlogov degradacije publikacija predstavlja dejavnosti, ki so se odvijale na osnovi namembnosti projekta.

Projekt Degradirana okolja in likovna umetnost sicer primarno nagovarja pedagoški kader, vendar pa je v svojem jedru zasnovan tako, da sočasno spodbuja prepletanje različnih področij in stimulira sodelovanje različnih soustvarjalcev, tako znotraj kot izven matične institucije. Poseben poudarek je namenjen vlogi kulturnega osveščanja sodelujočih in razvijanju odnosa lokalne skupnosti do naravne in kulturne dediščine v njihovem okolju.

V monografiji je natančno predstavljen projekt povezovanja znanja z različnih področij kot so likovna umetnost, arhitektura, materiali, tekstil in kulturna dediščina na interdisciplinarni način. Oblikovanje in izvedba projektne naloge na samostojno izbrani degradirani lokaciji je prispevala k razvijanju kompetenc na različnih področjih od področja razvijanja kulturne zavesti in izražanja ter didaktičnih, trajnostnih, socialnih in državljskih kompetenc sodelujočih. Zato je kompleksen projekt še tako zanimiv in pomemben.

izr. prof. dr. Bea Tomšič Amon